

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΣΤΗΝ (ΠΡΟ-)ΑΝΑΚΡΙΣΗ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ:
Ο Ρόλος της Γνωστικής Συνέντευξης
στη Βελτίωση της Λήψης Μαρτυρικών Καταθέσεων και
Αξιολόγησης Μαρτύρων»**

**ΜΙΧΑΗΛ ΗΡΩ
Α.Μ. 3208Μ008**

**Μέλη Επιτροπής:
Χ. Ζαραφωνίτου (Επιβλέπουσα)
Ο. Θεμελή
Ι. Φαρσεδάκης**

ΑΘΗΝΑ, 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.....	10
1.1. Εισαγωγικά	10
<i>1.1.1. Η Μαρτυρία ως Τραυματικό Γεγονός και το Θύμα ως Ξεχωριστός Μάρτυρας</i>	<i>12</i>
1.2. Γνωστική Ψυχολογία και Μαρτυρία.....	14
1.3. Παράγοντες Επίδρασης στις Μαρτυρικές Καταθέσεις.....	18
<i>1.3.1. Ατομικοί Παράγοντες – Χαρακτηριστικά του Μάρτυρα</i>	<i>20</i>
<i>1.3.2. Χαρακτηριστικά Εγκληματικού Συμβάντος</i>	<i>26</i>
<i>1.3.2.1. Ο Ρόλος του Στρες και της Συγκίνησης</i>	<i>28</i>
<i>1.3.3. Χαρακτηριστικά του Δράστη</i>	<i>29</i>
1.4. Αυτήκοες Μάρτυρες και Μάρτυρες Εξ' Ακοής	32
1.5. Μεθοδολογικά Ζητήματα.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	36
2.1. Εισαγωγικά – Η Αξία της Μαρτυρικής Κατάθεσης	36
2.2. Λήψη Μαρτυρικών Καταθέσεων στην Ελλάδα – Ποινικοί Δικονομικοί Κανόνες	38
<i>2.2.1. Τρόπος και Συνθήκες Ανάκρισης.....</i>	<i>40</i>
2.3. Παράγοντες του «Συστήματος».....	42
<i>2.3.1. Διάστημα Διατήρησης</i>	<i>42</i>
<i>2.3.2. Υποβολή και Μετά-το-γεγονός Πληροφόρηση</i>	<i>43</i>
<i>2.3.3. Τύπος Ερωτήσεων</i>	<i>44</i>
<i>2.3.4. Ρόλος Προκαταλήψεων και Στερεοτύπων του Ανακριτή</i>	<i>45</i>
<i>2.3.5. Πλαίσιο Συνέντευξης, Συμπεριφορά Ανακριτή και Αλληλεπίδραση με τον Μάρτυρα.....</i>	<i>46</i>
<i>2.3.6. Άλλες Μεταβλητές.....</i>	<i>48</i>
2.4. Έλεγχος Αξιοπιστίας Μαρτυρικών Καταθέσεων	48
<i>2.4.1. Σχέση Αυτοπεποίθησης – Ακρίβειας στην Αξιοπιστία των Μαρτυρικών Καταθέσεων....</i>	<i>51</i>
2.5. Αναπαραστάσεις και Γνώσεις για τους Μάρτυρες στο Σ.Π.Δ.....	52

2.5.1. Αναπαραστάσεις και Γνώσεις για την Αξιοπιστία των Μαρτυρικών Καταθέσεων.....	53
2.5.2. Γνώσεις και Αναπαραστάσεις για την Μνήμη και την Ακρίβεια Μαρτύρων ως προς Παράγοντες «Εκτίμησης» και «Συστήματος»	55
2.5.3. Αναπαραστάσεις για την Ανίχνευση Ψεύδους και τη Συμπεριφορά Εξαπάτησης.....	57
2.6. Μεθοδολογικά Ζητήματα και Συμπεράσματα	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΙ ΛΗΨΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

– Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ	59
3.1. Εισαγωγικά	59
3.2. Η Γνωστική Συνέντευξη	60
3.2.1. Συστατικά της Γ.Σ. και Θεωρητικές Βάσεις.....	61
3.2.2. Έρευνες Αξιολόγησης της Γ.Σ.....	66
3.2.3. Παράγοντες Επίδρασης στη Γ.Σ.....	69
3.2.4. Άλλες Χρήσεις της Γ.Σ. στις Μαρτυρίες	72
3.2.5. Η Γ.Σ. και Ευάλωτοι Μάρτυρες: Γ.Σ. και Ηλικία Μαρτύρων.....	74
3.3. Άλλες Μέθοδοι Λήψης Μαρτυρικών Καταθέσεων: Σύγκριση	76
3.3.1. Τυπική Αστυνομική Συνέντευξη	77
3.3.2. Δικανικός Υπνωτισμός.....	78
3.3.3. Συνέντευξη Καθοδηγούμενης Μνήμης	80
3.3.4. Δομημένη Συνέντευξη	80
3.3.5. Διαχείριση Συζήτησης.....	81
3.3.6. Σταδιακή Συνέντευξη.....	82
3.4. Μεθοδολογικά Ζητήματα στη Γ.Σ.	83
3.5. Συμπεράσματα: Καλές Πρακτικές και Προβλήματα Εφαρμογής	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ – ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ

ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΣΤΟ Σ.Π.Δ.	89
4.1. Αναλυτικότερα ο Ρόλος της Γνωστικής Συνέντευξης (βάσει του σχήματος)	94
4.2. Η Κατάσταση στην Ελλάδα	100

ΕΠΙΛΟΓΟΣ	101
-----------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	103
---------------------------	-----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η βιβλιογραφική αυτή έρευνα ασχολείται με την επισκόπηση των ερευνητικών και βιβλιογραφικών δεδομένων που αντλούνται από το πεδίο της Δικαστικής Ψυχολογίας και της Ανακριτικής σχετικά με τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις. Η υπόθεση της εργασίας είναι ότι οι μάρτυρες επηρεάζονται από διάφορους παράγοντες που δρουν κατά την βίωση του εγκλήματος και αλληλεπιδρούν με τα ατομικά τους χαρακτηριστικά, και που στη συνέχεια μεταφέρουν στην μαρτυρική τους κατάθεση όπου επηρεάζονται και καθοδηγούνται από αναπαραστάσεις και παράγοντες του «συστήματος», με αποτέλεσμα το προϊόν της μαρτυρίας να παραφθείρεται και το περιεχόμενό της να αλλάζει. Υποθέτουμε ότι σε αυτό το στάδιο φιλτραρίσματος των υποθέσεων, και πάλι στις διδαχές της Εγκληματολογίας της Κοινωνικής Αντίδρασης, οι ελλειπείς γνώσεις και οι λανθασμένες αναπαραστάσεις των οργάνων της Π.Δ. σχετικά με τους παράγοντες επίδρασης και την αξιολόγηση των μαρτυρικών καταθέσεων δρουν έντονα και καθορίζουν την αποδεικτική πορεία της υπόθεσης και την κρίση των δικαστών και των ενόρκων. Επομένως, η βελτίωση των συνθηκών και του τρόπου λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων και, η εκτίμηση και ο έλεγχος του ρόλου αυτών των παραγόντων θα συμβάλουν στη διαδικασία φιλτραρίσματος των υποθέσεων και στη λήψη αποφάσεων από το Σ.Α.Π.Δ.. Έτσι, υποθέτουμε ότι η Γνωστική Συνέντευξη αποτελεί μια αξιόπιστη μέθοδο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το Σ.Α.Π.Δ. για τη βελτίωση της λήψης των μαρτυριών. Στο τέλος παρουσιάζεται ένα σχήμα – μοντέλο περιγραφής και ενσωμάτωσης των μαρτύρων και των μαρτυρικών καταθέσεων στο Σ.Α.Π.Δ., και των σχετικών παραγόντων, σχέσεων και αλληλεπιδράσεων που περιγράφονται στα κεφάλαια της εργασίας. Η Γνωστική Συνέντευξη υποστηρίζεται ότι μπορεί να βοηθήσει το Σ.Α.Π.Δ.

Λέξεις – κλειδιά: Μάρτυρες, Μαρτυρικές καταθέσεις, Ανάκριση, Γνωστική Συνέντευξη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

άρ. = άρθρο (στο Κ.Π.Δ.)

С.М. = Διαχείριση Συζήτησης

Γ.Σ. = Γνωστική Συνέντευξη

Γ.Ψ. = Γνωστική Ψυχολογία

Δ.Δ. = Δομημένη Συνέντευξη

Δ.Υ. = Δικανικός Υπνωτισμός

Δ.Ψ. = Δικαστική Ψυχολογία

Κ.Π.Δ. = Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

М.М.Е. = Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Π.Δ. = Ποινική Δικαιοσύνη

Σ.Α.Π.Δ. = Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης

Σ.Κ.М. = Συνέντευξη Καθοδηγούμενης Μνήμης

Σ.Π.Δ. = Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης

Σ.Σ. = Σταδιακή Συνέντευξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιστήμη της Εγκληματολογίας επιχειρεί από τη γέννησή της να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο και τον εγκληματία. Αν και διατηρεί μια σχετική αυτονομία από άλλες επιστήμες (π.χ. Ποινική Επιστήμη), χαρακτηρίζεται έντονα από τον ενωτικό και διεπιστημονικό της χαρακτήρα (βλ. Φαρσεδάκη, 1984, 2005). Στο πλαίσιο αυτό και ήδη από τις πρώτες θεωρίες που έχουν προταθεί για τη γέννηση του εγκλήματος, η Εγκληματολογία συνεργάζεται στενά με την επιστήμη της Ψυχολογίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής Ι. Φαρσεδάκης (2005), «... Η κατανόηση της εγκληματικότητας πρέπει να βασίζεται στην κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, της ανάπτυξης της κοινωνίας και της εμπλοκής του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης που ελέγχει την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά» (σ. 11). Παρόμοια, η Ψυχολογία διατηρεί μια έντονη παρουσία στην επιστήμη του Ποινικού Δικαίου, που φαίνεται από την πληθώρα εννοιών ψυχολογικού περιεχομένου που εντοπίζονται στον Ποινικό Κώδικα (π.χ. διατάραξη της συνειδήσεως, εκτίμηση προσωπικότητας του δράστη, κλπ) και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Κ.Π.Δ.) (π.χ. τρόπος εξέτασης και εκτίμησης μαρτυρικών καταθέσεων, κλπ) (βλ. Φιλιππίδης, 1993, σ. 25-71).

Ξεφεύγοντας από τα όρια του Θετικισμού, η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης προσφέρει μια άλλη οπτική στη μελέτη του εγκλήματος (βλ. Δασκαλάκης, 1985). Το έγκλημα εκλαμβάνεται ως μια κοινωνική κατασκευή που προκαλεί την αντίδραση της κοινωνίας και μελετάται ως πολιτικό φαινόμενο, εφόσον «... είναι δημιούργημα της κρατικής βούλησης που εκφράζεται με τον ποινικό νόμο» (Δασκαλάκης, 1985, σ. 31). Στο πλαίσιο αυτό, το έγκλημα και ο εγκληματίας εισέρχονται στο Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης (Σ.Α.Π.Δ.) και περνούν μέσα από διαδοχικά φιλτραρίσματα. Η Ψυχολογία είναι παρούσα και σε αυτή την περίπτωση μέσα από κοινωνικές έννοιες συναίνεσης και σύγκρουσης, αλλά και της δημιουργίας αναπαραστάσεων, στερεοτύπων και προκαταλήψεων για το έγκλημα και τον εγκληματία.

Στο πλαίσιο της εγκληματολογικής επιστήμης, ο κλάδος της Ανακριτικής ερευνά τις μεθόδους και τεχνικές για την αποτελεσματική εξιχνίαση των εγκλημάτων, τον τρόπο συλλογής και εκτίμησης του αποδεικτικού υλικού και τυχόν σφάλματα των διωκτικών και δικαστικών οργάνων κατά τη διαλεύκανση της εγκληματικής πράξης, με σκοπό την διατήρηση του πλαισίου μιας ορθής αντεγκληματικής πολιτικής (Φαρσεδάκη, 1984, σ. 23-33· Κουράκης, 2005, σ. 25). Στο σημείο αυτό, η Ψυχολογία εμπλέκεται ενεργά μέσα από τον εφαρμοσμένο κλάδο της Δικαστικής Ψυχολογίας που μελετά, με τη βοήθεια των υπολοίπων κλάδων της (π.χ. Γνωστική, Κοινωνική, Κλινική Ψυχολογία), την ψυχολογία των παραγόντων της ανάκρισης και των προσώπων μιας (ποινικής) δίκης, και τη λειτουργικότητα θεσμών, μεθόδων και πράξεων της ανακριτικής και δικαστηριακής πρακτικής (Αλεξιάδη, 2006, σ. 37-38· Κουράκης, 2005, σ. 25-26).

Εντός των ορίων των προαναφερθέντων, οι μάρτυρες αποτελούν πρόσωπα-κλειδιά στην εξιχνίαση και διαλεύκανση των εγκλημάτων, καθώς κατέχουν τις συγκεκριμένες πληροφορίες που συνέλεξαν μέσα από την εμπειρία τους ως ενεργοί (π.χ. θύματα) ή παθητικοί (π.χ. άλλα πρόσωπα χωρίς εμπλοκή, παρατηρητές) συμμετέχοντες στα εγκλήματα. Επομένως, οι μάρτυρες πληροφορούν το Σ.Α.Π.Δ. σχετικά με τα εγκλήματα και ενδέχεται να συμβάλλουν στις διαδικασίες φιλτραρίσματος αυτών των εγκλημάτων εντός του συστήματος.

Θέμα, λοιπόν, αυτής της εργασίας είναι η μελέτη των μαρτύρων και της λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων στα στάδια της ανακριτικής διαδικασίας και της ποινικής δίκης. Η βιβλιογραφική αυτή έρευνα έχει διάφορες υποθέσεις. Πρώτον, υποθέτουμε ότι οι μάρτυρες επηρεάζονται από διάφορους παράγοντες που δρουν κατά την βίωση του εγκλήματος και αλληλεπιδρούν με τα ατομικά τους χαρακτηριστικά, που στη συνέχεια μεταφέρουν στην μαρτυρική τους κατάθεση, όπου επηρεάζονται και καθοδηγούνται από παράγοντες του «συστήματος», με αποτέλεσμα το προϊόν της μαρτυρίας να παραφθείρεται και το περιεχόμενό της να αλλάζει. Δεύτερον, υποθέτουμε ότι τα ανακριτικά και δικαστικά όργανα έχουν λανθασμένες ή ανεπαρκείς αναπαραστάσεις και γνώσεις για τις μαρτυρικές καταθέσεις και τους παράγοντες που τις επηρεάζουν, και λίγες γνώσεις στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας των μαρτυρικών καταθέσεων.

Κατ' επέκταση υποθέτουμε ότι σε αυτό το στάδιο φιλτραρίσματος των υποθέσεων, πέρα από τους κοινωνικούς και οργανωτικούς παράγοντες που έχουν μελετηθεί από την Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης, παράγοντες που αφορούν αυτούς καθαυτούς τους μάρτυρες και αυτή καθαυτή τη διαδικασία λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων δρουν έντονα και καθορίζουν την αποδεικτική πορεία της υπόθεσης και την κρίση των δικαστών και των ενόρκων. Επομένως, η βελτίωση των συνθηκών και του τρόπου λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων και, η εκτίμηση και ο έλεγχος του ρόλου αυτών των παραγόντων θα συμβάλουν στη διαδικασία φιλτραρίσματος των υποθέσεων και στη λήψη αποφάσεων από το Σ.Α.Π.Δ.. Έτσι, υποθέτουμε ότι η Γνωστική Συνέντευξη (Γ.Σ.) αποτελεί μια αξιόπιστη μέθοδο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το Σ.Α.Π.Δ. για τη βελτίωση της λήψης των μαρτυριών.

Σκοποί είναι να παρουσιαστούν στο τέλος ένα σχήμα περιγραφής της θέσης των μαρτύρων και ενσωμάτωσής τους στο Σ.Α.Π.Δ., και αξιόπιστες τεχνικές λήψης μαρτυρικών καταθέσεων. Στόχος δεν είναι να δούμε το γενικό πλαίσιο των παραγόντων που επηρεάζουν τις παραστάσεις των ατόμων και της κοινωνίας για το εγκληματικό φαινόμενο, και των διαδικασιών φιλτραρίσματος που λαμβάνουν χώρα στο Σ.Α.Π.Δ.. Ο στόχος εδώ είναι πιο περιορισμένος στην μελέτη συγκεκριμένων παραγόντων που επηρεάζουν τις παραστάσεις των μαρτύρων των εγκλημάτων, και συγκεκριμένων διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων ως πτυχή του φιλτραρίσματος των υποθέσεων στο Σ.Α.Π.Δ.. Στη περίπτωση αυτή δεν μελετάμε το σύστημα από έξω, αλλά από μέσα ως προς την πρακτική λειτουργικότητά του στο παράδειγμα των μαρτυρικών αποδείξεων. Η πρωτοτυπία της εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι δεν παρουσιάζει απλά τα ερευνητικά δεδομένα για τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις, όπως συμβαίνει στα βιβλία της ανακριτικής, αλλά προχωρά στη δημιουργία ενός σχήματος που περιλαμβάνει όλα αυτά τα δεδομένα και επιχειρεί να δείξει τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών, και επιπλέον, συνδέει όλα αυτά με τη βελτίωση του Σ.Α.Π.Δ. μέσα από την εφαρμογή της Γ.Σ..

Στο πρώτο κεφάλαιο, στόχος είναι η παρουσίαση των ερευνητικών και βιβλιογραφικών δεδομένων στο πεδίο των μαρτύρων. Στο κεφάλαιο αυτό θα περιγραφούν η ψυχολογία του ατόμου

ως μάρτυρα ενός τραυματικού εγκληματικού γεγονότος, οι γνωστικές διαδικασίες που αφορούν την μαρτυρία και οι παράγοντες του εγκλήματος και του δράστη, και τα ατομικά χαρακτηριστικά του μάρτυρα που επηρεάζουν τη μνήμη του για το εγκληματικό συμβάν και αργότερα επιδρούν στις μαρτυρικές καταθέσεις. Μέσα από αυτό το κεφάλαιο γίνεται κατανοητό ότι το προϊόν της μαρτυρίας που παρουσιάζεται στις καταθέσεις είναι μια σύνθεση των πραγματικών γεγονότων και χαρακτηριστικών, και του τρόπου πρόσληψης αυτών από τον μάρτυρα.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με τους μάρτυρες όταν πλέον εισέλθουν στο Σ.Α.Π.Δ.. Στόχος είναι να περιγραφούν οι παράγοντες του «συστήματος» που επιδρούν και επηρεάζουν την ποιότητα των μαρτυρικών καταθέσεων, οι αναπαραστάσεις των ανακριτικών και δικαστικών οργάνων για τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις, καθώς και οι μέθοδοι εκτίμησης των μαρτυρικών καταθέσεων. Στο πλαίσιο αυτού του κεφαλαίου παρουσιάζεται η αξία των μαρτυρικών καταθέσεων ως αποδεικτικό μέσο, αλλά και τα εμπόδια που υπάρχουν στη σωστή λήψη αυτών.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Γ.Σ. ως διαδικασία λήψης μαρτυρικών καταθέσεων. Στόχος του κεφαλαίου είναι να παρουσιαστούν τα ερευνητικά και βιβλιογραφικά δεδομένα σχετικά με τη Γ.Σ. και τις τεχνικές της, και σε σύγκριση με την τυπική αστυνομική συνέντευξη λήψης των μαρτυριών και άλλες μεθόδους, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο η Γ.Σ. είναι αξιόπιστη μέθοδος λήψης μαρτυρικών καταθέσεων και σε πιο βαθμό δύναται να βοηθήσει το Σ.Α.Π.Δ..

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται ένα περιγραφικό μοντέλο – σχήμα ενσωμάτωσης των μαρτύρων στο Σ.Α.Π.Δ., βάσει των ερευνητικών ευρημάτων και βιβλιογραφικών αναφορών που περιγράφονται στο προηγούμενα κεφάλαια, και των συμπερασμάτων της εργασίας. Εντός του σχήματος περιλαμβάνεται και ο ρόλος της Γ.Σ. όταν εφαρμόζεται στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων.

Θέτοντας τα όρια της εργασίας, σημειώνουμε ότι το ζήτημα των «μαρτύρων με ειδικές γνώσεις» και των πραγματογνωμόνων δεν θα παρουσιαστεί. Οι λόγοι που δεν θα εξετασθεί το σημαντικό, κατά τα άλλα, κεφάλαιο αυτό είναι επειδή δεν εμπλέκονται με όποιο τρόπο στο ίδιο το έγκλημα, αλλά ο ρόλος τους στη δίκη αφορά, στην περίπτωση των μαρτύρων, μέσο εξέτασης και

αξιολόγησής τους. Μια άλλη κατηγορία μαρτύρων που δε θα αναφερθεί στην εργασία είναι οι πληροφοριοδότες της αστυνομίας. Επειδή αυτοί οι μάρτυρες ποτέ δεν εμφανίζονται στο δικαστήριο και ούτε οι αστυνομικοί – μάρτυρες στους οποίους μεταβιβάστηκε η πληροφορία, είναι υποχρεωμένοι να αποκαλύψουν την ταυτότητα του πληροφοριοδότη τους, κρίνεται ότι δεν έχει κάποια αξία η αναφορά τους στη παρούσα εργασία.

Επιπλέον, η μελέτη αυτή δεν θα ασχοληθεί με τις διαδικασίες αναγνώρισης του δράστη από τους μάρτυρες, δηλαδή την αναγνώριση του δράστη όταν παρουσιάζονται στους μάρτυρες φωτογραφίες υπόπτων ή με τη μέθοδο της αυτοπρόσωπης παρουσίασης υπόπτων (lineup). Τέτοιες διαδικασίες δεν εμπίπτουν στο υπό μελέτη θέμα στο οποίο εξετάζονται οι διαδικασίες κατάθεσης μαρτύρων. Παρόλα αυτά να αναφέρουμε ότι μεγάλο μέρος των ερευνών γύρω από την μελέτη των αυτοπτών μαρτύρων έχει αφιερωθεί στην έρευνα των μεθόδων αναγνώρισης του δράστη και τον βαθμό που οι οδηγίες και η δομή αυτών των μεθόδων επηρεάζουν την διαδικασία και το αποτέλεσμα της αναγνώρισης του δράστη από τους μάρτυρες. Κατ' επέκταση το πεδίο της αναγνώρισης δραστών σχετίζεται στενά με τα θέματα που θα αναλυθούν πιο κάτω, καθώς πολλά από τα αποτελέσματα των ερευνών που θα παρουσιαστούν πηγάζουν από την έρευνα στο πεδίο αυτό, όμως δεν εξυπηρετεί τους στόχους της παρούσας μελέτης και για τον λόγο αυτό οι σχετικές αναφορές θα περιοριστούν μόνο σε αποτελέσματα σχετικών ερευνών που κρίνεται ότι συνδέονται άμεσα με τους στόχους της εργασίας και είναι ταυτόχρονα γενικεύσιμα ως προς το θέμα της κατάθεσης μαρτύρων.

Τα δεδομένα που θα παρουσιαστούν πιο κάτω είναι εμπειρικά και βιβλιογραφικά, συγκεντρωμένα από έρευνες που έχουν πραγματοποιήσει επιστήμονες από τη χώρα της Ψυχολογίας και της Δικαστικής Ψυχολογίας, και της Εγκληματολογίας. Η εγκυρότητα των ερευνητικών δεδομένων συζητείται ως προς μεθοδολογικά ζητήματα που έχουν προκύψει κατά τη διάρκεια όλων αυτών των δεκαετιών έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

«*Η μαρτυρία*», έγραφε ο φιλόσοφος Boirac, είναι μαζί με την εμπειρία και τη λογική, μία από τις τρεις πηγές της ανθρώπινης γνώσης...» (Ζησιάδη, 1998, σ. 102).

Τα λόγια του φιλοσόφου αποτελούν μια σταθερή αρχή για την μελέτη της μαρτυρίας και παρουσιάζουν σύντομα και χαρακτηριστικά το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η έρευνα στο πεδίο των μαρτυρικών καταθέσεων. Η μαρτυρική απόδειξη ορίζεται ως η ζωντανή μετάδοση της γνώσης, «κατεξοχήν ατομικής», ενός γεγονότος – στην προκειμένη, του εγκληματικού συμβάντος, από ένα μάρτυρα με σκοπό την αναζήτηση και την ανεύρεση της αλήθειας (Ζησιάδη, 1998, σ. 102-103· Αλεξιάδη, 2006, σ. 349). Οι μάρτυρες θεωρούνται τρίτα φυσικά πρόσωπα τα οποία μεταφέρουν και εκθέτουν ενώπιον του ανακριτή ή του ανακριτικού υπαλλήλου και του δικαστηρίου τις πληροφορίες που υπέπεσαν στην αντίληψή τους ή μέσω τρίτου, σχετικά με τα πραγματικά γεγονότα της υπό έρευνα ή εκδικαζόμενης υπόθεσης, αποτελώντας ένα «προσωπικό μέσο απόδειξης» (Πιτσογιάννη, 1983, σ. 375· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 123).

Η έρευνα στο πεδίο των μαρτυρικών καταθέσεων έχει ιστορία περίπου έναν αιώνα, από τις αρχές του 1900 όταν ο ψυχολόγος Hugo Münsterberg υποστήριξε ότι η ψυχολογία δύναται να πληροφορεί το Σ.Α.Π.Δ. σχετικά με τη φύση των σφαλμάτων των καταθέσεων αυτόπτων μαρτύρων, στρέφοντας την προσοχή του στην αναγνώριση τέτοιων σφαλμάτων στο πλαίσιο της μετά-του-γεγονότος αξιολόγησης των μαρτύρων (π.χ. στο δικαστήριο) (στο Wells et al., 2000, σ. 581-582). Έκτοτε η έρευνα έχει επικεντρωθεί στην μελέτη των μεταβλητών που επιδρούν κυρίως στους αυτόπτες μάρτυρες, με τις πρώτες μελέτες να ακολουθούν το ρεύμα του Münsterberg. Παρόλα αυτά την δεκαετία του '70 παρατηρείται στροφή των ερευνών σε πιο μοντέρνες αναζητήσεις με κύριο εκπρόσωπο τον Wells ο οποίος πρότεινε μια νέα διάκριση στους παράγοντες επίδρασης στις μαρτυρικές καταθέσεις, ενώ η ανάπτυξη της έρευνας στο πεδίο αυτό ήταν τέτοια

που οδήγησε στην εμφάνιση αρκετών κειμένων που συνοψίζουν τα ερευνητικά πορίσματα (στα Wells, 1978· Wells et al., 2000, σ. 582· Yuille and Cutshall, 1986, σ. 291).

Η θεμελιώδης διαπίστωση, όπως γράφει ο καθηγητής Τ. Φιλιππίδης (1993, σ. 244), «είναι ότι κάθε μαρτυρική κατάθεση είναι *απόρροια της προσωπικότητας*» η οποία εξαρτάται τόσο από τα βιολογικά χαρακτηριστικά, την προδιάθεση και τον χαρακτήρα, αλλά και την ηθικοκοινωνική εξέλιξη του ατόμου. Στηριγμένος σ' αυτή την άποψη, παρουσιάζει στο βιβλίο του μια τυπολογία των μαρτυρικών καταθέσεων ως εξής (Φιλιππίδης, 1993, σ. 245-270):

Πίνακας 1: Συνοπτική Τυπολογία Μαρτύρων, κατά Τ. Φιλιππίδη	
<u>I. Βιολογικοί τύποι μαρτύρων</u>	α) Ανήλικοι μάρτυρες β) Μάρτυρες γεροντικής ηλικίας γ) Ενήλικοι μάρτυρες, άνδρες και γυναίκες
<u>II. Χαρακτηρολογικοί τύποι μαρτύρων</u>	α) Άμεπτοι μάρτυρες β) Συνεσταλμένοι γ) Επιπόλαιοι δ) Απεραντολόγοι ε) Φλύαροι μάρτυρες ή επιδιώκοντες προσωπικό κύρος στ) Ευφάνταστοι ζ) Ισχυρογνώμονες μάρτυρες η) Προκατελιημμένοι μάρτυρες θ) Μάρτυρες διακατεχόμενοι από φανατισμό (π.χ. ιδεολογικό, θρησκευτικό, κλπ) ι) Απαθείς ή αδιάφοροι μάρτυρες ια) Κακόγλωσσοι μάρτυρες ιβ) «Εξ ακοής» μάρτυρες ιγ) Μάρτυρες μειωμένης χαρακτηρολογικής και ηθικής υποστάσεως
<u>III. Κοινωνιολογικοί τύποι μαρτύρων</u>	α) Επαγγελματικοί τύποι μαρτύρων β) Ιδιαίτερη σχέση μάρτυρα – κατηγορούμενου
<u>IV. Ψυχασθενείς ή ψυχικώς ανώμαλοι μάρτυρες</u>	<u>V. Τύποι μαρτύρων βάσει της ιδιοσυγκρασίας τους</u>

Περισσότερες πληροφορίες για τις ορισμένες εκ των κατηγοριών θα αναφερθούν στα επόμενα υποκεφάλαια, όχι με την ίδια σειρά, καθώς δεν θα υιοθετηθεί αυτή η διάκριση.

1.1.1. Η Μαρτυρία ως ένα Τραυματικό Γεγονός και το Θύμα ως Ξεχωριστός Μάρτυρας

Μια σημαντική διάκριση εντός του πλαισίου της θυματοποίησης αφορά τις δύο μορφές της: την άμεση (direct) και την έμμεση (indirect) (Toseland, 1982· Taylor and Hale, 1986). Η άμεση θυματοποίηση, που μας ενδιαφέρει στο παρόν, αναφέρεται στις απώλειες (υλικές, σωματικές, ψυχολογικές) του ατόμου όταν έρθει σε άμεση επαφή με τη διάπραξη μιας εγκληματικής ενέργειας, είτε ως θύμα είτε ως μάρτυρας. Ένα τραυματικό γεγονός, όπως είναι η εμπειρία και βίωση ενός εγκλήματος, έχει ορισθεί από τον Christianson (1992, στο Ginet and Verkampt, 2007, σ. 452) ως «ένα γεγονός που είναι νέο, απρόσμενο και πιθανόν απειλητικό».

Ένα εγκληματικό γεγονός μπορεί να έχει ποικίλη επίδραση στο μάρτυρα, και ιδιαίτερα στο θύμα το οποίο θεωρείται ο πιο σημαντικός και ο πρώτος μάρτυρας της «υπόθεσης» σε κάθε ποινική δίκη καθώς βίωσε το εγκληματικό συμβάν πιο άμεσα και ίσως με περισσότερες απώλειες σε σχέση με τους υπόλοιπους μάρτυρες (βλ. Αλεξιάδη, 2006, σ. 351). Στις θεωρητικές βάσεις της «θυματολογίας του περάσματος στην πράξη»¹ (Αρτινοπούλου, 1996, σ. 27-29), το θύμα είναι ένα πρόσωπο με ενεργητικό ρόλο στο έγκλημα, όπως και ο δράστης. Ο Sparks αναφέρει ότι το «ζευγάρι» του εγκλήματος, δηλαδή ο δράστης και το θύμα, διέπεται από «μια μεγάλη σειρά αλληλεπιδράσεων, που περιλαμβάνει έλξεις και απωθήσεις», που τελικά θα καθορίσουν και τις εκβάσεις του συμβάντος (Sparks, 1985, σ. 52).

Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, αν το συμβάν δεν έχει επακόλουθες συνέπειες, η μνήμη του μάρτυρα θα είναι μάλλον φτωχή και σε σύντομο χρονικό διάστημα θα εξασθενήσει (Yuille et al, 1999, σ. 331). Αντίθετα, η μνήμη θα είναι πιο «ζωηρή», λεπτομερής και διαρκής, εάν

¹ Η έννοια της «θυματολογίας του περάσματος στη πράξη» περιλαμβάνει τις απόψεις της θετικιστικής θυματολογίας (Αρτινοπούλου, 1996, σ. 27). Η θετικιστική θυματολογία ασχολείται με το ρόλο του θύματος στο έγκλημα, την ατομική του ευθύνη παράλληλα με αυτή του θύτη, αποδίδοντας στο θύμα μια «λειτουργική-καταλυτική» έννοια, σε αντίθεση με την «θυματολογία της κοινωνικής αντίδρασης» που ασχολείται με το στιγματισμό των θυμάτων και τον «θυματογενετικό ρόλο» του Σ.Α.Π.Δ. (κριτική και ριζοσπαστική θυματολογία) (Αρτινοπούλου, 1996, σ. 26-36).

το συμβάν έχει επίδραση πάνω στο μάρτυρα. Σύμφωνα με το μοντέλο των Yuille και Daylen (1998 στο Yuille et al., 1999, σ. 332), η επίδραση ενός τραυματικού γεγονότος πάνω στο μάρτυρα εξαρτάται από το βαθμό αποστασιοποίησης του ατόμου (βλ. επίσης Shepherd et al., 1999, σ. 120) και κατά πόσο η εστίαση του μάρτυρα κατά τη διάρκεια του εγκλήματος ήταν εσωτερική (internal) ή εξωτερική (external). Γενικότερα, ο Wells και οι συνεργάτες του (2000, σ. 583) αναφέρουν ότι η ανάκληση ενός τραυματικού γεγονότος απαιτεί εστιασμένη συγκέντρωση, ενώ ωφελείται από την εφαρμογή των μνημονικών αρχών.

Τελικά, η θυματοποίηση² προσβάλλει την ταυτότητα του ατόμου, προσθέτοντας νέα στοιχεία τα οποία αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον. Τα θύματα, αλλά και γενικότερα οι μάρτυρες, ανεξάρτητα από τη μορφή του εγκλήματος, βιώνουν συνειδητό ή ασυνειδητό συναισθηματικό κόστος, όπως φόβο, θυμό, άγχος, ακόμα και κατάθλιψη, διαταραχή μετά-τραυματικού στρες ή διασπαστική αμνησία, τα οποία επηρεάζουν στην καθημερινή τους λειτουργικότητα, ενώ δεν είναι καθόλου σπάνιο τα θύματα να αυτό-κατηγορούνται (self-blame) (Greenberg and Ruback, 1992, σ. 2-3· Norris and Kaniasty, 1994· Shepherd, et al., 1999, σ. 119-122· Ditton, Farrall, Bannister, Gilchrist και Peace, 1999· Pease, 2007, σ. 593· Janoff-Bulman, 1982). Σύμφωνα με τον Janoff-Bulman (1985, στο Clark, 2003), η θυματοποίηση επηρεάζει και ανατρέπει τρεις 'θεωρίες της πραγματικότητας' ('theories of reality'): I) την πεποίθηση ενός προσωπικού άτρωτου, II) την ιδέα του κόσμου ως νοηματοδοτημένου χώρου (δηλ. με αποτελεσματικούς κοινωνικούς κανόνες, π.χ. 'στους καλούς ανθρώπους δε συμβαίνουν άσχημα πράγματα') και III) τη θετική αυτό-αντίληψη του ατόμου (καθώς μετά από μια θυματοποίηση γίνονται αποδόσεις προς το θύμα).

Επιπλέον, τα θύματα έρχονται αντιμέτωπα με την κοινωνική αντίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος («δευτερογενής θυματοποίηση»), καθώς μπορεί να θεωρηθούν υπεύθυνα για ό,τι τους συνέβη, να δεχτούν απορρίψεις και κατηγορίες³ και να στιγματισθούν (Kenney, 2002· Janoff-Bulman, 1982). Το στίγμα του θύματος, όπως αναγνωρίστηκε και στο πλαίσιο της «θυματολογίας

² Εδώ, ως έννοια που καλύπτει όλους τους μάρτυρες, όμως με έμφαση στο θύμα.

³ Υπό τον ενεργό ρόλο του κινήτρου μείωσης του προσλαμβανόμενου 'ευάλωτου' (vulnerability), θύματα και παρατηρητές τείνουν να υιοθετούν συμπεριφορικές και χαρακτηρισολογικές (αυτό)-κατηγορίες (Janoff-Bulman, 1982).

της κοινωνικής αντίδρασης» (Αρτινοπούλου, 1996, σ. 30-33), δεν είναι θετικό και ούτε κοινωνικά επιθυμητό, καθώς υποδεικνύει ότι ο φυσικός ή και ο εσωτερικός χώρος του ατόμου παραβιάστηκε και χάθηκε ο έλεγχος και η κυριαρχία σε αυτά που δικαιωματικά του ανήκουν.

Αντιλαμβανόμαστε από τα πιο πάνω ότι η μαρτυρία ενός εγκλήματος δεν είναι απλή υπόθεση. Οι μάρτυρες, ιδιαίτερα αν εμπλέκονται ενεργά στο έγκλημα ως θύματα, έρχονται αντιμέτωποι με κοινωνικές και ατομικές αναθεωρήσεις για τον εαυτό τους και την κοινωνία. Ως εκ τούτου, η παρουσία τους σε μια ποινική υπόθεση αποτελεί το επισφράγισμα της εμπειρίας τους και της αποδοχής του βιώματός τους. Επομένως, η ανάκληση του εγκληματικού γεγονότος αφορά, όπως θα δούμε και στο υπόλοιπο της εργασίας, την υποκειμενική οπτική του μάρτυρα για το συμβάν. Στόχος του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει το πλαίσιο ερευνών στο πεδίο των μαρτύρων, ώστε να μπορούν να γίνουν οι σχετικές συγκρίσεις και συσχετισμοί με τα θέματα που θα αναπτυχθούν στα επόμενα κεφάλαια. Παρόλα αυτά, κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί εξ' αρχής ότι, αν και τα πορίσματα των ερευνών δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα της μαρτυρικής απόδειξης, ακολουθούμε τη θέση του Wells (1978, σ. 1547), σύμφωνα με την οποία «ο ολικός αποκλεισμός της κατάθεσης του αυτόπτη μάρτυρα ούτε είναι επιθυμητή, ούτε μια εφικτή προσέγγιση στη βελτίωση της ποινικής δικαιοσύνης».

1.2. ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Οι πρώτες έρευνες με αντικείμενο τις μαρτυρικές καταθέσεις βασίζονταν στο τρίπτυχο σύστημα της μνήμης των μαρτύρων. Αν και η στροφή των ερευνών την δεκαετία του '70 οδήγησε στην μελέτη και άλλων μεταβλητών που επιδρούν στη μαρτυρική κατάθεση, οι γνώσεις που μπορεί να μας προσφέρει η Γνωστική Ψυχολογία (Γ.Ψ.) είναι σημαντικές για την καλύτερη κατανόηση των πληροφοριών που δίνουν οι μάρτυρες, αλλά και την παρουσίαση ενός θεωρητικού πλαισίου της μελέτης των μαρτυρικών καταθέσεων. Στη μαρτυρική κατάθεση παρουσιάζεται το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των ερεθισμάτων και πληροφοριών που έλαβε ο μάρτυρας κατά την διάρκεια του εγκληματικού συμβάντος, η οποία διέρχεται από τρεις φάσεις: της προσοχής και αντίληψης του

εγκληματικού γεγονότος, της μνήμης και διατήρησής του, και της ανάκλησης του στη μαρτυρική κατάθεση (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 127· Φιλιππίδης, 1993, σ. 231· Καπαρδής, 2004, σ. 61· Ainsworth and Peace, 1987, σ. 39). Στο παρόν υποκεφάλαιο θα περιγραφούν τα σημαντικότερα σημεία που σχετίζονται με τις γνωστικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στους μάρτυρες.

Ως **αντίληψη** ορίζεται η ενεργητική διαδικασία πρόσληψης, κωδικοποίησης, νοηματοδότησης και ερμηνείας των πληροφοριών και ερεθισμάτων του εξωτερικού κόσμου που λαμβάνουμε μέσω των αισθητήριων οργάνων μας ως βίωμα (Cassells and Green, 1999, σ. 9· Σαμαρτζή, 1995, σ. 33· Βοσνιάδου, 2001, σ. 147). Η πρόσληψη του ερεθίσματος οργανώνεται σύμφωνα με τους νόμους οργάνωσης των μορφών, που πρώτη δίδαξε η μορφολογική σχολή Gestalt⁴, προκαλώντας παράλληλα αισθήματα (που κατ' επέκταση σημαίνουν την πυροδότηση της συνείδησης) διαφορετικής έντασης και ακρίβειας, καταλήγοντας στη δημιουργία μνημονικών παραστάσεων⁵ που επηρεάζονται ταυτόχρονα από τα ιδιαίτερα ψυχο-κοινωνικά χαρακτηριστικά του ατόμου ('ερμηνεία πληροφοριών') (Σαμαρτζή, 1995, σ. 44, 139-149· Βοσνιάδου, 2001, σ. 141-142· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 128-129· Κουράκης, 2005, σ. 29-31· Φιλιππίδης, 1993, σ. 231). Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας έχει βρεθεί ότι επηρεάζουν διάφοροι φυσικοί και ψυχολογικοί παράγοντες οι οποίοι συνοπτικά αφορούν την κατάσταση των αισθήσεων, την χρονική διάρκεια και ένταση του ερεθίσματος, τον βαθμό και τη διάρκεια προσοχής του υποκειμένου, τη συγκινησιακή του κατάσταση, την παρελθούσα εμπειρία, την ικανότητα δεκτικότητάς του (δηλαδή τον βαθμό ανάπτυξης της αντίληψης), τις αντιληπτικές άμυνες (perceptual defense) και την κοινωνική του αντίληψη (social perception) (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 129-132· Φιλιππίδης, 1993, σ. 231-232· Μαρκάτου, 1971, σ. 166-167· Ζησιάδη, 1998, σ. 106-108· Σαμαρτζή, 1995, σ. 51-77· Cassells and Green, 1999, σ. 33-36· Ainsworth and Peace, 1987, σ. 39).

Η δεύτερη γνωστική φάση είναι η **μνήμη** η οποία ορίζεται ως η διαδικασία και ικανότητα του ατόμου αποτύπωσης/αποθήκευσης και διατήρησης στην βραχύχρονη και μακρόχρονη μνήμη,

⁴ Π.χ. στα Ainsworth and Peace, 1987, σ. 25-36· Cassells and Green, 1999, σ. 21-24· Σαμαρτζή, 1995, σ. 35-43· Βοσνιάδου, 1999, σ. 157-159.

⁵ Δηλαδή νοητικών εικόνων των αντικειμένων και των φαινομένων.

και ανάπλασης των παραστάσεων-πληροφοριών (Cassells, 2009, σ. 5-15· Σαμαρτζή, 1995, σ. 95-96, 99-108· Βοσνιάδου, 2001, σ. 181-193). Γενικότερα, όσες παραστάσεις αποθηκεύονται και διατηρούνται στη μνήμη, υφίστανται διάφορες αλλοιώσεις, μέσα από σφάλματα της μνήμης, – τα σφάλματα παράλειψης (errors of omission) και τα σφάλματα πράξης (errors of commission)⁶ (Καπαρδής, 2004, σ. 61-62· Lampinen and Neuschatz, 2007). Σε γενικές γραμμές, έχουν προταθεί διάφοροι λόγοι που καθιστούν την μνήμη των μαρτύρων μη απόλυτα αξιόπιστη: η πάροδος του χρόνου, η ψυχική κατάσταση του μάρτυρα, διαταραχές της μνήμης, η ανακατασκευή της μνήμης βάσει της αυτό-αντίληψης (self-serving memories) και η συμπλήρωση των κενών της μέσω της αυθαίρετης αναπαραγωγής και επεξεργασίας του γεγονότος⁷, και της προσαρμογής του μάρτυρα σε απόψεις τρίτων ατόμων, (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 133-137· Φιλιππίδης, 1993, σ. 235-240· Ζησιάδη, 1998, σ. 113-117· Καπαρδής, 2004, σ. 48-50· Μαρκάτου, 1971, σ. 167-168· Lampinen and Neuschatz, 2007· Cassells, 2009, σ. 34-37· Σαμαρτζή, 1995, σ. 103-108).

Έτσι, σύμφωνα με την ομάδα θεωριών της «Ανακατασκευαστικής Μνήμης» (Reconstructive Memory), η μνήμη ενός γεγονότος περιλαμβάνει διάφορες διαδικασίες στις οποίες μερικές αποσπασματικές πληροφορίες και ένα σύνολο κανόνων περιπλέκονται ώστε οι πληροφορίες αυτές να σχηματίσουν μια συνεκτική παράσταση του παρελθοντικού γεγονότος (Lampinen and Neuschatz, 2007· Loftus, 1981· Cassells, 2009, σ. 14, 38-39). Οι παραστάσεις που αποθηκεύονται στη μακροπρόθεσμη μνήμη οργανώνονται υπό τη μορφή σχημάτων και σεναρίων ή ενσωματώνονται σε ήδη υπάρχοντα, τα οποία δημιουργούν προσδοκίες, παγιωμένες αξίες και προβλέψεις για την ερμηνεία των πληροφοριών, λειτουργώντας ως στερεότυπα (δηλαδή ως σύνολα πεποιθήσεων) (Lampinen and Neuschatz, 2007· Καπαρδής, 2004, σ. 47, 95-98).

Παρόλα αυτά, υπάρχουν και οι περιπτώσεις στις οποίες η ανάπλαση της μνήμης ταυτίζεται σε τέτοιο βαθμό με την αντίληψη των παραστάσεων, ώστε ο μάρτυρας αναπλάθει τα πραγματικά

⁶ Η πρώτη μορφή σφαλμάτων αφορά την παράλειψη πληροφοριών από τη μνήμη εξαιτίας των περιορισμών του τρόπου δόμησης και επεξεργασίας των πληροφοριών, ενώ η δεύτερη μορφή σφαλμάτων αφορά την προσθήκη ανακριβών πληροφοριών (Καπαρδής, 2004, σ. 61-62· Lampinen and Neuschatz, 2007).

⁷ Π.χ. χωρο-χρονική μετατόπιση, ανάμειξη διαφόρων παραστάσεων (φαινόμενο σημασιολογικής ολοκλήρωσης – semantic integration), αντικατάσταση με άλλες παραστάσεις, επέκταση του μνημονικού υλικού, «ονειρικά βιώματα».

γεγονότα με ιδιαίτερη ακρίβεια («ειδητική μνήμη» ή «ειδητική προδιάθεση ή ικανότητα») ή διατηρεί και αναπλάθει μεγάλο αριθμό λεπτομερειών («υπερμνησία») (Φιλιππίδης, 1993, σ. 240· Ζησιάδης, 1998, σ. 117· Καπαρδής, 2004, σ. 50· και στο Bornstein et al., 1998). Το φαινόμενο αυτό έχει συνδεθεί ιδιαίτερα με την τεχνική της επαναλαμβανόμενης ανάκλησης (repeated recall) (Bornstein et al., 1998· Shaw, 2007).

Η τρίτη και τελευταία γνωστική φάση είναι η **ανάσυρση/ανάκληση** του γεγονότος και αποτελεί τη μόνη φάση η οποία παρατηρείται ζωντανά στις μαρτυρικές καταθέσεις κατά την ποινική διαδικασία. Οι γνωστικοί ψυχολόγοι κάνουν μια σημαντική διάκριση μεταξύ δύο τύπων μνήμης: της μνήμης της ανάκλησης και της μνήμης της αναγνώρισης. Στο πλαίσιο αυτό, έχουν συνδέσει τη μνήμη της ανάκλησης με τη διαδικασία βάσει της ανάσυρσης (retrieval based) και της σχετικής με την αναζήτηση (search-related), ενώ την μνήμη της αναγνώρισης με τη διαδικασία βάσει της οικειότητας (familiarity-based) και σχετικής με την επιρροή (fluency-based) (στο Robinson et al., 1997, σ. 417· Σαμαρτζής, 1995, σ. 122-123). Κατά την διάρκεια της μαρτυρικής κατάθεσης, ο μάρτυρας χρησιμοποιεί την μνήμη της ανάκλησης. Η ανακρίβεια των πληροφοριών που θα δώσει ο μάρτυρας μπορεί να οφείλεται⁸, πέρα από τις αλλοιώσεις από προηγούμενα στάδια, και σε παράγοντες του «συστήματος», επιρροές τρίτων, και στην πιθανότητα ενσυνείδητης ψευδής κατάθεσης, που θα τα συναντήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Συμπερασματικά, οι γνωστικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα από την μαρτυρία ενός εγκληματικού συμβάντος μέχρι την ανάκλησή του στις μαρτυρικές καταθέσεις δεν είναι αυτόνομες και παθητικές, αλλά αλληλοσυνδεόμενες και αλληλεπιδρώσες με τον ψυχο-κοινωνικό κόσμο του ατόμου. Στο Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης (Σ.Π.Δ.), τα σφάλματα της αντίληψης και της μνήμης δεν μπορούν να περιοριστούν, καθώς είναι προϊόντα των φυσικών λειτουργιών του ανθρώπου. Εκεί που δίνεται η ευκαιρία στο Σ.Π.Δ. να επέμβει είναι κατά τη φάση της ανάκλησης την οποία μπορεί να διευκολύνει κάνοντας χρήση διαφόρων τεχνικών, όπως, μιας και κινούμαστε στο πλαίσιο της Γ.Ψ., η γνωστική συνέντευξη (Magnussen et al. 2008, σ. 178· Pakes and Pakes, 2009, σ. 79).

⁸ Βλ. γενικότερα Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 138-143· Φιλιππίδης, 1993, σ. 241-244· Ainsworth and Peace, 1987, σ. 45-46.

1.3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ

Σε μια σύνοψη των παραγόντων επίδρασης στις μαρτυρικές καταθέσεις, οι Kebbell και Wagstaff (1999, σ. v) αναφέρουν ότι οι παράγοντες που έχουν βρεθεί να επιδρούν στην ποιότητα των μαρτυρικών καταθέσεων αφορούν: (α) τη φύση του εγκλήματος και το πλαίσιο στο οποίο συμβαίνει, (β) τα χαρακτηριστικά του μάρτυρα, και (γ) τον τρόπο ανάσυρσης των πληροφοριών. Μια παρόμοια διαίρεση παραγόντων έχει κάνει στο βιβλίο του ο Π. Πιτσογιάννης (1983, σ. 377-390) ο οποίος διακρίνει τους παράγοντες που επηρεάζουν την μαρτυρία, σε εσωτερικούς και εξωτερικούς. Οι εσωτερικοί παράγοντες διαιρούνται σε (i) παράγοντες που επιδρούν στον μάρτυρα ανεξαρτήτως του γεγονότος για το οποίο καταθέτει (π.χ. ηλικία, φύλο, μόρφωση, επάγγελμα, ψυχοπαθολογική κατάσταση μάρτυρα, κλπ), (ii) παράγοντες επίδρασης κατά τη στιγμή του γεγονότος (προσοχή, μνημονική ικανότητα, συγκίνηση του μάρτυρα, κλπ), και (iii) παράγοντες επίδρασης την ώρα της μαρτυρικής εξέτασης. Οι εξωτερικοί παράγοντες αναφέρονται στον τρόπο εξέτασης του μάρτυρα, δηλαδή σε παράγοντες της διαδικασίας της κατάθεσης.

Την κυριότερη όμως, όπως ήδη αναφέρθηκε, διάκριση των παραγόντων επίδρασης στις μαρτυρικές καταθέσεις πρότεινε ο Gary Wells σε άρθρο του το 1978. Σύμφωνα με τον Wells (1978, σ. 1547), η μέχρι τότε έρευνα με αντικείμενο τους μάρτυρες εκτεινόταν γύρω από το τριμερές γνωστικό σύστημα ανάλυσης της μνήμης, το οποίο όμως δεν συνδέεται εγγενώς με τις εφαρμογές της Ποινικής Δικαιοσύνης (Π.Δ.). Υποστηρίζει ότι οι μεταβλητές που μελετώνται στις έρευνες με αντικείμενο την αυτόπτη μαρτυρία και η συνεπής κατηγοριοποίησή τους θα πρέπει να σχετίζονται με τον τομέα χρησιμότητάς τους στην Π.Δ.. Έτσι, με σκοπό να εισάγει στο ερευνητικό πεδίο ένα τέτοιο κατηγοριακό σύστημα, ταξινομεί τις μεταβλητές – παράγοντες της μελέτης των αυτόπτων μαρτύρων σε δύο κατηγορίες: τις μεταβλητές «εκτίμησης» (“estimator variables”) και τις μεταβλητές του «συστήματος» (“system variables”). Η πρώτη κατηγορία παραγόντων αναφέρεται σε μεταβλητές που επιδρούν στην ακρίβεια (accuracy) του μάρτυρα, όμως ο ρόλος τους μπορεί μόνο να εκτιμηθεί, εφόσον δεν μπορούν να ελεγχθούν από το Σ.Π.Δ., παρά μόνο να χρησιμοποιηθούν μετέπειτα στην αξιολόγηση του μάρτυρα (Wells, 1978, σ. 1548). Αυτές οι

μεταβλητές αφορούν τα χαρακτηριστικά του εγκλήματος, τα χαρακτηριστικά του δράστη και τα χαρακτηριστικά του μάρτυρα. Αντίθετα, η δεύτερη κατηγορία παραγόντων αναφέρεται στις μεταβλητές οι οποίες βρίσκονται υπό τον έλεγχο και δύναται να διαμορφωθούν από το Σ.Π.Δ.. Οι μεταβλητές αυτές αφορούν κυρίως τον τρόπο και τις συνθήκες εξέτασης των μαρτύρων. Ο Wells (1978, σ. 1555), τελικά συμπεραίνει ότι οι παράγοντες του «συστήματος» έχουν, κατά γενικό κανόνα, μεγαλύτερη εφαρμοσμένη χρησιμότητα στην Π.Δ.. Επισημαίνει όμως, ότι θα πρέπει να αναπτυχθούν και οι έρευνες των παραγόντων «εκτίμησης» βασισμένες σε μια γνωστική προσέγγιση που υποθέτει ότι περιστασιακοί παράγοντες πριν και κατά την διάρκεια του εγκληματικού συμβάντος (δηλαδή παράγοντες «εκτίμησης») επιδρούν σε κάποια μετρήσιμη απόκριση (π.χ. αυτοπεποίθηση) με τρόπο που να συνδέεται στατιστικά με τον παράγοντα της ακρίβειας ο οποίος έχει σημαντική χρησιμότητα στη Π.Δ..

Η κατηγοριοποίηση που πρότεινε ο Wells, έχει έκτοτε υιοθετηθεί από τον επιστημονικό κύκλο στο πεδίο της μαρτυρίας. Παράλληλα, έχουν προταθεί και άλλες παρόμοιες ταξινομήσεις, όπως αυτή του Hollin, του Ellis, της Loftus, και του Clifford (στο Καπαρδής, 2004, σ. 60-61). Τέλος, ο Καπαρδής (2004, σ. 61-62), σε μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας, παρουσιάζει έναν πίνακα στον οποίο ομαδοποιεί τις μεταβλητές της μελέτης της μαρτυρικής κατάθεσης σε τέσσερις κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι: α) το γεγονός (π.χ. χρόνος, φωτισμός, τύπος γεγονότος, όπλο, κλπ), β) ο μάρτυρας (π.χ. ηλικία, φύλο, στερεότυπα, διάθεση, κλπ), γ) ο δράστης (π.χ. φύλο, σωματική διάπλαση, εθνικότητα, κλπ), και δ) η ανακριτική διαδικασία (π.χ. διάστημα διατήρησης, τύπος ανάκλησης, καθοδηγητικές ερωτήσεις, γνωστική συνέντευξη).

Πιο κάτω παρουσιάζονται περιγραφικά τα κυριότερα αποτελέσματα και συμπεράσματα των ερευνών που αφορούν τις πιο πάνω μεταβλητές-παράγοντες, ακολουθώντας, όχι όμως υιοθετώντας απόλυτα, τις ταξινομήσεις του Wells (1978) και του Καπαρδή (2004). Το υποκεφάλαιο αυτό επικεντρώνεται στις μεταβλητές «εκτίμησης», δηλαδή στις μεταβλητές του γεγονότος, του δράστη και του μάρτυρα, ενώ οι μεταβλητές του «συστήματος» θα παρουσιαστούν στο δεύτερο κεφάλαιο.

1.3.1. Ατομικοί Παράγοντες – Χαρακτηριστικά του Μάρτυρα

Οι ατομικοί παράγοντες, δηλαδή τα χαρακτηριστικά του μάρτυρα, αποτελούν μάλλον την πιο σημαντική κατηγορία παραγόντων «εκτίμησης». Οι παράγοντες αυτοί αφορούν την ψυχοβιολογική σύσταση του μάρτυρα (π.χ. φύλο, ηλικία, προσωπικότητα, κλπ), αλλά και την συνδρομή κοινωνιολογικών παραγόντων, όπως η μόρφωση, το επάγγελμα και οι αναπαραστάσεις του, που αλληλεπιδρούν με χαρακτηριστικά του δράστη ή το αναπαραστασιακό πλαίσιο του μάρτυρα για το γεγονός (Κουράκης, 2005, σ. 33-37· Αλεξιάδη, 2006, σ. 353· Wells, 1978, σ. 1550).

Παρενθετικά, να σημειώσουμε ότι υπάρχουν ομάδες ευάλωτων μαρτύρων των οποίων οι ανάγκες θα πρέπει να ικανοποιούνται ώστε να έχουν την δυνατότητα να δώσουν αξιόπιστες καταθέσεις, κάτι που δύσκολα και σπάνια συμβαίνει στην πραγματικότητα εξαιτίας οργανωτικών παραγόντων και άλλων προτεραιοτήτων του Σ.Π.Δ.⁹ (Milne and Bull, 2003, σ. 117). Ως ευάλωτοι μάρτυρες μπορούν να θεωρηθούν άτομα με ψυχικές, γνωστικές και μαθησιακές διαταραχές, άτομα με ειδικές δεξιότητες, τα παιδιά, οι ομιλούντες δεύτερη γλώσσα ή διάλεκτο, μέλη μειονοτήτων, και άτομα ευάλωτα εξαιτίας της συγκεκριμένης ταυτότητάς στην ποινική διαδικασία (π.χ. θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης) (Gudjonsson, 2003, στο Sigurdsson et al., 2006, σ. 620· Eades, 2006).

Ας δούμε τώρα συνοπτικά τα κυριότερα ευρήματα των μελετών για τους πιο σημαντικούς από τους ατομικούς παράγοντες που έχουν μελετηθεί στις έρευνες με αντικείμενο τους μάρτυρες.

Φύλο: Η σύγχρονη Δικαστική Ψυχολογία (Δ.Ψ.), σε αντίθεση με παλαιότερες πεποιθήσεις, αντιλαμβάνεται την ικανότητα των γυναικών και των ανδρών να δίνουν εξίσου αξιόπιστες καταθέσεις, όπως και εξίσου να ψεύδονται σε αυτές (Φιλιππίδης, 1983, σ. 248-253· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 154-155· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 381). Η διαφορά των δύο φύλων έγκειται στον τρόπο παρατήρησης και στη διαφορετική φύση των πληροφοριών που ανακαλούν στις καταθέσεις τους. Για παράδειγμα, οι άνδρες έχουν μεγαλύτερη ικανότητα να δίνουν μακρύτερες περιγραφές και να κατανοούν καλύτερα τις σχέσεις χώρου και την επίλυση προβλημάτων με

⁹ Βλ. σχετικά και Δασκαλάκης, 1985.

μαθηματική αιτιολόγηση, ενώ οι γυναίκες εμπλέκουν συχνότερα το συγκινησιακό στοιχείο στις καταθέσεις τους, τείνουν να υπερεκτιμούν την διάρκεια του γεγονότος, είναι συνήθως πιο ακριβείς στην μνημονική ανάκληση και στην αναγνώριση του δράστη, διακρίνουν καλύτερα τα χρώματα και τις αλλαγές¹⁰, ενώ συμπεριλαμβάνουν σημαντικά περισσότερες μονάδες πληροφοριών όλων των τύπων στις περιγραφές τους (Φιλιππίδης, 1983, σ. 251-252· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 154-155· Καπαρδής, 2004, σ. 93-95· Κουράκης, 2005, σ. 33· Wells and Olsen, 2003, σ. 280· στο Wells, 1978, σ. 1550· στο van Koppen and Lochun, 1997, σ. 665, 680· Davies and Hine, 2007).

Ηλικία: Σε αντίθεση με την μεταβλητή του φύλου, η μεταβλητή της ηλικίας έχει βρεθεί ότι παίζει σημαντικό ρόλο ως προς την ακρίβεια της μαρτυρικής κατάθεσης και την αναγνώριση του δράστη, στοχοποιώντας τα παιδιά και τους υπερήλικες ως δύο από τις πιο αναξιόπιστες ομάδες μαρτύρων. Σχετικά με τους ανήλικους μάρτυρες αποτελούν ίσως την πιο πολύ-μελετημένη ομάδα μαρτύρων. Παρά όμως τις αμφισβητήσεις, ο εγκληματολόγος Hans Gross υποστήριξε ότι ο κίνδυνος αναξιόπιστων καταθέσεων από παιδιά είναι εξίσου ίδιος με τις καταθέσεις ενηλίκων (στα Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 150, και Φιλιππίδης, 1993, σ. 245).

Η δυσπιστία αυτή προς τις μαρτυρικές καταθέσεις παιδιών και εφήβων βασίζεται σε έρευνες που δείχνουν ότι τα παιδιά και οι έφηβοι είναι λιγότερο ικανοί στην ορθή κωδικοποίηση, αποθήκευση και ανάκληση πληροφοριών εξαιτίας των περιορισμένων γνωστικών δομών που αναπτύσσονται σταδιακά, είναι πιο επιρρεπείς και δεκτικοί στην υποβολή τρίτων, συχνά συγχέουν την πραγματικότητα με τη φαντασία, ενώ κάνουν λανθασμένες εκτιμήσεις και κρίσεις, και εμφανίζουν λεκτικές/γλωσσικές ανεπάρκειες, παράγοντες που καθιστούν αβέβαιη την ακρίβεια των λεγομένων τους (Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 16· Φιλιππίδης, 1993, σ. 246-247· Καπαρδής, 2004, σ. 154-157, 166-169· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 151-152· Κουράκης, 2005, σ. 33-34· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 379-380· Μαρκάτου, 1971, σ. 169· Bruck, Ceci and Melnyk, 1997, σ. 305-310· Owen-Kostelnik, Reppucci and Meyer, 2006· Weissman, 1991· Paz-Alonso, Chae and

¹⁰ Davies και Hine (2007): οι γυναίκες διέκριναν την αλλαγή του δράστη στην εσκεμμένη πειραματική συνθήκη.

Goodman, 2007· Quas, 2002· π.χ. ερευνών: Leippe, Romanczyk και Manion, 1991· Goodman and Reed, 1986· Hunt and Borgida, 2001· Poole and Lindsay, 2001). Ίσως να ισχύει και η άποψη των Goodman και συνεργατών (1984, στο Leippe et al., 1991, σ. 369) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα παιδιά μπορεί να φαίνονται λιγότερο ακριβή επειδή μεταφέρουν τις πληροφορίες με διαφορετικό τρόπο συγκριτικά με τους ενήλικες εξαιτίας δυσκολιών στην λεκτική έκφραση, και της ανίσχυρης μορφής ομιλίας τους που δείχνει λιγότερη αυτοπεποίθηση. Θα πρέπει, εντούτοις, να επισημανθεί ότι τα παιδιά είναι καλύτεροι παρατηρητές γεγονότων και αντικειμένων όταν αυτά βρίσκονται στο πλαίσιο ενδιαφερόντων τους (Φιλιππίδης, 1993, σ. 247· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 153).

Εν συνεχεία, σχετικά με τις καταθέσεις υπερήλικων μαρτύρων, η έρευνα στρέφεται πλέον στην φθορά της μνήμης εξαιτίας του εκφυλισμού του εγκεφάλου και, τη μείωση των σωματικών και πνευματικών λειτουργιών, εμφανίζοντας «γνωστική επιβράδυνση» και, διαταραχές της μνήμης και άλλες σχετικές νόσους, όπως γεροντική άνοια, Alzheimer, κλπ (Φιλιππίδης, 1993, σ. 348· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 153· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 380· Καπαρδής, 2004, σ. 90· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 17· Κουράκης, 2005, σ. 35· Wright and Holliday, 2007a, σ. 20· βλ. και Sadock & Sadock, 2007). Επιπλέον δεν είναι σπάνιες και οι ψευδείς καταθέσεις από ηλικιωμένους οι οποίοι διακατέχονται από φόβους, και ιδιαίτερα τον φόβο της θυματοποίησης και του εγκλήματος¹¹, καθώς αντιλαμβάνονται την ευάλωτη θέση στην οποία έχουν βρεθεί εξαιτίας της σωματικής και πνευματικής τους εξασθένησης (Κουράκης, 2005, σ. 34· Καπαρδής, 2004, σ. 90).

Προσωπικότητα: Η ιδιοσυγκρασία και ο χαρακτήρας των μαρτύρων συνδράμουν στον τρόπο που ο κάθε μάρτυρας θα αντιληφθεί το εγκληματικό γεγονός, στη φύση των πληροφοριών και στο ύφος που θα τις μεταφέρει, στον τρόπο που θα αντιδρά και τα κίνητρά του στη συνέντευξη¹² (Yuille et al., 1999, σ. 330· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 157-161). Πέρα όμως

¹¹ Βλ. και Ζαραφωνίτου, 2002.

¹² Ήδη από αρχαιοτάτων χρόνων αναπτύχθηκαν διάφορες τυπολογίες βάσει της ιδιοσυγκρασίας των ανθρώπων, όπως του Ιπποκράτη και η πιο επικρατέστερη του Γαληνού (Φιλιππίδης, 1993, σ. 264-270· Κουράκης, 2005, σ. 36). Στο πλαίσιο της σύγχρονης Δ.Ψ., έχουν προταθεί διάφορες διακρίσεις χαρακτηρολογικών τύπων μαρτύρων (βλ. Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 157-161· Φιλιππίδη, 1993, σ. 255-258· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 390)

από αυτές τις τυποποιήσεις, υπάρχουν χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που η σύγχρονη Δ.Ψ. δίνει περισσότερο βάρος. Για παράδειγμα, οι διαστάσεις του νευρωτισμού και της εξωστρέφειας έχουν βρεθεί ότι επηρεάζουν την ακρίβεια και την απόδοση των μαρτύρων, καθώς επίσης το δίπολο της περίσκεψης και του παρορμητισμού, η ανάγκη επιβεβαίωσης/προσχώρησης, και ο βραδινός ή πρωινός τύπος (βλ. Καπαρδής, 2004, σ. 82-84). Τέλος, το επίπεδο αυτοελέγχου του ατόμου (self-monitoring) επιδρά στην απόδοση των μαρτύρων. Έτσι, άτομα με υψηλό βαθμό αυτοελέγχου, οι οποίοι ρυθμίζουν την συμπεριφορά τους σύμφωνα με το κοινωνικά κατάλληλο και την δημόσια εικόνα τους, φαίνεται ότι είναι πιο ακριβείς (όχι όμως κατ' ανάγκη βέβαιοι) ως αυτόπτες μάρτυρες, σε σύγκριση με άτομα με χαμηλό βαθμό αυτοελέγχου (Hosch et al., στα Καπαρδής, 2004, σ. 84-85, και Wells and Olsen, 2003, σ. 281).

Ψυχοπαθολογική κατάσταση: Η μεταβλητή αυτή επηρεάζει άμεσα την ικανότητα του μάρτυρα, όχι μόνο στο βαθμό που οι πληροφορίες θα είναι ακριβείς, αλλά και στο βαθμό που η κατάθεσή του θεωρηθεί αξιόπιστη στο δικαστήριο (π.χ. Φιλιππίδης, 1993, σ. 264). Άτομα με ψυχικές διαταραχές εμφανίζουν διάφορα χαρακτηριστικά και διατάραξη των πνευματικών τους λειτουργιών και της συνείδησής τους (βλ. Sadock & Sadock, 2007), αδυνατώντας να επικεντρώσουν την προσοχή τους ή να αντιληφθούν την σημασία του γεγονότος, ή συγχέουν την πραγματικότητα με την φαντασία (Πιτσογιάννη, 1983, σ. 382-385· Κουράκης, 2005, σ. 35-36· Μαρκάτου, 1971, σ. 169· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 17-18· Yuille et al. 1999, σ. 330). Ακόμα όμως και όταν το άτομο δεν πάσχει από κάποια διαταραχή, η ψυχική στάση του μάρτυρα, ιδιαίτερα θυμάτων εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, μπορεί να εξασθενήσει την μνήμη του εξαιτίας της έντονης συναισθηματικής διέγερσης κατά την διάρκεια και μετά το γεγονός (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 134· βλ. υποκ. 1.3.2.1.). Τέλος, η χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών επηρεάζουν αρνητικά την αντίληψη και μετέπειτα τη μνήμη των πληροφοριών στην ανάκλησή τους στην ανάκριση (Καπαρδής, 2004, σ. 88-89· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 18).

Μόρφωση και επάγγελμα: Οι Wells και Olsen (2003, σ. 280) αναφέρουν μια έρευνα του Howells, το 1938, ο οποίος είχε εντοπίσει μια σημαντική σχέση μεταξύ της νοημοσύνης και της ακρίβειας στην αναγνώριση προσώπων, κάτι που μετέπειτα έρευνες δεν επιβεβαιώνουν (βλ. επίσης Κουράκης, 2005, σ. 37). Αυτό που μάλλον σχετίζεται με την απόδοση των μαρτύρων είναι η πνευματική τους ανάπτυξη, δηλαδή η μόρφωσή τους, καθώς εξασκούνται οι γνωστικές τους ικανότητες, ώστε η προσοχή τους να είναι πιο πειθαρχημένη, η μνήμη τους εξασκημένη, η κρίση τους οξυμένη, και η γλωσσική τους ικανότητα κατάλληλη για την απόδοση ακριβέστερων εικόνων και εννοιών (Πιτσογιάννη, 1983, σ. 381-382· Κουράκης, 2005, σ. 37). Παραδείγματα μη-ανεπτυγμένης πνευματικής ικανότητας αποτελούν τα παιδιά, και τα άτομα με διαταραχές της μάθησης (Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 17· βλ. επίσης Sadock & Sadock, 2007). Παράλληλα, το επάγγελμα του μάρτυρα ή η τυχόν ενεργή συμμετοχή του σε κοινωνικές ομάδες (π.χ. πολιτικές, θρησκευτικές, αθλητικές) αποτελούν συχνά κριτήριο αξιοπιστίας της κατάθεσής του, όταν πτυχές αυτών συνδέονται με το εγκληματικό γεγονός καθώς οι ειδικές γνώσεις και ικανότητες του πιστοποιούν την εγκυρότητα των λεγόμενων του (Φιλιππίδη, 1993, σ. 261-262· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 155-156· Κουράκης, 2005, σ. 37-38· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 382).

Αναπαραστάσεις και στερεότυπα: Οι κοινωνικοί μηχανισμοί, προηγούμενες αναπαραστάσεις, σενάρια ή στερεότυπα επηρεάζουν έντονα την μνημονική παράσταση των μαρτύρων και την ερμηνεία των εικόνων και πληροφοριών που λαμβάνουν, με τρόπο που καταλήγουν σε κοινωνικά επιθυμητά αποτελέσματα και αποδόσεις αιτίου που διαστρεβλώνουν την κρίση τους και την αντικειμενική πραγματικότητα των γεγονότων, ιδιαίτερα όταν η εικόνα που έχουν για το συμβάν είναι ημιτελής (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 134· Καπαρδής, 2004, σ. 95-98· βλ. και υποκ. 1.2.). Σε έρευνα των Shechory, Nachson και Glicksahn (2010), οι ερευνητές παρουσίασαν στους 645 συμμετέχοντες μια ιστορία η οποία είχε τρεις εκδοχές που διέφεραν ως προς το όνομα του πρωταγωνιστή αντιπροσωπεύοντας την εθνικότητά του (Ρώσος, Αιθίοπας, ή ουδέτερης εθνικότητας), και τους ζήτησαν να απαντήσουν σε δύο ερωτηματολόγια διαφορετικού

επιπέδου υποβολής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όταν η υποβολή ανταποκρινόταν στην στερεοτυπική αντίληψη του υποκειμένου, τότε ενσωματωνόταν στην μνήμη του, ενώ όταν συγκρουόταν με το στερεότυπο, άφηνε την μνήμη ανεπηρέαστη, αποδεικνύοντας την επιρροή των στερεοτύπων στην ανάκληση, αλλά και την ενίσχυσή της μνήμης με συμβατές υποβολές. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα των Lindsay, Martin και Webber (1994) στην οποία οι περιγραφές από τους μάρτυρες φάνηκαν να επηρεάζονται από προκαθορισμένες αξίες που ανταποκρίνονταν σε στερεότυπα για την εμφάνιση, το φύλο και την εθνικότητα του δράστη.

Ένα παράδειγμα λαϊκού στερεοτύπου που αναφέρει ο Καπαρδής (2004, σ. 98-99) είναι αυτό του ελκυστικού παρουσιαστικού. Το στερεότυπο όμως που έχει μελετηθεί ίσως περισσότερο στις μαρτυρικές καταθέσεις είναι αυτό της εθνικότητας/φυλής¹³, μέσα από το φαινόμενο της «προκατάληψης υπέρ της φυλής» του ατόμου (own-race bias) (Pickel, 2007). Κατά γενικό κανόνα, έχει διαπιστωθεί ότι οι διαφυλετικές αναγνώρισεις και περιγραφές είναι πιο συχνά ανακριβείς και συνδεόμενες με τη μεροληψία που σχετίζεται με τη φυλή του μάρτυρα, μιας και οι μάρτυρες συνήθως αναγνωρίζουν με ακρίβεια αν ο δράστης είναι διαφορετικής εθνικότητας από τη δική τους, αδυνατούν όμως να περιγράψουν τη συγκεκριμένη φυλετική ομάδα, ενώ αντίθετα, οι ενδοφυλετικές αναγνώρισεις και περιγραφές προσώπων είναι συνήθως πιο ακριβείς και αξιόπιστες (Καπαρδής, 2004, σ. 93· Pickel, 2007· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 14· Wells, 1978, σ. 1550· Wells and Olsen, 2003, σ. 280-281· Pakes and Pakes, 2009, σ. 117). Οι υποθέσεις που ερμηνεύουν το φαινόμενο στηρίζονται σε γνωστικές διαδικασίες σχετικά με την αναγνώριση προσώπων (βλ. Σαμαρτζή, 1995, σ. 43-50), και σε θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας (π.χ. Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας, Θεωρία της Αυτό-κατηγοριοποίησης) που υποστηρίζουν ότι οι φυλετικές προκαταλήψεις μιας ομάδας ομογενοποιούν τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές των ατόμων της δεύτερης ομάδας σε ένα σύνολο (και Pickel, 2007). Αυτή η τελευταία υπόθεση της Κοινωνικής Ψυχολογίας μάλλον εξηγεί το σύνολο των πιθανών στερεοτύπων που εκφράζονται μέσα στις μαρτυρικές καταθέσεις.

¹³ Βλ. και υποκεφάλαιο 1.3.3.

1.3.2. Χαρακτηριστικά του Εγκληματικού Συμβάντος

Η ικανότητα του μάρτυρα να περιγράψει το εγκληματικό συμβάν και τον δράστη επηρεάζεται, εκτός από τα ατομικά του χαρακτηριστικά, και από τα χαρακτηριστικά της φύσης του εγκληματικού γεγονότος και του περιβάλλοντος που αυτό τελέστηκε. Γενικότερα, παρατηρείται ότι οι μάρτυρες έχουν ιδιαίτερη δυσκολία στον υπολογισμό της ταχύτητας, του χρόνου (π.χ. φαινόμενο «forward telescoping»), των αποστάσεων και διαφόρων μεγεθών, των αριθμών, των χρωμάτων και ιδιοτήτων (Αλεξιάδη, 2006, σ. 353, 378-379· Κουράκης, 2005, σ. 38-39· Καπαρδής, 2004, σ. 64).

Το είδος του εγκλήματος και ο βαθμός εμπλοκής του μάρτυρα στο γεγονός αποτελούν δύο στενά συνδεδεμένες και σημαντικές μεταβλητές. Διαφορετικοί μάρτυρες πιθανόν να δώσουν διαφορετικές περιγραφές εξαιτίας της θέσης τους στο χώρο την ώρα του συμβάντος (δηλαδή την απόσταση από αυτό) και τον ρόλο τους σε αυτό (δηλαδή τον βαθμό και την διάρκεια της προσοχής τους σε αυτό) (Yuille et al., 1999, σ. 31). Επομένως, ένας ‘συμμετέχον’ μάρτυρας (που βρισκόταν στην περίμετρο του συμβάντος και έστρεψε αμέσως την προσοχή του σε αυτό ή συμμετείχε σε κάποιες ενέργειες στο χώρο, π.χ. το θύμα) θα δώσει περισσότερες πληροφορίες για το συμβάν από ότι ένας μάρτυρας ‘παρατηρητής’ (Yuille et al., 1999· Yuille and Cutshall, 1986· Tobey and Goodman, 1992). Για παράδειγμα, έχει διαπιστωθεί ότι οι περιγραφές που δίνουν τα θύματα σε υποθέσεις βιασμών είναι πιο ακριβείς, πιθανόν εξαιτίας της στενής εγγύτητας με τον δράστη, ενώ κάτι παρόμοιο συμβαίνει και σε επιθέσεις και απαγωγές (Καπαρδής, 2004, σ. 67· Wagstaff et al., 2003, σ. 26). Παράλληλα, οι έρευνες δείχνουν ότι όσο αυξάνεται η *σοβαρότητα του αδικήματος*, τόσο και η ακρίβεια των πληροφοριών από τους μάρτυρες, εάν και εφόσον οι μάρτυρες αντιλαμβάνονται τη σοβαρότητα της εγκληματικής πράξης (Wells, 1978, σ. 1548-1549).

Μια άλλη σημαντική μεταβλητή είναι το *επίπεδο βίας* που ασκείται κατά τη διάρκεια της εγκληματικής πράξης (π.χ. Wagstaff et al., 2003· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. ν). Έχει παρατηρηθεί ότι αυτή η μεταβλητή αλληλεπιδρά με τη μεταβλητή του φύλου, καθώς οι γυναίκες τείνουν να δίνουν λιγότερες λεπτομέρειες όταν γίνονται μάρτυρες βίαιων εγκλημάτων, αλλά αντίθετα, είναι πιο ικανές να αναγνωρίσουν χαρακτηριστικά του δράστη όταν είναι του αντίθετου

φύλου και μεταφέρει όπλο¹⁴ (Καπαρδής, 2004, σ. 94-95· Shaw and Skolnick, 1999). Στο ίδιο πλαίσιο έχει παρατηρηθεί και μελετηθεί ένα σημαντικό φαινόμενο, αυτό της «επικέντρωσης στο όπλο» (*weapon focus effect*), σύμφωνα με το οποίο η παρουσία όπλου στο έγκλημα μειώνει την ακρίβεια και την ποσότητα των πληροφοριών στη μνήμη του μάρτυρα (Stebly, 1992· Shaw and Skolnick, 1999· Pickel, 2007· Wells and Olsen, 2003, σ. 282· Wagstaff et al., 2003, σ. 18· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 11-13· Pakes and Pakes, 2009, σ. 116· Καπαρδής, 2004, σ. 73-75). Οι εξηγήσεις που έχουν προταθεί για την ύπαρξη του φαινομένου αφορούν την υπόθεση της συναισθηματικής διέγερσης, την υπόθεση της απόσπασης της προσοχής και την υπόθεση της πολυπλοκότητας (Pickel, 2007· Shaw and Skolnick, 1999, σ. 2329, 2338).

Η υπόθεση της πολυπλοκότητας δεν αφορά μόνο το φαινόμενο της «επικέντρωσης στο όπλο», αλλά γενικότερα την επίδραση της πολυπλοκότητας του εγκληματικού συμβάντος ως μεταβλητή στην ακρίβεια της μνήμης και των περιγραφών από τους μάρτυρες (Wells, 1978, σ. 1549). Φυσικά η δράση όλων των πιο πάνω παραγόντων διέπεται από την μεταβλητή του χρόνου. Η διάρκεια της εγκληματικής πράξης, καθώς και η συχνότητα του γεγονότος (π.χ. παρακολούθηση χώρου ή προηγούμενες απόπειρες από τον δράστη, κλπ) φαίνεται να δίνουν στον μάρτυρα την ευκαιρία να παρατηρήσει για περισσότερο χρόνο τον δράστη και τις πράξεις του (Wells, 1978, σ. 1549· van Koppen and Lochun, 1997, σ. 665· Pakes and Pakes, 2009, σ. 116· Καπαρδής, 2004, σ. 63-65). Εντούτοις, η ύπαρξη της επιλεκτικής προσοχής μπορεί να ακυρώσει αυτή την σχέση ακρίβειας περιγραφών και χρόνου (Καπαρδής, 2004, σ. 65).

Επίσης, η οικειότητα με τον περιβάλλοντα χώρο και, γενικότερα, το περιβάλλον στο οποίο πραγματοποιείται το έγκλημα, μπορεί να επηρεάσουν την μνήμη των μαρτύρων. Για παράδειγμα, το επίπεδο του φωτισμού και τυχόν εμπόδια μεταξύ του μάρτυρα και του δράστη μπορεί να μειώσουν την ποσότητα των πληροφοριών που λαμβάνει ο μάρτυρας (Davies and Hine, 2007· Wells and Olsen, 2003, σ. 282· van Koppen and Lochun, 1997· Καπαρδής, 2004, σ. 65-67). Φαίνεται ότι όσοι μάρτυρες έχουν κάποια οικειότητα με τον χώρο τέλεσης του εγκλήματος (π.χ. οι

¹⁴ Βάσει της υπόθεσης ότι ο δράστης του αντίθετου φύλου γίνεται ενδιαφέρον και ελκυστικός όταν μεταφέρει ένα ενδιαφέρον αντικείμενο.

εργαζόμενοι) έχουν την δυνατότητα να δώσουν πιο ακριβείς πληροφορίες, κυρίως σχετικά με τις περιφερειακές πληροφορίες (π.χ. αποστάσεις και μεγέθη αντικειμένων, κλπ) (Wells, 1978, σ. 1549· Campos and Alonso-Quecuty, 1998).

Τέλος, από το σύνολο των αναφορών και ερευνών, δύο ακόμα μεταβλητές του εγκληματικού συμβάντος επηρεάζουν την μνήμη των μαρτύρων και αλληλεπιδρούν με τους υπόλοιπους προαναφερθέντες παράγοντες: *η γνώση του εγκλήματος και τα επίπεδα συγκίνησης του μάρτυρα*. Σχετικά με την πρώτη, η γνώση του ατόμου ότι συμβαίνει να είναι μάρτυρας εγκλήματος και ο βαθμός της προσοχής που θα δείξει, αποτελεί μια μεταβλητή που αν και δεν έχει μελετηθεί όσο άλλες, διαμεσολαβείται από τους υπόλοιπους παράγοντες και επηρεάζει τις περιγραφές των μαρτύρων, καθώς οι πληροφορίες που λαμβάνουν είναι σαφέστερες και πιο ευκρινείς στη μνήμη (van Koppen and Lochun, 1997, σ. 665-666· Wells and Olsen, 2003, σ. 282· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 385-386). Για παράδειγμα, η έρευνα των Tollestrup και συνεργατών (1994, στο van Koppen and Lochun, 1997, σ. 665-666) έδειξε ότι οι περιγραφές των θυμάτων απάτης ήταν σημαντικά πιο ανολοκλήρωτες σε σύγκριση με τις περιγραφές θυμάτων και άλλων μαρτύρων ληστειών. Σχετικά με την μεταβλητή της συγκίνησης του μάρτυρα αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές μεταβλητές, εφόσον μπορεί να μπλοκάρει ή να κινητοποιήσει τις γνωστικές λειτουργίες του μάρτυρα.

1.3.2.1. Ο Ρόλος του Στρες και της Συγκίνησης

Η συγκίνηση μπορεί να προκληθεί εξαιτίας της έκπληξης και του σοκ, του φόβου, του θυμού ή της χαράς για γεγονότα που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του εγκληματικού γεγονότος (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 129-131· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 387-388). Σε θεωρητικό επίπεδο υποστηρίζεται ότι η γνωστική αποτελεσματικότητα των ατόμων βρίσκεται σε συνάρτηση με το επίπεδο της συναισθηματικής τους διέγερσης, σύμφωνα με τον νόμο των Yerkes και Dodson οι οποίοι πρότειναν μια καμπυλόγραμμη σχέση των δύο διαστάσεων τύπου ανεστραμμένου U, ώστε σε μέτρια επίπεδα διέγερσης, η γνωστική αποτελεσματικότητα να είναι υψηλή σε σύγκριση με τα πολύ υψηλά ή πολύ χαμηλά επίπεδα διέγερσης (Aharonian and

Bornstein, 2007· Pickel, 2007· Clifford and Hollin, 2003, σ. 18· Καπαρδής, 2004, σ. 68). Αργότερα, ο Easterbrooke (1959, στα Καπαρδής, 2004, σ. 69, Ginet and Verkampt, 2007, σ. 452, και Pickel, 2007), πρότεινε την «υπόθεση της χρησιμότητας των ενδείξεων» (cue-utilization hypothesis), υποστηρίζοντας ότι το εύρος των ενδείξεων που μπορεί κάποιο άτομο να επεξεργαστεί, μειώνεται καθώς αυξάνεται το επίπεδο συναισθηματικής διέγερσης, ενώ στο μέτριο επίπεδο το άτομο έχει την ευκαιρία να επεξεργαστεί πιο πολλές και διάφορες ενδείξεις, αποκλείοντας τις άσχετες. Με άλλα λόγια, όσο αυξάνεται η συναισθηματική διέγερση δημιουργείται στο άτομο ένα «φαινόμενο επικέντρωσης» (π.χ. όπως είδαμε με την μεταβλητή του όπλου), με αποτέλεσμα η μνήμη των κεντρικών πληροφοριών να αυξάνεται και η μνήμη των περιφερειακών πληροφοριών να μειώνεται (βλ. και Aharonian and Bornstein, 2007).

Σε έρευνα μετα-ανάλυσης των επιδράσεων του υψηλού στρες στη μνήμη των μαρτύρων, οι Deffenbacher και συνεργάτες (2004) επιβεβαίωσαν την υπόθεση ότι τα υψηλά επίπεδα στρες δρουν αρνητικά τόσο στη μνήμη της ανάκλησης, όσο και στη μνήμη της αναγνώρισης. Έτσι, η αυξημένη σοβαρότητα του εγκλήματος, τα υψηλά επίπεδα βίας και η ύπαρξη όπλου, και η συμμετοχή (υψηλή εμπλοκή) στο γεγονός μπορεί να δημιουργήσουν τόσο υψηλά επίπεδα συναισθηματικής διέγερσης (ανάλογα και με ατομικά χαρακτηριστικά του μάρτυρα) που παρεμβαίνουν στην επεξεργασία των πληροφοριών και δημιουργούν κίνητρα μη-εμπλοκής στον μάρτυρα, μειώνοντας την ακρίβεια της μαρτυρικής κατάθεσης (Wells, 1978, σ. 1548-1549· Καπαρδής, 2004, σ. 68-75· π.χ. ερευνών: Clifford and Hollin, 1981· Hosch and Cooper, 1982· Bornstein et al, 1998).

1.3.3. Χαρακτηριστικά του Δράστη

Ένας από του στόχους της εξέτασης μαρτύρων, και μάλλον ο πιο σημαντικός, είναι η περιγραφή και η αναγνώριση του δράστη. Ως προς την ποσότητα των πληροφοριών που δίνουν οι μάρτυρες στις περιγραφές των δραστών, έχει βρεθεί ότι ποικίλουν κατά μέσο όρο σε δέκα (10) περιγραφικούς δείκτες, αν και η αξιοπιστία σ' αυτές τις έρευνες στηρίζεται μόνο στον αριθμό των δεικτών που αναφέρουν οι μάρτυρες (van Koppen and Lochun, 1997, σ. 664· Pozzulo and Warren,

2003, σ. 315). Παρόλα αυτά, η ακρίβεια των περιγραφών είναι σε γενικές γραμμές υψηλή, ακόμα και στο πέρασμα του χρόνου (Wagstaff et al, 2003· Yuille and Cutshall, 1986· στο van Koppen και Lochun, 1997). Κάποια χαρακτηριστικά του δράστη είναι πιο εύκολο και πιο συχνά ανασύρονται από την μνήμη των μαρτύρων, ενώ άλλα φαίνεται να δυσκολεύουν τις περιγραφές τους.

Ως προς τα χαρακτηριστικά που δυσκολεύουν τις περιγραφές των μαρτύρων, οι έρευνες έχουν επικεντρωθεί στην επίδραση του αριθμού των δραστών, γεγονός που συνδέεται με τον βαθμό πολυπλοκότητας, το είδος και τη σοβαρότητα του γεγονότος και ό,τι αυτά συνεπάγονται. Τα αποτελέσματα τέτοιων ερευνών έχουν καταλήξει ότι η σχέση του αριθμού των δραστών και της ακρίβειας της περιγραφής από τον μάρτυρα είναι αντιστρόφως ανάλογη, δηλαδή όσο μεγαλύτερος ο αριθμός των δραστών, τόσο δυσκολότερα οι μάρτυρες ανασύρουν ακριβείς πληροφορίες, ιδιαίτερα στα βίαια εγκλήματα (Miller, 2007· Clifford and Hollin, 1981· Newlands et al., 1999).

Σχετικά με την περιγραφή του δράστη, το φύλο, η εμφάνιση, διακεκριμένα χαρακτηριστικά του προσώπου, άλλα διακριτά χαρακτηριστικά (τατουάζ, ουλές) και η ενδυμασία του φαίνεται ότι ανασύρονται πιο συχνά και με ακρίβεια από την μνήμη των μαρτύρων (Miller, 2007· van Koppen and Lochun, 1997· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 13-15· Wells, 1978, σ. 1550). Γενικότερα, υποστηρίζεται ότι μια καλή περιγραφή εξαρτάται από την ευκαιρία και τον χρόνο που είχε ο μάρτυρας για να παρατηρήσει τον δράστη [ώστε μπορεί να είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει μόνο τα πιο διακριτά χαρακτηριστικά του δράστη (π.χ. φύλο, ενδυμασία κλπ) και λιγότερο τα χαρακτηριστικά του προσώπου], ενώ η ακρίβεια της περιγραφής έχει βρεθεί ότι εξαρτάται από: (α) τα φυσικά χαρακτηριστικά του ίδιου του μάρτυρα, καθώς όσο τα χαρακτηριστικά του δράστη μοιάζουν με τα αντίστοιχα του μάρτυρα, τόσο πιθανότερο είναι η περιγραφή να είναι ακριβής, αλλά και (β) την ποσότητα των χαρακτηριστικών μέσα από μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση (όσο περισσότερα τα χαρακτηριστικά, τόσο πιο ανακριβής και ανολοκλήρωτη η περιγραφή τους) (van Koppen and Lochun, 1997, σ. 663-664· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 15). Κάτι τέτοιο συμβαίνει, για παράδειγμα, με την ηλικία και το ύψος του δράστη, καθώς όσο μεγαλύτερη η διαφορά αυτών

των χαρακτηριστικών με τα αντίστοιχα του μάρτυρα, τόσο πιθανότερο είναι ο μάρτυρας να τα περιγράψει ανακριβώς (Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 13· Καπαρδής, 2004, σ. 115).

Όσον αφορά το πρόσωπο του δράστη, έχει βρεθεί ότι οι μάρτυρες στις περιγραφές των προσώπων των δραστών επικεντρώνονται και δίνουν περισσότερες πληροφορίες για το άνω τμήμα του προσώπου, ενώ τα υψηλά διακριτά πρόσωπα είναι πιο πιθανό να αναγνωρισθούν με ακρίβεια σε σύγκριση με τα μη-διακριτά πρόσωπα (στα van Koppen and Lochun, 1997, σ. 663· Wells and Olsen, 2003, σ. 281· Pakes and Pakes, 2009, σ. 117). Σημαντικό ρόλο φαίνεται ότι παίζει η ελκυστικότητα του ατόμου, που έρχεται ως επισφράγισμα της ενεργητικής δράσης των στερεοτύπων των μαρτύρων, εφόσον έχει βρεθεί ότι τα υψηλά ελκυστικά ή υψηλά μη-ελκυστικά πρόσωπα αναγνωρίζονται πιο εύκολα από ότι τα πρόσωπα μετρίας ελκυστικότητας (Wells, 1978, σ. 1550· Wells and Olsen, 2003, σ. 281· Καπαρδής, 2004, σ. 98-99).

Ένα από τα πιο ανακριβή χαρακτηριστικά στις περιγραφές από τους μάρτυρες αποτελεί η σωματική διάπλαση του δράστη, καθώς επηρεάζεται έντονα από άλλες μεταβλητές, ιδιαίτερα από το είδος του εγκλήματος (σε βίαια εγκλήματα οι μάρτυρες τείνουν να υπερεκτιμούν το μέγεθος του δράστη και αντίστροφα) και την μετά-του-γεγονότος πληροφόρηση (π.χ. επάγγελμα του δράστη) (Καπαρδής, 2004, σ. 115· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 14). Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με την μεταβλητή της εθνικότητας του δράστη, που, όπως προαναφέρθηκε, επηρεάζεται από στερεότυπα των μαρτύρων για την κάθε φυλετική ομάδα, γι' αυτό και οι όποιες δια-φυλετικές επιρροές στις περιγραφές μειώνονται όταν ο μάρτυρας έχει αλληλεπιδράσει με μέλη της εθνικότητας του δράστη (Καπαρδής, 2004, σ. 115-116· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 14· Wells, 1978, σ. 1550).

Ως προς τις περιγραφές των δραστών από παιδιά, έχει φανεί ότι επικεντρώνονται και είναι πιο ακριβή στα περιφερειακά χαρακτηριστικά του προσώπου, ενώ παρουσιάζουν προβλήματα στην περιγραφή του σώματος και των κεντρικών χαρακτηριστικών του προσώπου (Pozzulo and Warren, 2003). Τέλος, να αναφερθεί ότι υπάρχουν χαρακτηριστικά του δράστη των οποίων η επιρροή στις περιγραφές από τους μάρτυρες δεν έχει ακόμα μελετηθεί (π.χ. βάδισμα του δράστη, βλ. περισσότερα στο Καπαρδής, 2004, σ. 116).

1.4. ΑΥΤΗΚΟΕΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΕΞ' ΑΚΟΗΣ

Ως αυτήκοες μάρτυρες (ear witnesses) ορίζονται οι μάρτυρες οι οποίοι άκουσαν οι ίδιοι όσα καταθέτουν, ενώ μάρτυρες εξ' ακοής (hearsay witnesses) είναι εκείνοι οι οποίοι δεν αντιλήφθηκαν οι ίδιοι το συμβάν, αλλά καταθέτουν τις σχετικές πληροφορίες που ήρθαν εις γνώση τους από τη διήγηση τρίτων προσώπων (Αλεξιάδη, 2006, σ. 354· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 161). Η έρευνα στο πεδίο αυτό είναι περιορισμένη και σπάνια τόσο για τους αυτήκοες, και ακόμα περισσότερο για τους μάρτυρες εξ' ακοής.

Σχετικά με τους αυτήκοες μάρτυρες, έχει βρεθεί ότι τείνουν να θυμούνται καλύτερα την ουσία μιας συνομιλίας παρά το κατά λέξη περιεχόμενό της¹⁵, ενώ δεν αποδίδουν όσο οι αυτόπτες μάρτυρες στα επίπεδα αναγνώρισης (Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 15-16· και στο Pakes and Pakes, 2009, σ. 119). Διακρίνοντας τους αυτήκοους μάρτυρες σε αυτούς που άκουγαν και έβλεπαν την συνομιλία κατά τη διάρκεια του γεγονότος και σε αυτούς που μόνο άκουγαν, έχει βρεθεί ότι άτομα της πρώτης κατηγορίας παρέχουν περισσότερες ορθές πληροφορίες και κάνουν λιγότερα λάθη σε σύγκριση με άτομα της δεύτερης κατηγορίας, όμως αυξάνονται οι πιθανότητες εμφάνισης του φαινομένου της «επισκίασης προσώπου» (Face Overshadowing Effect) κατά το οποίο η παρουσία του προσώπου του δράστη μειώνει την ικανότητα της μνήμης της φωνής και το οποίο μάλλον οφείλεται στην ακούσια προτίμηση στην επεξεργασία πληροφοριών του προσώπου με σκοπό την μετέπειτα αναγνώρισή του, ενώ η επεξεργασία της φωνής περιορίζεται στην νοηματοδότηση του γεγονότος (Campos and Alonso-Quecuty, 2006· Cook and Wilding, 2001).

Η εξ' ακοής μαρτυρία βρίσκεται σε ακόμα δυσμενέστερη θέση και αντιμετωπίζεται με δυσπιστία, καθώς η μεσολάβηση τρίτων προσώπων στην μεταφορά των πληροφοριών αυξάνει κατακόρυφα τις πιθανότητες οι πληροφορίες αυτές να έχουν διαστρεβλωθεί (Αλεξιάδη, 2006, σ. 354-355· Φιλιππίδης, 1993, σ. 258-260· Ζησιάδη, 1998, σ. 123-124).

¹⁵ Σύμφωνα με τη Θεωρία των θαμπών ιχνών (Fuzzy-Trace Theory), κατά την κωδικοποίηση των πληροφοριών/ερεθισμάτων, τα ίχνη του κατά λέξη ερεθίσματος (verbatim) και τα ίχνη του περιεχομένου/ουσίας του ερεθίσματος (gist) διαμορφώνονται παράλληλα (στο Campos and Alonso-Quecuty, 2006, σ. 28-29). Η λήθη, υποστηρίζει η θεωρία, είναι αποτέλεσμα σταδιακής διάλυσης/κατάτμησης των ιχνών, ιδιαίτερα σε υψηλά επίπεδα πρώτα των ιχνών του κατά λέξη ερεθίσματος.

1.5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Η μεθοδολογία των ερευνών αποτελεί το σημαντικότερο κριτήριο αξιολόγησης της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων τους, ώστε αυτά να μπορούν να γενικευθούν στον υπό μελέτη πληθυσμό. Ο Wells (1978, σ. 1546) είχε ορίσει ότι ο στόχος της εφαρμοσμένης έρευνας των καταθέσεων αυτόπτων μαρτύρων είναι η παραγωγή επιστημονικής γνώσης που να αυξάνει τις πιθανότητες μιας δίκαιης καταδίκης ενός ένοχου κατηγορούμενου και να μειώνει τις αντίστοιχες εσφαλμένες ενός αθώου. Επικεντρώνοντας στο κεφάλαιο αυτό στην μελέτη των παραγόντων «εκτίμησης», ο Wells (1978, σ. 1551) αναφέρει ότι η έρευνα αυτής της κατηγορίας παραγόντων θα πρέπει να εξάγει γενικά συμπεράσματα που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν στα δικαστήρια. Παρόλα αυτά, η αναφορά τέτοιων συμπερασμάτων στις δίκες από πραγματογνώμονες ψυχολόγους ενέχουν κινδύνους, καθώς τα αποτελέσματα των ερευνών είναι συχνά αντικρουόμενα.

Στο σύνολό τους, οι ερευνητικοί τύποι μεθόδων που χρησιμοποιούνται είναι η προβολή εικόνων ή βίντεο (π.χ. έρευνες Loftus, στο Loftus, 1981), η σκηνοθεσία ή προσομοίωση γεγονότων, οι έρευνες πεδίου, οι μελέτες αρχείων και οι εξατομικευμένες μελέτες περιπτώσεων (στο Καπαρδής, 2004, σ. 53-59). Και ενώ ο Wells (1993:555 στο Καπαρδής, 2004, σ. 52) υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία που να δείχνουν ότι το τυπικό πείραμα με αυτόπτες μάρτυρες σε προσομοιωμένα γεγονότα αποτελεί διαστρέβλωση σε σχέση με αυτό που βιώνουν οι μάρτυρες σε πραγματικές περιστάσεις, πολλοί ερευνητές θεωρούν μειονέκτημα των ερευνών ακριβώς αυτή την αδυναμία της μη-διεξαγωγής ερευνών σε πραγματικές συνθήκες. Πράγματι, η έρευνα σχετικά με την ακρίβεια των μαρτύρων και την επίδραση των παραγόντων «εκτίμησης» βασίζεται ως επί το πλείστον σε εργαστηριακές μελέτες κάτω από πειραματικές συνθήκες υποκειμένων που συμμετέχουν με τον ρόλο των μαρτύρων, με αποτέλεσμα να στερούνται οικολογικής εγκυρότητας (Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 30· Wagstaff et al., 2003, σ. 18-19). Φυσικά θα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτό δεν σημαίνει ότι οι μελέτες σε εργαστηριακά περιβάλλοντα στερούνται και εσωτερικής εγκυρότητας (Wagstaff et al., 2003, σ. 25).

Οι Yuille και συνεργάτες (1999, σ. 329) υπογραμμίζουν ότι ένας παράγοντας που πιθανόν να συμβάλει στο πρόβλημα γενίκευσης των εργαστηριακών ερευνών στο πραγματικό δικανικό πλαίσιο είναι το κίνητρο των μαρτύρων σε κάθε περίπτωση. Για παράδειγμα, τα κίνητρα των πραγματικών μαρτύρων μπορεί να είναι η απόδοση δικαιοσύνης για το θύμα ή τον αθώο κατηγορούμενο, ενώ έχουν μάλλον μεγαλύτερη προσωπική σημασία απ' ότι τα κίνητρα των συμμετεχόντων σε πειράματα. Εξάλλου, σε πολλές εργαστηριακές μελέτες τα υποκείμενα είναι φοιτητές, τα κίνητρα των οποίων είναι συχνά η υψηλότερη βαθμολόγηση στις σπουδές τους (στο Καπαρδής, 2004, σ. 52· βλ. π.χ. ερευνών: Shaw and Skolnick, 1999, Campos and Alonso-Quecuty, 2006, Hunt and Borgida, 2001, έρευνες Loftus στο Loftus, 1981).

Επιπλέον, τόσο στη μέθοδο της προβολής εικόνων και βίντεο, όσο και σε αυτή των προσομοιωμένων γεγονότων, οι συμμετέχοντες είναι κυρίως θεατές/παρατηρητές του γεγονότος. Η χρήση θεατών μαρτύρων ως πρότυπο για όλους τους μάρτυρες είναι, σύμφωνα και με τον Καπαρδή (2004, σ. 52, 70), αδικαιολόγητη, δεδομένων των στοιχείων που υπάρχουν σχετικά με την επίδραση της άμεσης εμπλοκής των μαρτύρων στο γεγονός¹⁶, ενώ η απλή παρατήρηση αποξενώνει κατά κάποιο τρόπο τους μάρτυρες θεατές, αποφεύγοντας την μελέτη της επίδρασης του γεγονότος στα υποκείμενα (επίσης Yuille and Cutshall, 1986· Tobey and Goodman, 1992· στο Yuille et al., 1999, σ. 331). Εξ' ου, όπως παρατηρείται από τους Deffenbacher et al. (2004, σ. 702), και η προσπάθεια πολλών ερευνών να διευκολύνουν την μνήμη των συμμετεχόντων αυξάνοντας το βαθμό συναισθηματικής διέγερσης.

Γενικότερα, οι εμπειρικές έρευνες στο πεδίο είναι ελάχιστες, όμως δεν σημαίνει ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα. Τέτοιες έρευνες αδυνατούν συνήθως να μετρήσουν τις επιδράσεις όλων των υπό μελέτη μεταβλητών εξαιτίας διαχειριστικών (έλλειψη του δομημένου ελέγχου του εργαστηρίου) και δεοντολογικών (π.χ. επαναφορά τραυματικών αναμνήσεων, κλπ) περιορισμών (στο Καπαρδής, 2004, σ. 55-56). Μάλιστα, σύνθετο πρόβλημα των ερευνών πεδίου είναι η μεγάλη απώλεια ποσοστού του δείγματος, μιας και πολλοί μάρτυρες μπορεί να μην είναι πρόθυμοι να

¹⁶ Βλ. επίσης υποκεφάλαιο 1.3.2. – Βαθμός εμπλοκής του μάρτυρα στο γεγονός

συμμετέχουν, να αμφιβάλλουν για τις δυνατότητες τους στην ανάκληση, ή ακόμα να φοβούνται μήπως κάνουν λάθος το οποίο θα έχει σοβαρές συνέπειες (Wagstaff et al., 2003, σ. 26). Παρόλα αυτά, κάποιοι ερευνητές έχουν προσπαθήσει να διεξάγουν μελέτες με πραγματικούς μάρτυρες (π.χ. Sigurdsson et al., 2006) ή εξατομικευμένες μελέτες περιπτώσεων (π.χ. Yuille and Cutshall, 1986). Το μειονέκτημα αρκετών ερευνών με πραγματικούς μάρτυρες είναι ότι οι ερευνητικές συνεντεύξεις πραγματοποιούνται αφού οι μάρτυρες έχουν ήδη καταθέσει στην αστυνομία, καθιστώντας τις, όπως αναφέρουν οι Wagstaff και συνεργάτες (2003, σ. 19), κατά κάποιο τρόπο τεχνητές.

Τέλος, μια εναλλακτική μέθοδος που χρησιμοποιείται από τους ερευνητές του χώρου στη μελέτη των μαρτυρικών καταθέσεων είναι η μελέτη αρχείων (π.χ. ερευνών: Wagstaff et al., 2003· van Koppen and Lochun, 1997). Το μειονέκτημα που συνοδεύει αυτού του τύπου μελέτες είναι η έλλειψη πληροφοριών για την ακρίβεια των στοιχείων και περιγραφών που παρείχαν οι μάρτυρες, υποθέτοντας μόνο ότι ο δράστης που καταδικάστηκε ήταν αυτός που περιέγραψαν οι μάρτυρες (Καπαρδής, 2004, σ. 56· van Koppen and Lochun, 1997, σ. 662).

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, η εμπειρία ενός τραυματικού γεγονότος, όπως το έγκλημα, επιδρά στη ψυχολογία των μαρτύρων και σε συνδυασμό με τους ατομικούς παράγοντες, τα χαρακτηριστικά του εγκληματικού συμβάντος και του δράστη, και τον τρόπο λειτουργίας των γνωστικών διαδικασιών, επηρεάζουν το προϊόν της ανάκλησης των μαρτύρων. Ατομικοί παράγοντες, χαρακτηριστικά του γεγονότος και χαρακτηριστικά του δράστη αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αποδίδοντας στην μαρτυρία ενός εγκλήματος ένα στοιχείο μοναδικότητας και εξατομίκευσης. Η μεταβλητή της ηλικίας των μαρτύρων παίζει καθοριστικό ρόλο. Οι ανακριτές θα πρέπει να γνωρίζουν τις αναπτυξιακές του μάρτυρα, και να του παρέχουν το κατάλληλο πλαίσιο και δομή επικοινωνίας. Ας μην παραλείψουμε εξάλλου εκείνες τις υποθέσεις στις οποίες βασικοί μάρτυρες/θύματα είναι παιδιά και ηλικιωμένοι, των οποίων οι μαρτυρίες είναι σημαντικό να εκλαμβάνονται ως αξιόπιστες. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να διατηρούμε και ένα κριτικό ύφος απέναντι στις έρευνες, καθώς αντιμετωπίζουν σημαντικά μεθοδολογικά προβλήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ – Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΚΗΣ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ

Το Σ.Π.Δ., από την οπτική της συστημικής προσέγγισης, αποτελεί μια σύνθεση αλληλένδετων μερών και στοιχείων ως υποσυστήματα τα οποία, ανάλογα με τις εισροές, αλληλεπιδρούν για την παραγωγή αποτελεσμάτων και εκροών (στο Σπινέλλη, 1995, σ. 22-23). Η είσοδος ενός εγκλήματος στο Σ.Π.Δ. είναι αποτέλεσμα δύο παραγόντων: της θεατότητας του εγκλήματος (δηλαδή της αντίληψης αυτού από τρίτους) και της παραπομπής του στο Σ.Π.Δ. (Δασκαλάκης, 1985, σ. 85-105). Η παραπομπή του εγκλήματος στο Σ.Π.Δ., ως αποτέλεσμα της κοινωνικής αντίδρασης, αφορά την διαδικασία κατά την οποία οι ποινικές υποθέσεις γνωστοποιούνται στις διωκτικές αρχές, είτε κατ' έγκληση (δηλαδή αυτοπρόσωπη καταγγελία του θύματος), είτε αυτεπαγγέλτως (δηλαδή από την δράση των διωκτικών αρχών), και εισάγονται σε μια διαδικασία διαδοχικών φιλτραρισμάτων στους κόλπους των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου του Σ.Π.Δ., με σκοπό την απονομή δικαιοσύνης και τον χαρακτηρισμό της πράξης ως εγκληματικής και του δράστη ως εγκληματία (βλ. Δασκαλάκης, 1985· Τσιγκρής, 1996).

Όπως αναφέρει ο Block (1981, σ. 259-260), η κοινοποίηση του συμβάντος είναι ο σύνδεσμος μεταξύ του περιβάλλοντος του Σ.Π.Δ. και του εγκληματικού περιβάλλοντος. Η λήψη της απόφασης του θύματος να αναφέρει το εγκληματικό γεγονός είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που περιλαμβάνει υπολογισμούς σχετικά με το κόστος και τα κέρδη (γνωστική διάσταση), την ύπαρξη υποστηρικτικού περιβάλλοντος και κοινωνικής επιρροής (κοινωνική διάσταση), και την συναισθηματική ένταση του ατόμου (θυμική διάσταση) (Greenberg and Ruback, 1992· Greenberg and Beach, 2004, σ. 178-179· Sparks, 1985, σ. 246· Greenberg, Ruback, and Westcott, 1982).

Όπως παρατηρείται, οι κυριότεροι λόγοι μη-καταγγελίας του εγκλήματος είναι η πεποίθηση ότι δεν μπορεί να γίνει κάτι και ότι η αστυνομία θα αδιαφορήσει, ή ότι «το αδίκημα δεν ήταν αρκετά σοβαρό» (Ζαραφωνίτου, 2004, σ. 265-272· Frieze, Hymer and Greenberg, 1987, σ. 308·

Αρτινοπούλου, 1996, σ. 56). Βεβαίως, η αποσιώπηση του γεγονότος μπορεί να οφείλεται και στην αδυναμία των θυμάτων να αντιληφθούν το γεγονός ως έγκλημα, ή να επιδεικνύουν ανεκτικότητα (ίσως και εξαιτίας της φύσης της σχέσης του με τον δράστη), ή απλά να αδιαφορούν ως προς τη δυνατότητά τους για καταγγελία, ενώ συχνά διακατέχονται από τον φόβο του κοινωνικού στιγματισμού (Sparks, 1985, σ. 244· Ζαραφονίτου, 2004, σ. 269).

Η απροθυμία των τρίτων προς το έγκλημα προσώπων να καταγγείλουν το έγκλημα οφείλεται στην απουσία προσωπικού συμφέροντος στην αναφορά του εγκλήματος, ενώ η επιθυμία τους να συνδράμουν στην απονομή δικαιοσύνης εξαρτάται από την αξία που αποδίδουν στο θιγόμενο αγαθό (Τσιγκρής, 1996, σ. 740· Δασκαλάκης και άλλοι, 1983, σ. 47-48). Επιπλέον, η απουσία καλών σχέσεων μεταξύ κοινού και αστυνομίας που μπορεί να οφείλεται στο χάσμα των προσδοκιών των πολιτών και των αποτελεσμάτων της δράσης του Σ.Π.Δ., στον αυξημένο φόβο του εγκλήματος και την τιμωρητικότητα, κλονίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το Σ.Π.Δ., με αποτέλεσμα να μην επιθυμούν την εμπλοκή τους σε αυτό (Ζαραφονίτου, 2004, σ. 151-212· Ζαραφονίτου, 2002· Ζαραφονίτου, 2006, σ. 1037-1038· Ζαραφονίτου, 2008, σ. 45-68· Φαρσεδάκη, 1984, σ. 74-υποσ. 263). Παράλληλα, συμπληρωματικοί λόγοι ενισχύουν την αποφυγή της μαρτυρίας, όπως η απώλεια χρόνου, η ταλαιπωρία και η εμπλοκή σε μακροχρόνιες διαδικασίες, ο φόβος ενδεχόμενης εκδίκησης, ο φόβος εμφάνισης στο δικαστήριο (δικαστηριακό βίωμα), η (αναπαραστασιακή) αντίληψη της ψυχρής συμπεριφοράς των ανακριτικών υπαλλήλων, και η αποποίηση ευθυνών (στο Μαρκάτου, 1971, σ. 164· Ζαραφονίτου, 2004, σ. 265-272).

Παρόλα αυτά, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, οι μάρτυρες (συμπεριλαμβανομένου και του θύματος) αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά αποδεικτικά μέσα (άρ. 178 Κ.Π.Δ.) και από τις πιο πρακτικά σπουδαιότερες ανακριτικές πράξεις (άρ. 251 Κ.Π.Δ.), αν και θεωρούνται το πιο επισφαλές των αποδεικτικών μέσων (Ανδρουλάκης, 1994, σ. 249· Καπράλου, 1983, σ. 319· Φαρσεδάκη, 1984, σ. 78· και στο Πιτσογιάννη, 1983, σ. 376). Έρευνα των Kebbell και Milne (1998) στην οποία ρώτησαν 159 αστυνομικούς για την συχνότητα συμβολής των μαρτύρων στην αστυνομική έρευνα, 87% του δείγματος απάντησαν ότι «πάντα» έως «συνήθως» οι αυτόπτες

μάρτυρες παρέχουν την περισσότερη κατεύθυνση/βοήθεια στην έρευνα (βλ και Brown et al., 2008). Επιπλέον, σε πρόσφατη έρευνα των Walsh και άλλων (2010) για την αξία του τύπου των αποδείξεων (ομολογία δράστη, επιπλέον αναφορές εναντίον του δράστη, αξιόπιστος μάρτυρας, αναφορά από το θύμα) σε υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, η ύπαρξη αξιόπιστων μαρτύρων βρέθηκε να έχει την ισχυρότερη σχέση με τις αυξημένες πιθανότητες ποινικής δίωξης .

Ως εκ τούτου, η αξία της μαρτυρικής κατάθεσης τοποθετείται τόσο στο στάδιο της δίωξης, όσο και στην ποινική δίκη. Όπως υποστηρίζουν, εκτός από τον Wells (1978, σ. 1547), και οι Kebbell και Wagstaff (1997) υπάρχουν τρεις κυρίαρχοι λόγοι για την ύπαρξη της κατάθεσης των αυτόπτων μαρτύρων: i) η ανακάλυψη της τέλεσης κάποιου εγκλήματος και του είδους αυτού (η οποία πραγματοποιείται συνήθως στην αρχική αναφορά του εγκλήματος από το θύμα), ii) η εύρεση αποδείξεων για την δίωξη και καταδίκη του δράστη, και iii) η παραγωγή αποδείξεων που προλαμβάνουν την χρήση ακατάλληλης υπεράσπισης από ένοχους κατηγορούμενους, και την εισαγωγή αθώων υπόπτων σε επισφαλείς καταστάσεις.

Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τις αναπαραστάσεις των οργάνων της Π.Δ. για τις μαρτυρικές καταθέσεις και τους παράγοντες του «συστήματος» που επηρεάζουν την ποιότητα της μαρτυρίας. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι σε ποιο βαθμό και με ποιους τρόπους κρίνεται ένας μάρτυρας ή μια μαρτυρική κατάθεση ως αξιόπιστα, καθώς η αξιοπιστία ενός αποδεικτικού μέσου παίζει καθοριστικό ρόλο στην έκβαση της ποινικής διαδικασίας.

2.2. ΛΗΨΗ ΜΑΡΤΥΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΠΟΙΝΙΚΟΙ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Κοινή αρχή, καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας στα όρια του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (Σπινέλλη, 1990, σ. 107· Αλεξιάδη, 2006, σ. 32). Η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων πραγματοποιείται κατά την διαδικασία της ανάκρισης (άρ. 239 Κ.Π.Δ.), η οποία περιλαμβάνει τέσσερα είδη: την προκαταρκτική εξέταση, την αστυνομική ανάκριση, την προανάκριση και την κύρια ανάκριση (Αλεξιάδη, 2006, σ. 84-101·

Ανδρουλάκης, 1994, σ. 262-263· Καπράλου, 1983, σ. 206-207). Οι μάρτυρες ενδέχεται να κληθούν να καταθέσουν πολλές φορές ανάλογα με το στάδιο που βρίσκεται η ανακριτική διαδικασία. Συνολικά, το καθήκον της μαρτυρίας περιλαμβάνει τέσσερις υποχρεώσεις: καθήκον προσέλευσης, καθήκον ορκοδοσίας, καθήκον μαρτυρίας *stricto sensu* (δηλαδή κατάθεσης), και καθήκον αληθείας (Ανδρουλάκης, 1994, σ. 250). Στο πλαίσιο αυτό, ο Έλληνας νομοθέτης έχει θεσπίσει ένα σύνολο διατάξεων (άρ. 209-232 Κ.Π.Δ.), με σκοπό να προστατεύσει την ποινική διαδικασία από τυχόν διαστρεβλώσεις προερχόμενες από τις μαρτυρικές καταθέσεις (βλ. Κουράκης, 2005, σ. 42-44· Καπράλου, 1983, σ. 106-112, 284-259, 297-299, 317-321· Μαργαρίτη, 1997, 1998· Αλάτσα, 1998). Η δυσπιστία του νομοθέτη προς την μαρτυρική απόδειξη φαίνεται σε αρκετές διατάξεις του Κ.Π.Δ. (βλ. Ζησιάδη, 1998, σ. 104): άρ. 211 Κ.Π.Δ. (Μη εξεταζόμενοι ως μάρτυρες στο ακροατήριο), άρ. 221 Κ.Π.Δ. (Εξέταση χωρίς όρκο), άρ. 210 Κ.Π.Δ. (Μάρτυρες διανοητικά ασθενείς). Όλες αυτές οι περιπτώσεις καλύπτουν μέρος εκείνων των δυσχερειών που μελετήθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο.

Φθάνοντας στο τελευταίο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, δηλαδή στο ακροατήριο, ο δικαστής (και οι ένορκοι) αναλαμβάνει το δύσκολο έργο της εκτίμησης των αποδείξεων. Σύμφωνα με το άρ. 177 Κ.Π.Δ., η κρίση των δικαστών διέπεται από την «αρχή της ηθικής απόδειξης». Αυτό σημαίνει ότι οι δικαστές δεν είναι υποχρεωμένοι να ακολουθούν νομικούς κανόνες, που αποτελούσε την ουσία του παλαιότερου συστήματος των νομικών αποδείξεων¹⁷, αλλά υπό την αρχή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων, ο δικαστής εκτιμά τις αποδείξεις στη βάση της λογικής ώστε «να είναι επαρκή και να πείθουν αντικειμενικά» (Καρράς, 1998, σ. 9), και αποφασίζει ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής του και με απροσωπώληπτη κρίση (βλ. επίσης Πιτσογιάννη, 1983, σ. 152· Κουράκης, 2005, σ. 22· Φιλιππίδης, 1993, σ. 162-163· Ζησιάδη, 1998, σ. 91-93· Καπράλου, 1983, σ. 294-295). Το σύστημα της «αρχής της ηθικής απόδειξης» έχει κατακριθεί από ορισμένους ως πηγή άστοχων δικαστικών κρίσεων, υποστηρίζοντας ότι καλύπτονται κενά της αποδεικτικής διαδικασίας, ενώ ο δικαστής ενδέχεται να επηρεαστεί από υποκειμενικούς παράγοντες (βλ. Φιλιππίδης 1993, σ. 162-178· Ζησιάδη, 1998, σ. 91-97).

¹⁷ Σύμφωνα με το σύστημα των νομικών αποδείξεων, ο νόμος καθόριζε ρητώς εκ των προτέρων τα αποδεικτικά μέσα και την αποδεικτική αξία του καθενός (Καρράς, 1998, σ. 9· Κουράκης, 2005, σ. 23· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 376).

2.2.1. Τρόπος και Συνθήκες Ανάκρισης

Ο τρόπος και οι συνθήκες της ανάκρισης των μαρτύρων ορίζεται από δικονομικούς κανόνες που στοχεύουν στον έλεγχο της ακρίβειας του περιεχομένου της μαρτυρίας. Ο ελληνικός Κ.Π.Δ. έχει θεσπίσει ορισμένα όρια κάτω από τα οποία εξετάζεται ο κάθε μάρτυρας, βάσει συνταγματικών αρχών, σεβασμού του κάθε μάρτυρα και προστασίας της ακεραιότητας της ποινικής διαδικασίας. Συνοπτικά, οι μάρτυρες (βλ. επίσης Αλεξιάδη, 2006, σ. 364-377· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 396-406):

Α) πρέπει να εξετάζονται προφορικά ενώπιον του δικαστή και μόνο κατ' εξαίρεση γίνονται δεκτές οι αναγνώσεις γραπτών καταθέσεων (άρ. 331, 357, 365 Κ.Π.Δ.),

Β) εξετάζονται ο καθένας χωριστά (άρ. 225 Κ.Π.Δ.), ώστε να αποφευχθούν συνειδητές ή μη επιρροές, ενώ στο ακροατήριο εξετάζονται με τέτοια σειρά που «να διασαφηνίζουν όσο το δυνατό πληρέστερα τα σχετικά με την πράξη» (άρ. 350, 351, 225 Κ.Π.Δ.),

Γ) καταθέτουν όσα γνωρίζουν χωρίς να διακόπτεται η αφήγησή τους και ακολούθως, τους απευθύνονται συμπληρωματικές ερωτήσεις που όμως να μην είναι παραπειστικές. Ο μάρτυρας δεν πρέπει να ερωτάται για προσωπικές κρίσεις, εκτός κι αν συνδέονται αναπόσπαστα με όσα καταθέτει (άρ. 223 Κ.Π.Δ.),

Δ) υποχρεούται να αποκαλύψει πως έμαθε όσα καταθέτει, εφόσον δεν ήταν αυτόπτης μάρτυρας (άρ. 224 Κ.Π.Δ.),

Ε) τέλος, ο εισαγγελέας και οι διάδικοι έχουν το δικαίωμα να αναφέρουν οτιδήποτε καθορίζει τον βαθμό αξιοπιστίας του μάρτυρα και συντείνει στην αποκάλυψη της αλήθειας (άρ. 358 Κ.Π.Δ.).

Επιπλέον, ο Κ.Π.Δ. διατυπώνει και τον τρόπο λήψης καταθέσεων από ανήλικους μάρτυρες (άρ. 226, εδ.2, άρ. 226Α Κ.Π.Δ.), και μάρτυρες με ειδικά προβλήματα (κωφοί και άλαλοι) (άρ. 227 Κ.Π.Δ.), ενώ ειδικοί νόμοι ορίζουν την εξέταση μαρτύρων διαφόρων μορφών εγκλημάτων (π.χ. ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας¹⁸, αρ.19).

¹⁸ http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n3500_06.htm

Αξίζει να αναφερθεί ότι στο εξωτερικό, υπάρχουν και εγχειρίδια με κατευθυντήριες γραμμές και διεξάγονται εκπαιδευτικά προγράμματα για την καλύτερη ανάκριση και λήψη συνεντεύξεων από υπόπτους και μάρτυρες, ενώ ορισμένα ειδικεύονται σε ευάλωτες ομάδες μαρτύρων (π.χ. παιδιά) (βλ. και Lamb, 2004). Ενδεικτικά, τέτοια εγχειρίδια και προγράμματα είναι: το πρωτόκολλο του Εθνικού Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού και Ανθρώπινης Ανάπτυξης (National Institute of Child Health and Human Development) (στο Lamb, 2004), το πρόγραμμα PEACE του Home Office στο Ηνωμένο Βασίλειο (στα Dando et al., 2008, 2009), καθώς και το εγχειρίδιο του οργανισμού ECPAT (ECPAT, s.n.), και άλλες κατευθυντήριες γραμμές από έρευνα του Home Office (Stockdale, 1993). Σε αυτά τα εγχειρίδια και τα προγράμματα, η λήψη καταθέσεων από μάρτυρες ακολουθεί μια δομημένη διαδικασία που περιέχει προετοιμασία της συνέντευξης, λήψη κατάθεσης με χρήση κατάλληλων ερωτήσεων, δομή και επικοινωνιακές δεξιότητες, αξιολόγηση της μαρτυρίας, και εποπτεία όλων των ανακριτικών υπαλλήλων. Ειδικότερα, το πρόγραμμα PEACE εκπαιδεύει στη Γνωστική Συνέντευξη που θα περιγραφεί στο τρίτο κεφάλαιο.

Πέρα όμως από όλα αυτά, η τέχνη της ανάκρισης και της λήψης συνεντεύξεων από μάρτυρες απαιτεί την ύπαρξη κάποιων προσόντων από τον ανακριτή και τους ανακριτικούς υπαλλήλους. Τα προσόντα αυτά περιλαμβάνουν την ικανότητα ορθής αντίληψης και κρίσης μέσα στο κατάλληλο χρονικό διάστημα, την γνώση και εφαρμογή των αρχών του ουσιαστικού δικαίου, ειδικές γνώσεις της ψυχολογίας των μαρτύρων, επικοινωνιακές δεξιότητες λεκτικής φύσεως και ενεργητικής ακρόασης, την ικανότητα εγκαθίδρυσης πλαισίου εμπιστοσύνης, αντικειμενικότητα στον τρόπο εξέτασης και ορθή χρήση τεχνικών ερώτησης, καθώς και τον κατάλληλο πνευματικό εξοπλισμό και προσωπικότητα ώστε να είναι υπομονετικός, αντικειμενικός, να δείχνει ενσυναίσθηση όπου χρειάζεται και να επιδεικνύει κύρος στον κατάλληλο βαθμό (Πιτσογιάννη, 1983, σ. 79-86· Μαρκάτου, 1971, σ. 178-181· Φιλιππίδης, 1993, σ. 141-142· Stockdale, 1993, σ. 56· Yuille et al., 1999, σ. 333-334). Στην Ελλάδα, ο Κώδικας Δεοντολογίας του Αστυνομικού (Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Π.Δ. 254/2004, Φ.Ε.Κ. 238/Α΄) συμπεριλαμβάνει αρκετά από τα πιο πάνω προσόντα στη συμπεριφορά κατά την αστυνομική δράση και κατά την προανάκριση.

2.3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ «ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ»

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, υπάρχει και μια δεύτερη κατηγορία παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα των μαρτυρικών καταθέσεων, η οποία ορίστηκε από τον Wells (1978, σ. 1552· Seelau and Wells, 1995, σ. 320) ως μεταβλητές του «συστήματος» τις οποίες το Σ.Π.Δ. μπορεί να διαχειριστεί. Η υπόθεση που βασίζεται η προσέγγιση των παραγόντων «συστήματος», αναφέρει ότι τα σφάλματα των μαρτύρων πηγάζουν, πέρα από τους περιορισμούς του γνωστικού συστήματος, και από το νομικό σύστημα που συλλέγει τις μαρτυρικές αποδείξεις, υποστηρίζοντας ότι η ακρίβεια της μαρτυρίας μπορεί να αυξηθεί πολύ πριν αυτές καταλήξουν ως αποδεικτικά στοιχεία στη δίκη (Seelau and Wells, 1995, σ. 320).

Κλασικά, η έρευνα των παραγόντων «συστήματος» έχει επικεντρωθεί στους παράγοντες που επηρεάζουν την διαδικασία αναγνώρισης των δραστών από τους μάρτυρες, όμως έχει επεκταθεί και σε αντίστοιχους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάκληση των πληροφοριών (βλ. Wells, 1978, σ. 1552-1554· Wells and Olson, 2003, σ. 285-290· Seelau and Wells, 1995· Καπαρδής, 2004, σ. 117-125· Κουράκης, 2005, σ. 32-33). Εξάλλου, σύμφωνα με τους Yuille και συνεργάτες (1999, σ. 327-328), θα πρέπει να κρατάμε πάντα ως δεδομένο ότι μια ανακριτική συνέντευξη εμπλέκει δύο πρωταγωνιστές: τον συνεντευκτή και τον μάρτυρα, και ως εκ τούτου, η συνέντευξη είναι αναμενόμενο ότι επηρεάζεται τόσο από τα χαρακτηριστικά του μάρτυρα, όσο και από τα χαρακτηριστικά του ανακριτή και τους στόχους της συνέντευξης.

2.3.1. Διάστημα Διατήρησης

Η επίδραση της μεταβλητής της παρόδου του χρόνου είναι από τις πρώτες μεταβλητές που ερευνηθήκαν στο πλαίσιο των παραγόντων «συστήματος». Υπάρχουν έρευνες που δεν εντοπίζουν τόσο αυξημένη την επίδραση αυτής της μεταβλητής (π.χ. Yuille and Cutshall, 1986). Εντούτοις, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών επιβεβαιώνει ότι η ακρίβεια της ανάκλησης και αναγνώρισης μειώνεται με την πάροδο του χρόνου, όμως το χρονικό διάστημα διατήρησης ποικίλει από μάρτυρα σε μάρτυρα ανάλογα με τα ατομικά του χαρακτηριστικά (π.χ. ηλικία, βλ. και κεφάλαιο 1) και από

τον τρόπο που αποθηκεύτηκαν οι πληροφορίες (δηλαδή, μέσω της όρασης, της ακοής, κλπ), ενώ αυξάνεται ο κίνδυνος ανακατασκευής της παράστασης του γεγονότος με την εισαγωγή νέων, μετά-του-γεγονότος πληροφοριών (Wells, 1978, σ. 1552· Loftus, 1981, σ. 127-128· Καπαρδής, 2004, σ. 117-119· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 386-387· Μαρκάτου, 1971, σ. 167-168· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 133· Κουράκης, 2005, σ. 32). Ως εκ τούτου, γίνεται αντιληπτός ο κίνδυνος δικαστικής πλάνης όταν υπάρχουν πολύμηνες καθυστερήσεις μέχρι την εκδίκαση μιας υπόθεσης, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα, και ακόμα ο κίνδυνος χρήσης αυτού του επιχειρήματος από την πλευρά της υπεράσπισης (στα Κουράκης, 2005, σ. 32· Καπαρδής, 2004, σ. 117-119).

2.3.2. Υποβολή και Μετά-το-γεγονός Πληροφόρηση

Συχνά, όπως είδαμε, η παράσταση του γεγονότος στη μνήμη του μάρτυρα μπορεί να περιέχει κενά ή να εξασθενεί, καθιστώντας την μνήμη ευάλωτη στις μετά-του-γεγονότος πληροφορίες. Η υποβολή του ατόμου σε απόψεις και γνώσεις τρίτων προσώπων είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που βασίζεται στο νόμο της ψυχικής εξάρτησης και την αναγωγή των δευτέρων σε αυθεντίες (Κουράκης, 2005, σ. 40-41). Στην περίπτωση των μαρτύρων, η υποβολή του μάρτυρα (συχνά και ως αυθυποβολή) μπορεί να προέλθει μέσα από συζητήσεις, απόψεις που εκφράζονται στα Μ.Μ.Ε. ως έκφραση της «κοινής γνώμης», αλλά κυρίως, πιο άμεσα και σημαντικά, από το περιεχόμενο των ερωτήσεων που θα του υποβληθούν κατά την εξέταση στον ανακριτή και στο δικαστήριο (Πιτσογιάννη, 1983, σ. 394-395· Κουράκης, 2005, σ. 40-42· Μαρκάτου, 1971, σ. 168). Ο Gudjonsson (1984) δημιούργησε την Κλίμακα Ανακριτικής Υποβολής (Scale of Interrogative Suggestibility) η οποία περιέχει ερωτήσεις υποβολής και μη-υποβολής, με σκοπό να εξετάζεται ποιες παραπλανούν τους μάρτυρες.

Πράγματι, τέτοιες μεταγενέστερες του γεγονότος παρεμβολές έχει βρεθεί ότι αλλοιώνουν το περιεχόμενό της μνήμης (κυρίως περιφερειακά στοιχεία), με αποτέλεσμα οι μάρτυρες να ανακαλούν λάθος πληροφορίες, – γνωστό και ως φαινόμενο παραπληροφόρησης (misinformation effect) (Καπαρδής, 2004, σ. 122-123· Ainsworth and Peace, 1987, σ. 40-44· Lampinen and

Neuschatz, 2007· Shaw, 2007· Pickel, 2007· Neuschatz and Lawson, 2007). Ερευνητικά, το σύνολο της βιβλιογραφίας επιβεβαιώνει τις έρευνες της E. Loftus (βλ. π.χ στα Loftus, 1981, σ. 123-131· Ainsworth and Peace, 1987, σ. 40-44· Wells, 1978, σ. 1552-1553· Wells et al., 2000, σ. 582· Lampinen and Neuschatz, 2007) που επιβεβαίωσαν την υπόθεση και που αργότερα επιβεβαιώθηκε και από άλλους (π.χ. Christiaansen et al., 1983· Hunt and Borgida, 2001). Η επίδραση της υποβολής και της παραπληροφόρησης παρατηρείται αυξημένη ιδιαίτερα στα παιδιά (Goodman και Reed, 1986· Poole και Lindsay, 2001· Hunt and Borgida, 2001).

2.3.3. Τύπος Ερωτήσεων

Οι τύποι ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται στις συνεντεύξεις με μάρτυρες χωρίζονται βασικά σε δύο κατηγορίες που αντιπροσωπεύουν και τον τύπο ανάκλησης που θα χρησιμοποιήσει ο μάρτυρας (βλ. Καπαρδής, 2004, σ. 119-120· και στο Myklebust and Bjørklund, 2006, σ. 166-167). Ο πρώτος τύπος είναι ο αφηγηματικός στον οποίο γίνεται χρήση ανοικτού τύπου ερωτήσεων από τον ανακριτή και χρησιμοποιείται η πρακτική της «ελεύθερης ανάκλησης». Αντίθετα, ο δεύτερος τύπος ερωτήσεων συνδέεται με την «ανακριτική» ανάκληση στην οποία χρησιμοποιούνται κλειστού τύπου δομημένες ερωτήσεις οι οποίες όμως εμπεριέχουν διάφορους βαθμούς υποβολής και διακρίνονται σε ερωτήσεις αναγνώρισης, επιλογής και ναι-όχι απαντήσεων, είτε αλλιώς σε καθοδηγητικές (leading), άμεσες (directive) και ερωτήσεις υποβολής (suggestive).

Το σύνολο των ερευνών παρουσιάζει μια σχετικά συνεκτική εικόνα για την επίδραση της κάθε κατηγορίας ερωτήσεων και το βαθμό που χρησιμοποιούνται στις ανακριτικές συνεντεύξεις. Έτσι, κατά γενικό κανόνα, έχει βρεθεί ότι οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις οδηγούν σε πιο ακριβείς πληροφορίες στις αφηγήσεις των μαρτύρων, ενώ οι κλειστού τύπου ερωτήσεις μπορεί να οδηγήσουν σε πιο ολοκληρωμένες/πλήρεις απαντήσεις, όμως είναι πιο αυξημένες οι πιθανότητες ανακρίβειας των πληροφοριών και ο κίνδυνος εισαγωγής λανθασμένων πληροφοριών που θα αφομοιωθούν από τον μάρτυρα μέσω της υποβολής (στα Καπαρδής, 2004, σ. 120, 123-125· Myklebust and Bjørklund, 2006, σ. 166· Lamb, 2004· Wells, 1978, σ. 1553· Kebbell and Wagstaff,

1999, σ. 21-23· Pakes and Pakes, 2009, σ. 78-79· Loftus, 1981, σ. 117-126). Μια εξήγηση που δίνουν οι Aharonian και Bornstein (2007) είναι ότι μέσω της αφηγηματικής ανάκλησης ο μάρτυρας είναι ελεύθερος να επιλέξει ποιες πληροφορίες θα αναφέρει και να αποφύγει τις πληροφορίες για τις οποίες δεν είναι σίγουρος. Φυσικά υπάρχουν και έρευνες που δεν έχουν βρει κάποια σημαντικά αρνητική επιρροή των καθοδηγητικών ερωτήσεων, όπως αυτή των Yuille και Cutshall (1986).

Όσον αφορά την έκταση που χρησιμοποιούνται οι κάθε τύπου ερωτήσεις, τα αποτελέσματα των ερευνών δείχνουν ότι χρησιμοποιούνται συχνότερα κλειστού τύπου καθοδηγητικές ερωτήσεις, ενώ οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις είναι σημαντικά περιορισμένες, με αναλογία περίπου 10:1 (κλειστού vs ανοικτού τύπου), ανεξάρτητα από τις ικανότητες του ανακριτή (Myklebust and Bjørklund, 2006· και στα Wells et al., 2000, σ. 582-583· Milne and Bull, 2003, σ. 114-115). Αυτό μπορεί να οφείλεται και στο φόρτο εργασίας ή στην επίμονη προσπάθεια των ανακριτών για εύρεση αποδείξεων και του δράστη (van Koppen και Lochun, 1997, σ. 681-682).

2.3.4. Ρόλος Προκαταλήψεων και Στερεοτύπων του Ανακριτή

Οι προκατειλημμένοι ανακριτές είναι εκείνοι που διατηρούν *a priori* πεποιθήσεις σχετικά με τα συμβάντα ορισμένων γεγονότων, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ο κίνδυνος να επικεντρώνουν τις ερωτήσεις τους σε εκείνα τα στοιχεία που υποθέτουν ότι πρέπει να συλλέξουν, με σκοπό ουσιαστικά να επιβεβαιώσουν τις προκαθορισμένες πεποιθήσεις τους (Bruck et al., 1997, σ. 293, 298-299). Επιπλέον, το φαινόμενο της προκατάληψης του ανακριτή (*investigator bias effect*) που μπορεί να πηγάζει από την προηγούμενη εκπαίδευση και εμπειρία του, πιθανόν να τον οδηγήσει και σε προκαταλήψεις σχετικά με την ανίχνευση του ψεύδους (στο Meissner και Kassin, 2002, σ. 471· βλ. επίσης υποκ. 2.5.3.). Γενικά οι αναπαραστάσεις των ανακριτών μπορούν να διακριθούν σε δύο τύπους: τις αναπαραστάσεις για συγκεκριμένα γεγονότα (π.χ. βιασμός) και τις αναπαραστάσεις για τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις (βλ. υποκ. 2.5.).

Τέτοια στερεότυπα, όπως έχουν δείξει οι έρευνες, μπορούν να αφομοιωθούν εύκολα στην περίπτωση των ανήλικων μαρτύρων. Η έρευνα των Bruck και συνεργατών (1997, σ. 293-294)

έδειξε ότι στη λήψη συνεντεύξεων από νεαρά θύματα και μάρτυρες, οι τεχνικές που κρίθηκαν ως προκατειλημμένες ήταν η παράλειψη παράθεσης ερωτήσεων που μπορεί να παρείχαν εναλλακτικές εξηγήσεις, η παράλειψη έρευνας γεγονότων που ήταν αντιφατικά με την υπόθεση του ανακριτή, η παράλειψη ελέγχου της αυθεντικότητας της κατάθεσης όταν αυτή επιβεβαίωνε την υπόθεση του ανακριτή, και η αγνόηση ασυνεπών ή παράξενων στοιχείων.

Σύμφωνα με τη θεωρία ‘δράσης – επιστήμης’ (action-science theory) των Argyris και Schon (1974, 1978, στο Myklebust και Bjørklund, 2006, σ. 177) που μελετά την διάσταση μεταξύ των δράσεων των αστυνομικών και όσων ισχυρίζονται ότι κάνουν, τα άτομα δρουν με συγκεκριμένους τρόπους κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες καθοδηγούμενα από συγκεκριμένες προσδοκίες που ελπίζουν ότι θα επιφέρουν τις επιθυμητές συνέπειες. Για να αλλάξει αυτό στη λήψη καταθέσεων από μάρτυρες, οι ανακριτές θα πρέπει, βάσει της θεωρίας, να κάνουν χρήση δομημένων συνεντεύξεων και τεχνικών που να αντιτίθενται στις εν-χρήση θεωρίες τους, χωρίς όμως απαραίτητα να το αντιλαμβάνονται.

2.3.5. Πλαίσιο Συνέντευξης, Συμπεριφορά Ανακριτή και Αλληλεπίδραση με τον Μάρτυρα

Όλο το πλαίσιο της λήψης της κατάθεσης επιδρά στην ανάκληση του γεγονότος. Σε αντίθεση με τα χαρακτηριστικά και τα προσόντα που θα πρέπει να έχουν (βλ. υποκ. 2.2.1), έχει βρεθεί ότι οι ανακριτές χρησιμοποιούν συχνά αρνητική έκφραση, ακατάλληλο λόγο και επικριτικά σχόλια, διακόπτουν τη διήγηση του μάρτυρα και, κάνουν χρήση πολλών κλειστών και ελάχιστων ανοικτών ερωτήσεων σε προκαθορισμένη και άκαμπτη σειρά (Fisher, Geiselman και Raymand, 1987, στα Kebbell and Wagstaff, 1998, σ. 121-122 και Wells et al., 2000, σ. 582-583).

Σημαντικό ρόλο για μια «επιτυχημένη» λήψη μαρτυρικής κατάθεσης παίζει ο συναισθηματικός τόνος της συνέντευξης και η διάθεση του μάρτυρα, καθώς και το κύρος του ανακριτή στα μάτια του μάρτυρα (στα Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 23-24· Bruck et al., 1997, σ. 297-299· Καπαρδής, 2004, σ. 86-88). Ενώ θα ήταν αναμενόμενο ο μάρτυρας να υιοθετεί έναν κυρίαρχο ρόλο στην συνέντευξη, εφόσον κατέχει τις πληροφορίες που επιθυμεί να συλλέξει ο

ανακριτής, συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο, καθώς ο ανακριτής αποκτά εξ αρχής τον έλεγχο της συνέντευξης και της ροής των πληροφοριών μέσα από τις ερωτήσεις του (στο Wells et al., 2000, σ. 583-584, 592-593). Στο πλαίσιο αυτό, οι επικοινωνιακές λεκτικές και μη-λεκτικές ενδείξεις του ανακριτή μπορεί να επιδράσουν στην συμπεριφορά του μάρτυρα, κάνοντάς τον να αντιδράσει αμυντικά ή υποδουλωτικά. Ο ανακριτής θα πρέπει να ενθαρρύνει τον μάρτυρα να προσφέρει τις πληροφορίες που διαθέτει, χωρίς όμως να ασκεί πίεση πάνω του (στο Wells et al., 2000, σ. 592-593). Επομένως, ο ανακριτής θα πρέπει να εγκαθιδρύσει μεταξύ τους ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης που δημιουργεί στον μάρτυρα κίνητρα συνεργασίας, κάτι που επιβεβαιώνει και η έρευνα των Collins, Lincoln και Frank (2002) στην οποία οι συμμετέχοντες στη συνθήκη της συνέντευξης σε πλαίσιο εμπιστοσύνης ανακάλεσαν περισσότερες ορθές πληροφορίες.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι όλοι αυτοί οι παράγοντες (τύπος ερωτήσεων, στάση, κύρος και μεροληψία του ανακριτή, παραπληροφόρηση, αναφορά στερεοτύπων, κλπ) έχει παρατηρηθεί ότι επηρεάζουν τους ευάλωτους μάρτυρες και κυρίως τα παιδιά (Pakes and Pakes, 2009, σ. 82-83· Καπαρδής, 2004, σ. 157-165· Bruck et al., 1997, σ. 293-299· Quas, 2002· Aldridge and Luchjenbroers, 2008). Τέτοιοι παράγοντες στρέφουν την γνωστική δραστηριότητα των ευάλωτων μαρτύρων στην ικανοποίηση των προσδοκιών του ανακριτή. Έρευνα των Myklebust και Alison (2000) για τη λήψη καταθέσεων από παιδιά στη Νορβηγία, έδειξε ότι οι αστυνομικοί χρησιμοποιούσαν ως επί το πλείστον κλειστές ερωτήσεις και πολλές ερωτήσεις αναγνώρισης με διπολική απάντηση ναι-όχι, μιλούσαν περισσότερο, έδιναν πολλές οδηγίες, παράφραζαν τις απαντήσεις και αγνοούσαν στις αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών. Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει και το φύλο του ανακριτή, όπως φάνηκε στην έρευνα των Lamb και Garretson (2003).

Τέλος, να σημειώσουμε ότι οι πιο πάνω κίνδυνοι που αναφέρονται από τον τύπο ερωτήσεων και το πλαίσιο εξέτασης του μάρτυρα, συχνά χρησιμοποιούνται από τους συνηγόρους όταν εξετάζουν τους μάρτυρες στη δίκη, με σκοπό να θίξουν την αξιοπιστία του μάρτυρα, να τον συγχύσουν και να τον εξαντλήσουν (Φιλιππίδης, 1993, σ. 313-314· Kebbell and Johnson, 2000· Aldridge and Luchjenbroers, 2008, σ. 268-269· Kebbell and Johnson, 2000).

2.3.6. Άλλες Μεταβλητές

Άλλες μεταβλητές που αναφέρονται στη βιβλιογραφία ότι ασκούν επίδραση στην κατάθεση του μάρτυρα είναι οι γλωσσικοί παράγοντες γενικά¹⁹ και η διάσταση εννοιών που χρησιμοποιεί ο μάρτυρας σε σχέση με το νόημα αυτών στην ποινική διαδικασία, η σχέση μάρτυρα-κατηγορούμενου και η ενδεχόμενη μεροληψία στην κατάθεσή του, και τέλος, το 'δικαστηριακό βίωμα' του μάρτυρα (δηλαδή τις ψυχολογικές επιδράσεις) όταν καταθέτει στη δίκη (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 138-139, 156· Φιλίππιδης, 1993, σ. 262-264· Κουράκης, 2005, σ. 39· Ζησιάδη, 1998, σ. 119-120).

2.4. ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

Ο έλεγχος της μαρτυρικής κατάθεσης στρέφεται γύρω από δύο πόλους: την αξιοπιστία του μάρτυρα και την ακρίβεια του περιεχομένου της κατάθεσής του, τα οποία βοηθούν τα ανακριτικά και δικαστικά όργανα να εκτιμήσουν την ειλικρίνεια και αληθοφάνεια της μαρτυρικής κατάθεσης (Αλεξιάδη, 2006, σ. 362· Ζησιάδη, 1998, σ. 183-184). Οι ψευδείς μαρτυρικές καταθέσεις μπορεί να είναι μη-ηθελημένες ως αποτέλεσμα πλάνης, ή ηθελημένες/εκ προθέσεως και γενόμενες από κίνητρα φόβου, συμπαθείας ή αντιπάθειας, εκδίκησης, μίσους, πάθους, συμφέροντος ή χρηματισμού του μάρτυρα (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 143-149· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 390-391· Φιλίππιδης, 1993, σ. 241-244).

Από δικονομικής άποψης, ο νομοθέτης έχει εισάγει στο δικονομικό ποινικό δίκαιο δικλείδες ασφαλείας (βλ. υποκ. 2.2.). Η σημαντικότερη όμως νομική εγγύηση στη μαρτυρική κατάθεση αφορά την ορκοδοσία των μαρτύρων (άρ. 218-221 Κ.Π.Δ.) ως μέσο ηθικού εξαναγκασμού, κάνοντας επίκληση σε τρεις κυρώσεις σε περίπτωση ψευδορκίας: τη θρησκευτική, τη νομική και την κοινωνική κύρωση (Αλεξιάδη, 2006, σ. 431· Μαρκάτου, 1971, σ. 164-166· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 292· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 125). Πάντως, στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η

¹⁹ Στο πλαίσιο αυτό έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο της «λεκτικής επικάλυψης» («verbal overshadowing» effect), σύμφωνα με το οποίο η λεκτική περιγραφή ενός γεγονότος μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στη μνήμη του αυτόπτη μάρτυρα (στο Brown et al., 2008· Neuschatz and Lawson, 2007).

όρκιση των μαρτύρων δε θα πρέπει να θεωρείται ισχυρό κριτήριο αξιοπιστίας, ενώ μάλιστα υποστηρίζεται ότι ο όρκος προσβάλλει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και την προσωπικότητα του καλούμενου ως μάρτυρα (Αλεξιάδη, 2006, σ. 434-437· Ζησιάδη, 1998, σ. 189· Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 125· Πιτσογιάννη, 1983, σ. 392-393).

Γενικότερα σε επιστημονικό επίπεδο, έχουν προταθεί διάφορες απόψεις σχετικά με τα κριτήρια που θα πρέπει να αξιολογούνται οι καταθέσεις. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη του Undeutsch (στα Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 173-174· Καπαρδής, 2004, σ. 329-332), που πρότεινε την μέθοδο της «ανάλυσης της πραγματικής κατάστασης της κατάθεσης», οι αληθείς από τις αναληθείς μαρτυρικές καταθέσεις διαφέρουν σε ποσοτικό και ποιοτικό επίπεδο βάσει οκτώ κύριων κριτηρίων: πρωτοτυπία, σαφήνεια, ζωντάνια, εσωτερική συνοχή, παρουσίαση λεπτομερειών, αναφορά υποκειμενικών συναισθημάτων/ψυχικών διαδικασιών, αυθόρμητες διορθώσεις και συμπληρώσεις, αναφορά σε ειδικές λεπτομέρειες. Ο Vrij (2000, στο Rassin, 1999, σ. 265· Vrij et al., 2000) διακρίνει τρεις κατηγορίες μεθόδων για την αξιολόγηση της αλήθειας και του ψεύδους στις μαρτυρικές καταθέσεις:

A) μέσω της ανάλυσης των λεκτικών χαρακτηριστικών και του λόγου,

B) μέσω των μη-λεκτικών χαρακτηριστικών της συμπεριφοράς, και

Γ) μέσω της μέτρησης των ψυχολογικών αποκρίσεων του ατόμου.

Σε κάθε κατηγορία εντοπίζονται διάφοροι μέθοδοι και τεχνικές. Ενδεικτικά σε κάθε κατηγορία αντίστοιχα:

(A) εντοπισμός λεκτικών ενδείξεων εξαπάτησης στον λόγο (π.χ. αριθμός λέξεων, παύσεων, κλπ), στυλομετρία, επιστημονική ανάλυση περιεχομένου, Ανάλυση Περιεχομένου Βάσει Κριτηρίων (Criteria Based Content Analysis, CBCA), μέθοδος Reality Monitoring, ανάλυση προφορικού λόγου (στα Καπαρδής, 2004, σ. 309-311, 328-329, 332-333· Vrij et al., 2000, 2002· Rassin, 1999· Köhnken et al., 1995· Pakes and Pakes, 2009, σ. 86),

(B) μελέτη των συναισθηματικών αντιδράσεων και εντοπισμός συναισθημάτων που συνδέονται με το ψεύδος (π.χ. φόβος, ενοχή, συγκίνηση, προσπάθειες ελέγχου της συμπεριφοράς,

πολυπλοκότητα γνωστικού περιεχομένου), Συνέντευξη Ανάλυσης της Συμπεριφοράς – Τεχνική Reid (Reid Technique: Behavioral Analysis Interview – BAI), μέθοδος «αξιολόγησης της αντίδρασης», χαρακτηριστικά της φωνής (στα Καπαρδής, 2004, σ. 307-309· Pakes and Pakes, 2009, σ. 84-86· Vrij et al., 2000, 2006· Vrij, 1995· Meyer and Reppucci, 2007),

(Γ) έλεγχος ακούσιων εκφραστικών και σωματικών κινήσεων με τη χρήση ψυχοδιαγνωστικών συσκευών, όπως: πολυγράφος ή ‘ανιχνευτής ψεύδους’ (polygraph or ‘lie detector’), ηλεκτροεγκεφαλογράφος, ναρκοανάλυση (ορός της αλήθειας), κλπ. (στα Αλεξιάδη, 2006, σ. 445-446· Gale, 1988· Καπαρδής, 2004, σ. 316-328· Φιλιππίδης, 1993, σ. 120-134· Pakes and Pakes, 2009, σ. 86-88· Μαρκάτου, 1971, σ. 171-172).

Από το σύνολο των ερευνών που μελετούν τις δυνατότητες και τον βαθμό αξιοπιστίας αυτών των μεθόδων, φαίνεται ότι σχεδόν όλες οι μέθοδοι έχουν κάποιο βαθμό αξιοπιστίας. Η χρήση ψυχοδιαγνωστικών συσκευών έχει δεχθεί έντονη κριτική, αν και στην περίπτωση των μαρτύρων είναι απίθανο, έτσι κι αλλιώς, να χρησιμοποιηθούν. Ο έλεγχος της μαρτυρικής κατάθεσης πραγματοποιείται κυρίως με την εξέταση λεκτικών και μη-λεκτικών κριτηρίων. Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις, για την καλύτερη αξιολόγηση της μαρτυρικής κατάθεσης, καλούνται ειδικοί ψυχολόγοι-πραγματογνώμονες με σκοπό τη γνωμοδότησή τους για την προσωπικότητα του μάρτυρα και τον έλεγχο της ακρίβειας της κατάθεσής του (βλ. στα Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 173-174· Καπαρδής, 2004, σ. 255-276· Αλεξιάδη, 2006, σ. 331-348, 363).

Στο εξωτερικό έχουν σχηματίσει ένα ακρόνυμο για να καθοδηγεί αντικειμενικά τους ειδικούς στον έλεγχο της αξιοπιστίας του μάρτυρα. Το ακρόνυμο αυτό είναι το ADVOKATE, που αντιπροσωπεύει τα αρχικά των λέξεων (στα αγγλικά) για οκτώ κριτήρια αξιολόγησης: ποσότητα χρόνου παρατήρησης, απόσταση του μάρτυρα από τον δράστη/γεγονός, ορατότητα, εμπόδια στη θέα, γνώριμο πρόσωπο ή που το έχει δει παλαιότερα, οποιοσδήποτε λόγος για να θυμάται, χρόνος που πέρασε, σφάλματα ή υλικές ασυμφωνίες (Pakes and Pakes, 2009, σ. 120). Επιπρόσθετα, η αξιολόγηση των μαρτυρικών καταθέσεων, πέρα από όλα τα πιο πάνω κριτήρια και ενδείξεις, στηρίζεται σχεδόν πάντα σε εμπειρικά κριτήρια των ανακριτικών και δικαστικών οργάνων που

βασίζονται στην προσωπικότητα, το χαρακτήρα και την πνευματική και διανοητική κατάσταση του μάρτυρα, την θέση του στη δίκη (ως μάρτυρας κατηγορίας ή υπεράσπισης), στις συνθήκες αντίληψης του περιστατικού, στη μνήμη του στο πέρασμα του χρόνου, και σε συνθήκες λήψης της κατάθεσης (Κοτσαλή και Μαργαρίτη, 2007, σ. 167-168· Φιλιππίδης, 1993, σ. 272-274). Αυτά τα κριτήρια ενδέχεται να διέπονται σε σημαντικό βαθμό από αναπαραστάσεις των οργάνων Π.Δ. για τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις, που περιγράφονται σε επόμενο υποκεφάλαιο.

Τέλος, να σημειωθεί ότι κατά γενικό κανόνα, οι έρευνες δείχνουν ότι οι άνθρωποι δεν είναι και τόσο καλοί στην ανίχνευση του ψεύδους και της εξαπάτησης (τείνουν να στηρίζονται σε μη-λεκτικές ενδείξεις), ενώ οι δυνατότητες των ειδικών και εκπαιδευμένων ατόμων στην ανίχνευση ψεύδους, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών και δικαστικών οργάνων, εξαρτώνται από την παρακολούθηση ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την εξάσκηση των γνώσεων τους στο πεδίο (Καπαρδής, 2004, σ. 311-316· Feldman et al., 1979· Edelstein et al., 2006· Ekman et al., 1999· Colwell et al., 2006· στα Akehurst et al., 1996, σ. 462· Miller et al., 1981).

2.4.1. Σχέση Αυτοπεποίθησης – Ακρίβειας στην Αξιοπιστία των Μαρτυρικών Καταθέσεων

Συνήθως όταν αξιολογείται η αξιοπιστία ενός μάρτυρα, η αυτοπεποίθηση που επιδεικνύει, αποτελεί ισχυρό παράγοντα ώστε η κατάθεσή του να θεωρηθεί ακριβής, υπό την δράση της υπεραισιόδοξης υπόθεσης ότι ένα άτομο που είναι βέβαιο ότι δίνει ακριβείς πληροφορίες, θα δείχνει και περισσότερη αυτοπεποίθηση (Καπαρδής, 2004, σ. 101-7· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 20-21· Pickel, 2007· Neuschatz and Lawson, 2007). Παρόλα αυτά η σχέση αυτοπεποίθησης – ακρίβειας δεν επιβεβαιώνεται από το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών και της βιβλιογραφίας, τα οποία εντοπίζουν ότι η αυτοπεποίθηση του μάρτυρα δεν σχετίζεται με τον βαθμό ακρίβειας των πληροφοριών που δίνει, αλλά μάλλον επηρεάζεται από παράγοντες του «συστήματος», όπως η μορφή των ερωτήσεων και η επανάληψή τους, το βίωμα του μάρτυρα την ώρα της κατάθεσης, και την μετά-του-γεγονότος παραπληροφόρηση (Pickel, 2007· Neuschatz and Lawson, 2007· Kebbell and Wagstaff, 1999, σ. 20-21· Shaw, 1996, 2007· Robinson et al., 1997· Clifford and Hollin, 1981·

Granhag et al., 2004· Smith et al., 1989· Kassin et al., 1991· Wells et al., 2000, σ. 586· Loftus, 1981, σ. 128-130). Η σχέση αυτή όμως δεν είναι παντελώς ανύπαρκτη, όπως δείχνουν κάποιες έρευνες (π.χ. Kebbell, 2009), ενώ μπορεί να είναι εξ' ολοκλήρου αντίθετη, δηλαδή τα άτομα να επιδεικνύουν υψηλή αυτοπεποίθηση για πληροφορίες που είναι αβάσιμες (π.χ. στο Loftus, 1981, σ. 128-131). Καταλήγουμε, λοιπόν, ότι αν και η σχέση αυτοπεποίθησης – ακρίβειας μπορεί να υπάρχει, δεν αποτελεί όμως έγκυρο κριτήριο στον έλεγχο της αξιοπιστίας των μαρτύρων.

2.5. ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ & ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΣΤΟ Σ.Π.Δ.

Όπως είδαμε, οι αναπαραστάσεις των οργάνων της Π.Δ. έχουν ενεργό ρόλο στην ποιότητα εργασίας των αστυνομικών, ανακριτών, δικαστών και ενόρκων, καθώς δημιουργούν σ' αυτούς προκαταλήψεις για τους προς εξέταση μάρτυρες. Σε έρευνα του Stockdale (1993, σ. 6) για την διαχείριση και εποπτεία των αστυνομικών ανακρίσεων, το δείγμα των αστυνομικών ρωτήθηκε για τους σκοπούς της ανακριτικής συνέντευξης σε υπόπτους και μάρτυρες. Οι απαντήσεις τους περιελάμβαναν την απόσπαση της αλήθειας, την ανίχνευση των πραγματικών γεγονότων, την συλλογή αποδείξεων ότι το έγκλημα συνέβη και της ενοχής ή αθωότητας του κατηγορουμένου, την ανίχνευση των αιτιών του εγκλήματος και της οπτικής του δράστη, και την ομολογία.

Παρόλο όμως που η εικόνα των αστυνομικών για τους σκοπούς της ανάκρισης είναι ολοκληρωμένη, δεν παύουν στην πράξη να στερούνται βασικών γνώσεων για τις μαρτυρικές καταθέσεις. Παρόμοια είναι η κατάσταση και στην δίκη, ειδικά στην περίπτωση των ενόρκων (λογικό εφόσον οι ένορκοι είναι απλοί πολίτες και επομένως, εκπροσωπούν την κοινή γνώμη), Πάντως, σημαντικό ρόλο στην ψυχολογία στις δίκες φαίνεται να παίζει και η υπόθεση του 'δίκαιου κόσμου' ('just world' hypothesis), σύμφωνα με την οποία τα άτομα έχουν την ανάγκη να πιστεύουν σε ένα δίκαιο, προβλέψιμο και σε τάξη κόσμο, γι' αυτό αντιδρούν με τέτοιο τρόπο ώστε να αποδίδουν αίτια που να εξυπηρετούν αυτή την πεποίθηση²⁰ (Pakes and Pakes, 2009, σ. 125).

²⁰ Π.χ. σε υποθέσεις βιασμού γυναικών τείνουν συχνά να ρίχνουν ευθύνες στο θύμα, δείχνοντας λιγότερη συμπάθεια προς αυτό, υποθέτοντας ότι 'για κάποιο λόγο, το άξιζε'.

2.5.1. Αναπαραστάσεις και Γνώσεις για την Αξιοπιστία των Μαρτυρικών Καταθέσεων

Η αξιολόγηση μιας μαρτυρικής κατάθεσης και ενός μάρτυρα ως αξιόπιστων συνδράμει σημαντικά στην εξέλιξη μιας ποινικής υπόθεσης και στην απόφαση του δικαστηρίου. Σύμφωνα με την Loftus (1981a, σ. 130-131), η πιθανότητα να αμφισβητηθεί μια μαρτυρική κατάθεση αφού ακουστεί στο δικαστήριο, εγείρει σημαντικές ανησυχίες, αν και οι δικαστές πιστεύουν ότι η αδυναμία στις περιγραφές των μαρτύρων ενδέχεται να φανεί κατά τη διάρκεια της αντεξέτασης από τον συνήγορο στη δίκη. Παρόλα αυτά, έρευνα των Lindsay, Wells και O'Connor (1989) έδειξε η αναγνώριση ενός ένοχου ή ενός αθώου κατηγορούμενου ως δράστη από τους μάρτυρες οδήγησε τους ενόρκους σε καταδικαστικές αποφάσεις περίπου στα ίδια ποσοστά τόσο για τον ένοχο, όσο και για τον αθώο κατηγορούμενο (68% vs 70% αντίστοιχα), αποδεικνύοντας ότι συχνά η υπερεκτίμηση προς τους μάρτυρες και η απουσία ειδικών γνώσεων μπορεί να οδηγήσει σε δικαστικές πλάνες.

Παράλληλα, σε γενικό πλαίσιο, οι αστυνομικοί και οι εισαγγελείς πιστεύουν ότι οι περιγραφές των μαρτύρων για τους δράστες και τα γεγονότα παρέχουν σημαντική καθοδήγηση των αστυνομικών ερευνών, και ότι γενικά οι περιγραφές των μαρτύρων, αν και ανολοκλήρωτες, είναι σχετικά ακριβείς, σε αντίθεση με τους δικηγόρους υπεράσπισης που εκφράζουν ορισμένο βαθμό δυσπιστίας (π.χ. Brown et al., 2008· Brigham and WolfsKeil, 1983). Από το σύνολο των ερευνών, ανεξαρτήτως αν το δείγμα αποτελείται από απλούς πολίτες και ενόρκους, ανακριτές, εισαγγελείς, δικαστές, αστυνομικούς, ή δικηγόρους, φαίνεται ότι στις αναπαραστάσεις για την αξιολόγηση της μαρτυρικής κατάθεσης το κριτήριο με την πιο σημαντική και ισχυρή σχέση με την αξιοπιστία του μάρτυρα, είναι η αυτοπεποίθησή του, αποδεικνύοντας ότι όλοι μοιράζονται την ίδια κοινή λαϊκή πεποίθηση, ανεξάρτητα από τις ιδιότητες του συνόλου των δειγμάτων των οργάνων του Σ.Π.Δ. (στα Smith, Kassin and Ellsworth, 1989, σ. 356· Kassin, Rigby and Castillo, 1991, σ. 698· Καπαρδής, 2004, σ. 101-107· π.χ. ερευνών: Lindsay et al., 1989· Magnussen et al., 2008· Wise and Safer, 2004· Cutler et al., 1988). Παρόμοια, σε έρευνα του Ask (2010) στη Σουηδία, οι αστυνομικοί και οι εισαγγελείς θεωρούν ότι η μη-λεκτική και η συναισθηματική έκφραση των θυμάτων είναι ενδεικτική της αξιοπιστίας τους.

Το 1982, οι Deffenbacher και Loftus δημιούργησαν του Ερωτηματολόγιο Γνώσης της Συμπεριφοράς Αυτόπτων Μαρτύρων (Knowledge of Eyewitness Behavior Questionnaire, - KEBQ), αποτελούμενο από 14 θεματικές. Από την έρευνά τους σε φοιτητές που είτε είχαν, είτε δεν είχαν διατελέσει χρέη ενόρκου, οι απαντήσεις τους μόλις που άγγιζαν το 50% των ορθών απαντήσεων στο σύνολο των θεματικών, με μικρή υπερίσχυση των ενόρκων. Αργότερα, οι Noon και Hollin (1987) εξέτασαν με το ίδιο ερωτηματολόγιο δείγμα φοιτητών (συμπεριλαμβανομένων και φοιτητών νομικής) στην Αγγλία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ποσοτικά τα επίπεδα γνώσης ήταν παρόμοια στις δύο έρευνες, ότι η ηλικία, η προηγούμενη εμπειρία ως μάρτυρες, και οι γνώσεις των φοιτητών νομικής δεν είχαν καμία επίδραση στο επίπεδο γνώσης, αν και συνολικά το βρετανικό δείγμα φάνηκε να έχει ορισμένες ποιοτικές διαφορές συγκριτικά με το δείγμα των Deffenbacher και Loftus (π.χ. απάντησαν ορθότερα σε ερωτήσεις για τη σχέση αυτοπεποίθησης – ακρίβειας).

Σχετικά με τις γνώσεις των δικαστών για τις μαρτυρικές καταθέσεις, η έρευνα είναι ελάχιστη και σχετικά πρόσφατη. Ενδεικτικά αναφέρουμε δύο έρευνες. Στην πρώτη, οι Wise and Safer (2004) εξέτασαν την γνώση και τις πεποιθήσεις για την μαρτυρική κατάθεση σε 160 δικαστές των Η.Π.Α.. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι δικαστές έκαναν συχνά λάθος εκτιμήσεις και είχαν λανθασμένες γνώσεις για σημαντικά θέματα στις μαρτυρικές καταθέσεις (π.χ. σχέση αυτοπεποίθησης – ακρίβειας) και τις δυνατότητες των ενόρκων να διαχωρίζουν τους ανακριβείς από τους ακριβείς μάρτυρες. Η περισσότερη γνώση συσχετιζόταν με τις απόψεις των δικαστών: α) να επιτρέπουν την χρήση νομικών εγγυήσεων (π.χ. κατάθεση πραγματογνώμονα), β) την πεποίθηση ότι οι ένορκοι έχουν μειωμένη γνώση, γ) να επιτρέπουν μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις την καταδίκη ενός κατηγορούμενου βασισμένη μόνο σε μαρτυρική κατάθεση, ε) την γνώση ότι τα σφάλματα των μαρτύρων παίζουν ρόλο στις άστοχες καταδικαστικές αποφάσεις, στ) την αναφορά ότι εκτίθενται σε περισσότερο εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με τις μαρτυρικές καταθέσεις. Οι μεταβλητές της εμπειρίας, της εργασίας, τα χρόνια υπηρεσίας και ως δικηγόροι, και η θέση τους στο δικαστικό σύστημα δεν είχαν καμία επίδραση στις αναπαραστάσεις τους. Το 2008, οι Magnussen, Wise, και συνεργάτες επέκτειναν την έρευνα των Wise και Safer σε δείγμα Νορβηγών

δικαστών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, αν και οι Νορβηγοί δικαστές είχαν ελαφρώς περισσότερες γνώσεις από τους Αμερικάνους, τα επίπεδα γνώσεων ήταν εξίσου μειωμένα, ενώ οι Νορβηγοί δικαστές με περισσότερες γνώσεις μοιράζονταν σε μεγάλο βαθμό τις πεποιθήσεις των Αμερικάνων.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί μια συγκριτική έρευνα των Benton, Ross, Bradshaw, Thomas και Bradshaw (2006), οι οποίοι σύγκριναν τις γνώσεις για τους παράγοντες επίδρασης στην ακρίβεια των μαρτύρων ενός δείγματος ενόρκων, δικαστών και αστυνομικών με δείγμα ειδικών στους αυτόπτες μάρτυρες. Τα δύο δείγματα διέφεραν σημαντικά στις απόψεις τους με ποσοστά διαφωνίας σε 87% των θεμάτων μεταξύ ενόρκων και ειδικών, και 60% μεταξύ δικαστών/αστυνομικών και ειδικών, παρουσιάζοντας για ακόμη μια φορά την έλλειψη σχετικών γνώσεων των ενόρκων, δικαστών και αστυνομικών, και καταδεικνύοντας το ρόλο των ειδικών στην αξιολόγηση των μαρτυρικών αποδείξεων.

2.5.2. Γνώσεις και Αναπαραστάσεις για την Μνήμη και την Ακρίβεια Μαρτύρων ως προς Παράγοντες «Εκτίμησης» και «Συστήματος»

Η εμφανής έλλειψη γνώσεων των ανακριτικών και δικαστικών οργάνων για τις μαρτυρικές καταθέσεις αποδείχθηκε έντονα από τις πιο πάνω έρευνες. Στο πλαίσιο αυτό, κάποιες μεταβλητές «εκτίμησης» φαίνεται ότι εμπλέκονται περισσότερο στις αναπαραστάσεις των δειγμάτων, ενώ ο ρόλος των παραγόντων του «συστήματος» μάλλον εκλαμβάνεται ως μειωμένος ή απλά δεν γίνεται αντιληπτός. Μόνο στην έρευνα των Magnussen et al. (2008) όπου φάνηκε ότι οι δικαστές αναγνωρίζουν την επίδραση παραγόντων μετά το έγκλημα, όπως οι προσδοκίες και η μετά-το-γεγονός πληροφόρηση, και στην έρευνα των Deffenbacher και Loftus (1982) όπου το δείγμα αναγνώρισε ορθά την επίδραση των καθοδηγητικών ερωτήσεων στην ακρίβεια του μάρτυρα, γίνεται λόγος για παράγοντες του «συστήματος» στις αναπαραστάσεις των δειγμάτων. Στις υπόλοιπες έρευνες, η αναγνώριση της επίδρασης παραγόντων «συστήματος» κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα (π.χ. Brown et al., 2008).

Όσον αφορά τις αντιλήψεις των αστυνομικών, οι έρευνες δείχνουν ότι θεωρούν ότι η ποιότητα των περιγραφών από τους μάρτυρες εξαρτάται από χαρακτηριστικά του μάρτυρα, από τις συνθήκες του εγκληματικού συμβάντος, καθώς και τον βαθμό συγκίνησης/στρες του μάρτυρα κατά τη διάρκεια και μετά το γεγονός (Brown et al., 2008· Mulder and Winkel, 1996). Σε πρακτικό επίπεδο, έρευνα των Meyer και Reppucci (2007) έδειξε ότι, αν και οι αστυνομικοί κατανοούν ορισμένα θέματα σχετικά με τα αναπτυξιακά στάδια των ανηλίκων, δεν χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση στο πλαίσιο της ανάκρισης.

Σχετικά με τις αναπαραστάσεις των ενόρκων και δικαστών στις ποινικές δίκες, η έρευνα επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στους ενόρκους, όπου έχει βρεθεί ότι επηρεάζονται συχνά από παράγοντες, όπως το φύλο, την ελκυστικότητα και άλλα χαρακτηριστικά των μαρτύρων και των κατηγορουμένων (στο Nunez et al., 1999, σ. 413-414). Σχετικά με την ηλικία των μαρτύρων, ενώ στις έρευνες για την επίδραση της ηλικίας στη μαρτυρική κατάθεση γίνεται λόγος για τα μειονεκτήματα στις καταθέσεις παιδιών, μεγάλος αριθμός ερευνών δείχνουν ότι η ηλικία του παιδιού δεν φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά αρνητικά τις αντιλήψεις των ενόρκων, ενώ σε αρκετές έρευνες η κατάθεση των παιδιών αξιολογείται ως πιο αξιόπιστη (π.χ. Newcombe and Bransgrove, 2007· Leippe and Romanczyk, 1989· Ross et al., 1990· Nunez Nightingale, 1993· Bottoms and Goodman, 1994). Παρόμοια αντιφατικό φαίνεται να είναι και το πλαίσιο σχετικά με την αξιοπιστία των ηλικιωμένων μαρτύρων (π.χ. Nunez et al., 1999· Ross et al., 1990).

Σχετικά με τον ρόλο του βαθμού στρες του μάρτυρα, βρέθηκε ότι οι ένορκοι το αξιολογούν ως σημαντικό στην μειωμένη ικανότητα μνήμης και ανάκλησης των πληροφοριών (Deffenbacher and Loftus, 1982). Οι έρευνες έχουν δείξει ότι η συγκινησιακή έκφραση των θυμάτων δεν φαίνεται να επηρεάζει τις αξιολογήσεις και τη λήψη αποφάσεων των δικαστών, ενώ γίνεται ανεκτή όταν εκφράζεται συμπόνια και θλίψη, όχι όμως θυμός (Wessel et al., 2006· Schuster and Propen, 2010).

Τέλος, η έρευνα του Δασκαλάκη και άλλων (1983, σ. 101-108) στην Ελλάδα δίνει ιδιαίτερα κατατοπιστικά ευρήματα σχετικά με τα στοιχεία που ο δικαστής λαμβάνει περισσότερο υπόψη του στην εκτίμηση της αξιοπιστίας του μάρτυρα. Φάνηκε ότι οι δικαστές τείνουν να λαμβάνουν υπόψη

τους με σειρά σπουδαιότητας τους εξής παράγοντες: μορφωτικό επίπεδο, μέτρο έκφρασης κατά την κατάθεση, και σοβαρότητα εμφάνισης, ενώ δεν λαμβάνουν υπόψη τους σχεδόν καθόλου την οικονομική κατάσταση, την κοινωνική θέση και την ετοιμότητα του πνεύματος του μάρτυρα. Οι μεταβλητές της ηλικίας, της στάθμισης των απαντήσεων και της κατηγορηματικότητας στις απαντήσεις βρέθηκαν σε μέσα επίπεδα.

2.5.3. Αναπαραστάσεις για την Ανίχνευση Ψεύδους και τη Συμπεριφορά Εξαπάτησης

Συχνά η ανίχνευση του ψεύδους στην ανάκριση υπόπτων και μαρτύρων κρίνεται από τη μη-λεκτική συμπεριφορά των εξεταζόμενων. Η έρευνα των Akehurst, Köhnken, Vrij και Bull (1996) έδειξε ότι τόσο η κοινή γνώμη, όσο και οι αναπαραστάσεις των αστυνομικών του δείγματος της έρευνας δεν διέφεραν μεταξύ τους σχετικά με τις απόψεις τους για την ανίχνευση ψεύδους. Ταυτόχρονα, όπως έδειξε η έρευνα των Meissner και Kassin (2002), οι αστυνομικοί με περισσότερη εκπαίδευση και εμπειρία τείνουν να αξιολογούν συχνότερα τις συμπεριφορές ως ψευδείς παρά αληθείς, παρουσιάζοντας έτσι το φαινόμενο της ‘προκατάληψης του ανακριτή’ και την χαλάρωση του κριτηρίου της απάντησης του συνεντευξιζόμενου.

Οι Strömwall και Granhag (2003) μελέτησαν τις πεποιθήσεις αστυνομικών, εισαγγελέων και δικαστών σχετικά με την ανίχνευση ψεύδους. Βρήκαν ότι και οι τρεις ομάδες του δείγματος θεωρούσαν ότι μια φιλαλήθης κατάθεση έχει μεγαλύτερη συνοχή και περιέχει περισσότερες λεπτομέρειες σε σύγκριση με μια ψευδή. Επίσης, όλες οι ομάδες έκριναν εξίσου ότι στην πρόσωπο με πρόσωπο εξέταση (δηλαδή σε πλαίσιο αλληλεπίδρασης) υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες ανίχνευσης του ψεύδους παρά σε πλαίσια μη-αλληλεπίδρασης (π.χ. βιντεοσκόπηση κατάθεσης). Οι ερευνητές διενέργησαν συγκρίσεις μεταξύ των ομάδων, στις οποίες βρήκαν ότι οι αστυνομικοί πίστευαν σε αυξημένο ποσοστό συγκριτικά με τους εισαγγελείς ότι η συμπεριφορά εξαπάτησης συνδέεται στενά με την αποστροφή του βλέμματος και την αυξημένη κίνηση του σώματος, θεωρώντας τις ενδείξεις της μη-λεκτικής συμπεριφοράς ως πιο αξιόπιστες στην ανίχνευση ψεύδους. Διαφορές παρατηρήθηκαν εξίσου σε ίδια μεγάλη έκταση και εντός των ομάδων.

2.6. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό είδαμε την επίδραση των παραγόντων του «συστήματος» στις μαρτυρικές καταθέσεις και των αναπαραστάσεων των δικαστικών και ανακριτικών οργάνων σχετικά με τους μάρτυρες, καθώς και τις μεθόδους αξιολόγησης της αξιοπιστίας των μαρτυρικών καταθέσεων. Σχετικά με τα μεθοδολογικά ζητήματα που αναφέρονται από το σύνολο των ερευνών και της βιβλιογραφίας στο πεδίο των θεμάτων που εξετάστηκαν εδώ, συνάδουν με τα μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας των παραγόντων «εκτίμησης» (βλ. υποκ. 1.5.). Συνοπτικά, γίνεται λόγος για την οικολογική/εξωτερική εγκυρότητα των ερευνών σε εργαστηριακές/πειραματικές συνθήκες και την ποιότητα των δειγμάτων (συνήθως φοιτητές και απλοί πολίτες σε διάφορους ρόλους).

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, έχουμε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, όταν ο μάρτυρας εισέρθει στο Σ.Π.Δ., παράγοντες του «συστήματος» επιδρούν στην ποιότητα της ανάκλησης των πληροφοριών και στην ευρύτερη απόδοσή του στην ανακριτική διαδικασία και στη δίκη. Τα ζητήματα που εντοπίζονται σχετίζονται με τις φτωχές γνώσεις των οργάνων της Π.Δ. και τις συνθήκες λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων. Αν και η μαρτυρική κατάθεση κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική και χρήσιμη στην ποινική διαδικασία, φαίνεται ότι τα ανακριτικά και δικαστικά όργανα έχουν μειωμένες, συγκεχυμένες ή αποσπασματικές γνώσεις για τους παράγοντες επίδρασης στις μαρτυρικές καταθέσεις και την αξιολόγηση των μαρτύρων, με τους ενόρκους να σημειώνουν τα χαμηλότερα ποσοστά. Το ενδιαφέρον και η εκπαίδευση δείχνουν να είναι οι μόνοι παράγοντες που προσφέρουν μια καλύτερη εικόνα στα όργανα του Σ.Α.Π.Δ.. Ατομικές μεταβλητές των δειγμάτων, όπως ηλικία, φύλο, χρόνια υπηρεσίας, κλπ, δεν φαίνεται να παίζουν κάποιο σημαντικό ρόλο, συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε αυτόνομα, εφόσον οι έρευνες δεν έχουν ασχοληθεί, κάνοντας διασταυρώσεις των αποτελεσμάτων με αυτές τις μεταβλητές, είτε (για όσες έρευνες ασχολήθηκαν) δεν έχουν βρει κάποια σημαντική σχέση. Αυτό, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οφείλεται στην ομοιογένεια που τείνει να χαρακτηρίζει τα αστυνομικά και δικαστικά σώματα και στο γεγονός ότι όλοι μοιράζονται την ίδια γνώση και εκπαίδευση, οπότε δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΙ ΛΗΨΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

– Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στα δύο προηγούμενα κεφάλαια συγκεντρώθηκαν οι παράγοντες εκείνοι που μέσα από έρευνες έχει βρεθεί ότι επηρεάζουν τις μαρτυρικές καταθέσεις είτε πριν, είτε κατά τη διάρκεια της λήψης της κατάθεσης. Παρά τις όποιες ανησυχίες που εκφράζονται στις έρευνες και τη βιβλιογραφία σχετικά με τις δυσκολίες για μια ακριβής και αξιόπιστη μαρτυρική κατάθεση, η μαρτυρία, σύμφωνα και με την άποψη των οργάνων της Π.Δ., αποτελεί σημαντικότατο αποδεικτικό στοιχείο, ίσης αξίας όσο και η κατάθεση του υπόπτου (π.χ. στα Milne and Bull, 2003, σ. 112· Καπαρδής, 2004, σ. 133-134). Κατ' επέκταση, η κατάλληλη ανακριτική συνέντευξη των μαρτύρων είναι απαραίτητη σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας και γι' αυτό όλοι οι επαγγελματίες που παίρνουν τέτοιες συνεντεύξεις, πρέπει να τις αποσπούν με τη μέγιστη ακριβή ανάκληση και την ελάχιστη φθορά των παραστάσεων των μαρτύρων (Καπαρδής, 2004, σ. 134· Milne and Bull, 2003, σ. 112). Στην πραγματικότητα, όπως είδαμε, κάτι τέτοιο σπάνια και δύσκολα συμβαίνει, μιας και τα όργανα της Π.Δ. που αποσπούν τις μαρτυρίες, δεν χρησιμοποιούν τις κατάλληλες μεθόδους, ενώ στηρίζονται σε παραπλανητικές αναπαραστάσεις και προκαταλήψεις που οδηγούν σε λάθος κατευθύνσεις το έργο τους.

Οι δικανικές συνεντεύξεις έχουν σχεδιαστεί για τη λήψη πληροφοριών με τη μέγιστη ακρίβεια σχετικά με βιωμένα γεγονότα, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν στις ποινικές διαδικασίες (Lamb, 2004). Σύμφωνα με τους Yuille και συνεργάτες (1999, σ. 327), κάθε ανακριτική συνέντευξη έχει τους εξής στόχους: α) τη λήψη της μέγιστης ποσότητας και ποιότητας πληροφοριών από τον μάρτυρα, β) την ελαχιστοποίηση της φθοράς της μνήμης του μάρτυρα για το γεγονός, γ) τη λειτουργικότητα στα πλαίσια του οργανισμού που διενεργεί τη συνέντευξη, και δ) την ολοκλήρωση των πιο πάνω με τρόπο που να περιορίζει τη όποια αρνητική προσωπική ή συναισθηματική επίδραση στον μάρτυρα. Οι ίδιοι ερευνητές (Yuille et al., 1999, σ. 324), όπως και

άλλοι (π.χ. Memon and Bull, 1991, σ. 292), συμφωνούν ότι το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας και της βιβλιογραφίας έχει ασχοληθεί με παράγοντες στη πρόσληψη των πληροφοριών και λιγότερο με την ανάκληση αυτών από τη μνήμη, ενώ ελάχιστες είναι οι μελέτες που έχουν επικεντρωθεί στη βελτίωση των ανακριτικών τεχνικών, ίσως επειδή το ενδιαφέρον τους έχει στραφεί στα ελαττώματα της μνήμης των μαρτύρων, παρά στο σχεδιασμό τεχνικών που να μεγιστοποιούν τη μνήμη, καθώς πολλοί από αυτούς δεν έχουν εμπειρία στο πεδίο της Π.Δ., παρά μόνο στη διεξαγωγή σχετικών πειραμάτων (π.χ. η Loftus). Ο Fisher (1995, σ. 736-738) υποστηρίζει ότι τα εργαστηριακά ευρήματα πειραμάτων, αν και δε πρέπει να τα λαμβάνουμε υπόψη μας σε απόλυτο επίπεδο, μπορούμε να αναμένουμε την γενίκευσή τους μεταξύ των διαφόρων περιστάσεων (π.χ. από πείραμα με φοιτητές, εφαρμογή σε πραγματικές συνθήκες), και αυτό που θα πρέπει να μας ανησυχεί είναι πως μπορεί να βελτιωθεί η λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων όταν τα όργανα της Π.Δ. έχουν λανθασμένες πεποιθήσεις.

Επομένως, η βελτίωση των μεθόδων και τεχνικών λήψης μαρτυρικών καταθέσεων θα πρέπει να στοχεύει στον έλεγχο των παραγόντων στο στάδιο της ανάκλησης, αλλά και στη μέγιστη καλύτερη εφαρμογή σε πραγματικές συνθήκες στην ανακριτική και ποινική διαδικασία. Διάφορες τεχνικές έχουν κατά καιρούς προταθεί, για ορισμένες από τις οποίες θα αναφερθούμε πιο κάτω. Όμως η μέθοδος που έχει προσελκύσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τις τελευταίες δεκαετίες, με αισιόδοξα αποτελέσματα σε ερευνητικό και πρακτικό επίπεδο είναι η Γνωστική Συνέντευξη (Γ.Σ., Cognitive Interview, C.I.) η οποία θα μας απασχολήσει και στο παρόν κεφάλαιο.

3.2. Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Η Γ.Σ., δημιούργημα των Αμερικάνων καθηγητών ψυχολογίας Ron Fisher και Ed Geiselman και των συνεργατών τους στα μέσα της δεκαετίας του '80 ως απάντηση στα προβλήματα και νομικά εμπόδια της μεθόδου της ύπνωσης²¹, αποτελεί μια προσπάθεια βελτίωσης της μνημονικής ανάκλησης των αυτόπτων μαρτύρων μέσα από τη βελτίωση των συνθηκών της

²¹ Η δικανική ύπνωση χρησιμοποιείται πιο συχνά παλαιότερα.

συνέντευξης, δηλαδή της κοινωνικής δυναμικής και της επικοινωνίας μεταξύ του ανακριτή και του μάρτυρα, και τη βελτίωση της μνήμης του μάρτυρα και άλλων γνωστικών διαδικασιών με την χρήση μνημονικών μη-ύπνωσης (βλ. Geiselman et al., 1985· Fisher, Geiselman and Amador, 1989· Fisher and Castano, 2007· Wells et al., 2000, σ. 583· Pakes and Pakes, 2009, σ. 77-78· Blair, 2002· Whitehouse et al., 2005, σ. 214-215· Dando et al., 2009, σ. 680). Η Γ.Σ. είναι ουσιαστικά ένα σύνολο οδηγιών και μνημονικών τεχνικών που συνθέτουν πτυχές από τη γνωστική και κοινωνική ψυχολογία και τη ψυχολογία της επικοινωνίας όπως έχουν βρεθεί από εργαστηριακές μελέτες, και εφαρμόζονται από την αρχή και κατά τη διάρκεια της κατάθεσης με σκοπό να ενθαρρύνουν τον μάρτυρα να επαναφέρει το πλαίσιο του αρχικού γεγονότος και να επεξεργαστούν τη μνήμη μέσω ποικίλων οδών ανάκλησης (Fisher, et al., 1989, σ. 722· Fisher and Castano, 2007· Clifford and George, 1996, σ. 232· Memon and Bull, 1991, σ. 292· Gwyer and Clifford, 1997, σ. 121· Καπαρδής, 2004, σ. 134). Έτσι, εξαρχής γίνεται αντιληπτό ότι οι τεχνικές της Γ.Σ. στοχεύουν περισσότερο στην αύξηση των ορθών πληροφοριών και της ακρίβειας της ανάκλησης, παρά στη μείωση των λανθασμένων και ανακριβών πληροφοριών (Wells et al., 2000, σ. 583-584· Καπαρδής, 2004, σ. 134).

3.2.1. Συστατικά της Γ.Σ. και Θεωρητικές Βάσεις

Η Γ.Σ. βασίζεται σε δύο γενικά αποδεκτές αρχές της μνήμης: (α) τα μνημονικά ίχνη είναι σύνθεση πολλών διαφόρων στοιχείων, ώστε η ανάκληση του ενός να βοηθά στην ανάκληση και άλλων, και η αποτελεσματικότητα του ανασυρόμενου στοιχείου να σχετίζεται με την ποσότητα στοιχείων που επικαλύπτουν το κωδικοποιημένο γεγονός, και (β) την αρχή της «εξιδανικευμένης κωδικοποίησης» («encoding-specificity» principle των Tulving και Thomson), σύμφωνα με την οποία η αποτελεσματικότητα της ανάσυρσης καθορίζεται από τον βαθμό ομοιότητας μεταξύ του πλαισίου ανάκλησης και του αρχικού πλαισίου κωδικοποίησης (στα Geiselman et al., 1985, 1986· Granhag et al., 2004, σ. 38· Clifford and George, 1996, σ. 232· Köhnken et al., 1999, σ. 4· Wright and Holliday, 2007a, σ20· Cassells, 2009, σ. 9-10· Σαμαρτζή, 1995, σ. 125-127). Έτσι, οι

δημιουργοί της Γ.Σ., μελετώντας τα δεδομένα για τη μνήμη μαρτύρων, κατέληξαν στις εξής αρχές (Fisher, 1995, σ. 745-749· Fisher and Castano, 2007· Köhnken et al., 1994, σ. 15-16· Fisher et al., 1989, σ. 723):

1) η ανάκληση του γεγονότος μπορεί να πραγματοποιηθεί από διάφορα μονοπάτια της μνήμης (π.χ. χρονολογική σειρά, κλπ), ανάλογα ποιο διευκολύνει τον μάρτυρα,

2) *ομοιότητα γεγονότος – συνέντευξης (event – interview similarity)*: η επαναφορά του αρχικού πλαισίου του γεγονότος διευκολύνει την ανάκληση περισσότερων πληροφοριών,

3) οι άνθρωποι έχουν περιορισμένους νοητικούς πόρους στην επεξεργασία των πληροφοριών, γι' αυτό η εκτέλεση πολλών εργασιών στην ίδια προσπάθεια υπερφορτώνει το γνωστικό σύστημα επεξεργασίας και πλήττει την απόδοσή του,

4) *συμβατές ερωτήσεις ανάλογα με το μάρτυρα (witness – compatible questioning)*: επειδή ο κάθε άνθρωπος προσλαμβάνει το γεγονός διαφορετικά, ο ανακριτής θα πρέπει κάθε φορά να προσαρμόζει τις ερωτήσεις του, ώστε να διευκολύνει την ανάσυρση των πληροφοριών, παρά να ρωτά όλους τους μάρτυρες τις ίδιες ερωτήσεις,

5) *στοχευόμενη ανάκτηση (focused retrieval)* της μνήμης, δηλαδή ο μάρτυρας να παραμένει συγκεντρωμένο στην επανάκτηση της μνήμης του γεγονότος δίχως διακοπές και ενοχλήσεις, ενώ ο συνεντευκτής τον ενθαρρύνει να θυμηθεί περισσότερα. Ο ρόλος του μάρτυρα κατά τη λήψη της κατάθεσης θα πρέπει να είναι κεντρικός και ενεργητικός, ώστε να κάνει την περισσότερη νοητική εργασία, εφόσον εκείνος διατηρεί τις γνώσεις, παρά να περιμένει παθητικά τις ερωτήσεις του ανακριτή,

6) *εκτεταμένη επανάκτηση (extensive retrieval)*, δηλαδή το θύμα ενθαρρύνεται να θυμηθεί όσο το δυνατό περισσότερες λεπτομέρειες, κάνοντας όσες προσπάθειες επανάκτησης χρειάζονται,

7) *συγκεκριμένα μνημονικά (specific mnemonics)*, δηλαδή το θύμα ενθαρρύνεται να θυμηθεί συγκεκριμένα στοιχεία (π.χ. ονόματα, αριθμούς, εμφάνιση κλπ), και

8) στο πλαίσιο της συνέντευξης ο ανακριτής πρέπει να προσπαθεί να αναπτύξει ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης με τον μάρτυρα, ώστε να προσπερνιούνται οι ψυχολογικοί φραγμοί που

δημιουργούνται στο μάρτυρα εξαιτίας του επίσημου της συνέντευξης και της εμφάνισης του ανακριτή, και ταυτόχρονα, να μεταβιβάζονται στη συνέντευξη όλες εκείνες οι ανάγκες της ανάκρισης (δηλαδή ο μάρτυρας να μην ρωτάται απλά να διηγηθεί, αλλά να τονίζεται ότι όλες οι λεπτομέρειες είναι χρήσιμες, και ότι δεν χρειάζεται να μαντεύει, όταν απλά δε γνωρίζει).

Όλες αυτές οι αρχές που διέπουν την Γ.Σ. ανταποκρίνονται στις ανάγκες που αναδείχθηκαν στα δύο προηγούμενα κεφάλαια. Στη βάση αυτών των αρχών δημιουργήθηκε η Γ.Σ., η οποία ως διαδικασία χωρίζεται σε πέντε μέρη: 1. την εισαγωγή (για την προετοιμασία του μάρτυρα και την ανάπτυξη εμπιστοσύνης), 2. την ανοικτού τύπου αφήγηση, 3. την επεξεργασία των μνημονικών κωδίκων (ώστε ο ανακριτής να δει μέσω ποιας οπτικής ο μάρτυρας θυμάται το γεγονός), 4. την ανακεφαλαίωση (με σκοπό την επιβεβαίωση των προηγούμενων πληροφοριών), και 5. το κλείσιμο (ο μάρτυρας δίνει τα προσωπικά του στοιχεία και συμβουλευεται να επικοινωνήσει αν θυμηθεί κάτι άλλο) (στο Blair, 2002). Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, χρησιμοποιούνται τέσσερις κύριες μνημονικές τεχνικές, όπως περιγράφονται πιο κάτω (στα Geiselman et al., 1986, σ. 386-387, 390-391· Memon et al., 1997a, σ. 179-180· Pakes and Pakes, 2009, σ. 79-80· Bekerian and Dennett, 1993, σ. 276-278· Memon et al., 1994, σ. 642· Memon and Bull, 1991, σ. 292-293· Memon and Higham, 1999, σ. 177-179· Memon et al., 1997, σ. 640-641):

1) Επαναφορά του πλαισίου: ζητείται από τον μάρτυρα να προσπαθήσει να επαναφέρει το περιβάλλον πλαίσιο του γεγονότος, συμπεριλαμβανομένης και της συναισθηματικής/εσωτερικής του κατάστασης. Η τεχνική αυτή στηρίζεται στην αρχή της «εξειδικευμένης κωδικοποίησης», με σκοπό να αυξηθούν τα στοιχεία που ανακαλούνται μεταξύ της αρχικής κωδικοποίησης του γεγονότος και του πλαισίου ανάκλησης. Ο ανακριτής ζητά από τον μάρτυρα να επαναφέρει την εικόνα του περιβάλλοντα χώρου, των αντικειμένων, και να περιγράψει τις συναισθηματικές του αντιδράσεις, τους ήχους, ή όποια άλλη φυσική συνθήκη (π.χ. θερμοκρασία) ήταν παρούσα.

2) Αναφορά κάθε πληροφορίας: ο μάρτυρας ενθαρρύνεται να αναφέρει όσο πιο πολλές πληροφορίες μπορεί να θυμηθεί, ανεξάρτητα από το επίπεδο αυτοπεποίθησης σχετικά με τις πληροφορίες. Αυτή η τεχνική βασίζεται, πέρα από την αρχή των Tulving και Thomson, και στη

θεωρία της ανίχνευσης σημάτων (signal detection theory), που υποστηρίζει ότι η προθυμία των ατόμων να αναφέρουν κάποιο γεγονός εξαρτάται από το επίπεδο αυτοπεποίθησης ή απόκρισης που υιοθέτησαν (στο Bekerian and Dennett, 1993, σ. 277). Αυτή η θεωρία ίσως να δικαιολογεί και τη λανθασμένη αναπαράσταση πολλών για τη σχέση ακρίβειας – αυτοπεποίθησης που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

3) Ανάκλησης γεγονότων με διαφορετική σειρά: ζητείται από τον μάρτυρα να ανακαλέσει το γεγονός σε διαφορετικές χρονολογικές σειρές (π.χ. από το τέλος ή τη μέση). Βάση αυτής της τεχνικής αποτελεί η αρχή ότι μια πληροφορία που δε μπορεί να ανασυρθεί από μια συγκεκριμένη μνημονική οδό, μπορεί να ανασυρθεί από μια άλλη. Επομένως, η περιγραφή του γεγονότος με άλλη χρονική σειρά μπορεί να ωθήσει στην ανάκληση πληροφοριών που δεν είχαν ανακληθεί στην προηγούμενη διήγηση.

4) Αλλαγή προοπτικής: με αυτή την τεχνική ζητείται από τον μάρτυρα να ανακαλέσει το γεγονός από διαφορετική οπτική ενός άλλου ατόμου (άλλου μάρτυρα ή του θύματος, κλπ.). Η θεωρητική βάση αυτής της τεχνικής είναι ίδια με της ανάκλησης γεγονότων σε διαφορετική σειρά, καθώς η αναγκαστική αλλαγή οπτικής πιθανόν να κάνει διαθέσιμες νέες πληροφορίες.

Οι τρεις τελευταίες τεχνικές επιχειρούν, επιπλέον, να μειώσουν την επίδραση προηγούμενων γνώσεων, προσδοκιών και γνωστικών σχημάτων στην ανάκληση, όμως ιδιαίτερα οι δύο τελευταίες ενέχουν τον κίνδυνο ο μάρτυρας να μην κατανοήσει σωστά τις οδηγίες, να συγχυστεί και να οδηγηθεί σε πλαστές πληροφορίες. Πέρα από αυτές τις κύριες μνημονικές τεχνικές, η Γ.Σ. περιέχει και συμπληρωματικές τεχνικές για την ανάκληση συγκεκριμένων πληροφοριών, όπως εμφάνιση, ονόματα, συζητήσεις και χαρακτηριστικά λόγου, αντικείμενα, αριθμούς (π.χ. «Ο δράστη μιλούσε με κάποια ιδιαίτερη προφορά;», «Περιέγραψε τα αντικείμενα που μετέφεραν μέσα και έξω από τον χώρο», κλπ) (Geiselman et al, 1986, σ. 391· Memon and Bull, 1991, σ. 293).

Μετά από κάποια χρόνια ερευνών, οι εισηγητές της Γ.Σ. θεώρησαν σωστό να συμπληρώσουν την αρχική μορφή της Γ.Σ. με στοιχεία που αφορούν και διευκολύνουν την

επικοινωνία ανακριτή-μάρτυρα, ώστε να ξεπεραστούν προβλήματα που εντοπίζονταν στη χρήση της Γ.Σ. σε πραγματικές συνθήκες ανάκρισης μαρτύρων. Η Ενισχυμένη Γ.Σ. (Ε.Γ.Σ.) διατηρεί τις μνημονικές τεχνικές της αρχικής της μορφής και επιπλέον, επιχειρεί τη δημιουργία πλαισίου εμπιστοσύνης μεταξύ ανακριτή και μάρτυρα, και τη μεταφορά του ελέγχου της συνέντευξης στον μάρτυρα (Memon et al., 1997, σ. 641· Memon and Bull, 1991, σ. 294-295· Memon et al., 1997a, σ. 180· Memon and Higham, 1999, σ. 180-181). Αυτός ο στόχος υλοποιείται με την εφαρμογή διαφόρων τεχνικών κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, με σκοπό να δημιουργηθεί εμπιστοσύνη και ο μάρτυρας να αισθανθεί πιο άνετα καθώς ενημερώνεται ότι εκείνος κατέχει τις πληροφορίες. Στη συνέχεια, γίνεται χρήση ανοικτού τύπου ερωτήσεων και της τεχνικής της φαντασίας (imagery), δεν διακόπτεται η αφήγηση του μάρτυρα, οι ερωτήσεις δεν σχετίζονται και δεν ακολουθούν πρότυπα ανάκλησης του μάρτυρα ή πρωτόκολλα που χρησιμοποιεί ο ανακριτής, αφήνοντας έτσι τον έλεγχο της ροής πληροφοριών στον μάρτυρα και, επιτρέποντας του να συγκεντρωθεί και να έχει χρόνο να σκεφτεί και να απαντήσει (Memon et al., 1997, σ. 641-642· Memon and Bull, 1991, σ. 295· Memon et al., 1997a· Memon and Higham, 1999, σ. 181· Clifford and George, 1996, σ. 232· στο Pakes & Pakes, 2009, σ. 81).

Συνοπτικά, τα στάδια της Ενισχυμένης Γ.Σ. (Milne & Bull, 1999 στο Pakes & Pakes, 2009):

1. Φάση 1: Χαιρετισμός και Εγκαθίδρυση αμοιβαίας συμπάθειας
2. Φάση 2: Εξήγηση των στόχων της συνέντευξης
3. Φάση 3: Ελεύθερη ανάκληση με επαναφορά πλαισίου, ανοικτές ερωτήσεις, παύσεις, αναφορά όλων, κατάλληλη μη-λεκτική συμπεριφορά
4. Φάση 4: Ερωτήσεις (ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου, ο μάρτυρας ενθαρρύνεται να μην μαντεύει, ότι δεν πειράζει να πει ότι δεν ξέρει ή δεν καταλαβαίνει)
5. Φάση 5: Ποικίλη και εκτεταμένη ανάκληση με εναλλαγές της χρονική σειράς, αλλαγή προοπτικών, επικέντρωση σε όλες τις αισθήσεις (όραση, ακοή, όσφρηση, γεύση και υφή).
6. Φάση 6: Περίληψη
7. Φάση 7: Κλείσιμο

Έκτοτε, έχουν κατά καιρούς προταθεί κι άλλες τροποποιήσεις της διαδικασίας της Γ.Σ.. Οι τροποποιήσεις αυτές αφορούν τον περιορισμό της χρήσης κάποιων τεχνικών (π.χ. αλλαγή χρονικής σειράς ή προοπτικής) (Ginet and Verkampt, 2007· Davis et al., 2005, σ. 77-78), την προσαρμογή της Γ.Σ. στις διάφορες ηλικίες με την προσθήκη κάποιων τεχνικών (π.χ. 'ανάκληση στοιχείων' - 'cued recall') ή την προσαρμογή των ήδη υπάρχουσών, ώστε να καλύπτουν συγκεκριμένες ηλικιακές ανάγκες (π.χ. απλοποίηση οδηγιών, περισσότερος χρόνος στην ανάκληση) (π.χ. Verkampt and Ginet, 2009· Mello and Fisher, 1996), ή τον συνδυασμό των τεχνικών της Γ.Σ. με άλλες παρόμοιες τεχνικές, όπως η παρατεταμένη έκθεση (prolonged exposure) μέσω της επαναλαμβανόμενης αφήγησης και αναβίωσης στην ίδια συνεδρία (π.χ. Spaced C.I., Shepherd et al., 1999).

3.2.2. Έρευνες Αξιολόγησης της Γ.Σ.

Η αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. έχει μελετηθεί σε πολλά εργαστηριακά πειράματα, τα πλείστα εκ των οποίων έχουν πραγματοποιηθεί στις Η.Π.Α., το Ηνωμένο Βασίλειο και την Αυστραλία, με ποικιλία δειγμάτων ενηλίκων (συνήθως φοιτητών), παιδιών, ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες, θύματα και άλλους μάρτυρες, που είτε παρακολουθούν κάποιο βίντεο, είτε συμμετέχουν σε προσομοιωμένα εγκληματικά συμβάντα (στα Fisher and Castano, 2007· Wells et al., 2000, σ. 584· Memon et al., 1994, σ. 642-643· Clifford and George, 1996, σ. 232). Στις περισσότερες έρευνες η Γ.Σ. συγκρίνεται με την συνηθισμένη αστυνομική συνέντευξη/ανάκριση ή με άλλες μεθόδους λήψης μαρτυρικών καταθέσεων.

Η πρώτη μεγάλη εργαστηριακή έρευνα που μελετούσε τη Γ.Σ. συγκριτικά με τη συνηθισμένη αστυνομική ανάκριση πραγματοποιήθηκε από τους Geiselman και συνεργάτες (1985), σε δείγμα φοιτητών οι οποίοι, αφού παρακολούθησαν ένα φιλμ, έδωσαν συνέντευξη μετά από 48 ώρες. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι συνεντευκτές απόσπασαν 35% περισσότερες ορθές πληροφορίες με τη μέθοδο της Γ.Σ. συγκριτικά με την αστυνομική συνέντευξη, όμως οι δύο

μέθοδοι δεν διέφεραν ως προς την ανάκληση ανακριβών ή φανταστικών πληροφοριών. Παρόμοια αποτελέσματα ακολούθησαν σε έρευνα των ιδίων το 1986 (Geiselman et al., 1986).

Αργότερα, οι Fisher, Geiselman, και Amador (1989) διεξήγαγαν την πρώτη έρευνα πεδίου που μελετούσε την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. σε πραγματικά θύματα και μάρτυρες εγκλημάτων, με τη σύγκριση συνεντεύξεων πριν και μετά την εκπαίδευση των ανακριτών στη Γ.Σ.. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. και σε πραγματικές συνθήκες, καθώς οι εκπαιδευμένοι ανακριτές απέσπασαν 47% περισσότερες πληροφορίες μετά την εκπαίδευση στη Γ.Σ., και 63% περισσότερες πληροφορίες συγκριτικά με τους ανεκπαίδευτους ανακριτές, ενώ το επίπεδο ορθών πληροφοριών άγγιξε το 100%, όμως παράλληλα τα σφάλματα που αποσπάστηκαν ήταν επίσης, περισσότερα σε σύγκριση με την τυπική αστυνομική συνέντευξη.

Σε γενικό πλαίσιο, οι έρευνες, ανεξαρτήτως του δείγματος που χρησιμοποιούν και της μεθοδολογίας τους (έρευνες πεδίου ή πειράματα), δείχνουν ότι με την Γ.Σ. οι ανακριτές ενδέχεται να αποσπάσουν περισσότερες πληροφορίες (τα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 35-75%), περισσότερες ορθές/ακριβείς πληροφορίες (τα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 25-100%), χωρίς απαραίτητα και την αύξηση των ανακριβών πληροφοριών (στα Fisher and Castano, 2007· Blair, 2002· Wells et al., 2000, σ. 584· Bekerian and Dennett, 1993, σ. 278-282· Pakes and Pakes, 2009, σ. 81-82· Καπαρδής, 2004, σ. 134-135· Memon et al., 1994, σ. 642-645· Memon and Bull, 1991, σ. 292-297· π.χ. άλλων ερευνών: Gwyer and Clifford, 1997· Ginot and Verkampt, 2007· Hernández-Fernaund and Alonso-Quecuty, 1997· Memon et al., 1997a· Verkampt and Ginot, 2009· Wright and Holliday, 2007· Köhnken et al., 1995).

Επιπλέον, οι Memon και συνεργάτες (1996) εντόπισαν αυτή την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. στο στάδιο των ερωτήσεων, αποδεικνύοντας ότι η εκπαίδευση στη Γ.Σ. βελτιώνει το στυλ ερωτήσεων των ανακριτών, καθώς και την ποιότητα της συνέντευξης μέσα από τα επικοινωνιακά στοιχεία που προτάθηκαν στην Ε.Γ.Σ.. Η αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. αποδεικνύεται και στην έρευνα μετα-ανάλυσης των Köhnken, Milne, Memon και Bull (1999), οι οποίοι σύγκριναν τα αποτελέσματα 42 ερευνών που συνολικά περιείχαν σχεδόν 2500 συνεντεύξεις. Πέρα από την

αύξηση των ορθά ανακαλούντων πληροφοριών, οι ερευνητές κατέληξαν ότι το ποσοστό λανθασμένων πληροφοριών είναι σχετικά μικρό αλλά στατιστικά σημαντικό, με τα επίπεδα ακρίβειας να κυμαίνονται σχεδόν στις ίδιες τιμές μεταξύ της Γ.Σ. και της τυπικής αστυνομικής συνέντευξης. Η ερευνητική μέθοδος της προσομοίωσης γεγονότων όπου οι μάρτυρες συμμετείχαν ενεργά προσέφερε περισσότερες ορθές πληροφορίες. Τέλος, σύμφωνα με την μετα-ανάλυση, η Ε.Γ.Σ. παράγει περισσότερα σφάλματα συγκριτικά με τη Γ.Σ. και δεν οδηγεί σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα τη συνέντευξη.

Εντούτοις, υπάρχουν και έρευνες που δεν κατόρθωσαν να βρουν στοιχεία υπέρ της Γ.Σ. που να την διακρίνουν σε σύγκριση με άλλες μεθόδους (π.χ. στο Καπαρδής, 2004, σ. 135-136· Newlands et al., 1999· Memon et al., 1994). Οι Davis και συνεργάτες (2005) και οι Dando και συνεργάτες (2009) σε έρευνες που διεξήγαγαν υπό πειραματικές συνθήκες, συμπέραναν ότι μια τροποποιημένη, πιο συνοπτική μορφή της Γ.Σ. (με την αφαίρεση των τεχνικών της αλλαγής σειράς και προοπτικής) είναι εξίσου αποτελεσματική με την Γ.Σ. και συγκριτικά με την τυπική αστυνομική συνέντευξη. Από αυτές τις τελευταίες έρευνες γίνεται εμφανές ότι δεν έχουν όλες οι μνημονικές τεχνικές της Γ.Σ. την ίδια επίδραση και αποτελεσματικότητα στην ανάκληση στις μαρτυρικές καταθέσεις.

Αν και δεν έχει μελετηθεί εκτενώς, υπάρχουν έρευνες που έχουν μελετήσει την απομονωμένη επίδραση της κάθε τεχνικής της Γ.Σ.. Ήδη μια από τις πρώτες έρευνες των Geiselman και συνεργατών (1986) είχε αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα της κάθε μνημονικής τεχνικής, καταλήγοντας ότι τόσο η επαναφορά του πλαισίου, όσο και οι υπόλοιπες μνημονικές τεχνικές οδηγούν σε σημαντικά περισσότερες ορθές πληροφορίες κατά την ανάκληση, και επιπλέον όλες μαζί συνδυασμένες στη Γ.Σ. σε ακόμα πιο σημαντικά περισσότερες ορθές πληροφορίες απ' ότι η κάθε τεχνική απομονωμένη. Συμπέραναν ότι όλες οι τεχνικές είναι χρήσιμες και θα πρέπει να διατηρούνται. Όπως έχουν δείξει και άλλες έρευνες, η κάθε μνημονική τεχνική συμβάλει εξίσου στο συνολικό αποτέλεσμα της Γ.Σ. και η συμβολή της καθεμιάς ποικίλει μεταξύ των συνθηκών (π.χ. η επαναφορά πλαισίου είναι πιο αποτελεσματική με το πέρασμα του χρόνου), όμως ο

συνδυασμός της επαναφοράς πλαισίου και της αναφοράς όλων παράγει την πιο σημαντικά ορθή ανάκληση (Fisher and Castano, 2007· Milne and Bull, 2002· Memon and Bull, 1991, σ. 298-302· Memon et al., 1997a).

Συμπερασματικά, από τις πιο πάνω έρευνες, καταλήγουμε ότι η Γ.Σ. έχει αξιολογηθεί σε ένα πλήθος ερευνών, από τις οποίες τελικά αποδεικνύεται η αποτελεσματικότητά της στην ανάκληση στις μαρτυρικές καταθέσεις με την αύξηση των πληροφοριών που ανακαλούν οι μάρτυρες. Υπάρχουν και έρευνες που δεν υποστηρίζουν τόσο θερμά την Γ.Σ., όμως αυτές είναι λίγες στο σύνολο των ερευνών. Η αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. μάλλον οφείλεται στο γεγονός ότι στηρίζεται σε γνωστικές αρχές και ευρήματα εμπειρικών και εργαστηριακών ερευνών που έχουν αποδείξει, όλες αυτές τις δεκαετίες, την εγκυρότητα των τεχνικών που χρησιμοποιούνται στη Γ.Σ.

3.2.3. Παράγοντες Επίδρασης στη Γ.Σ.

Στα προηγούμενα κεφάλαια περιγράφηκαν οι πιθανοί παράγοντες που μπορεί κάθε φορά να επηρεάζουν ανάλογα την ποιότητα των μαρτυρικών καταθέσεων και οι οποίοι μπορούν ή όχι να ελεγχθούν. Ποια είναι όμως η επίδραση τέτοιων παραγόντων όταν οι μάρτυρες εξετάζονται με τη Γ.Σ.; Ορισμένες έρευνες δίνουν κάποιες απαντήσεις, όμως τέτοιες έρευνες είναι λίγες.

Στην μετα-ανάλυση ερευνών των Kőhnen και συνεργατών (1999), τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. ενδέχεται να επηρεαστεί από παράγοντες «εκτίμησης» όπως, η ηλικία του μάρτυρα (μικρότερη αποτελεσματικότητα σε παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες), τον τύπο παράστασης του γεγονότος (μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε προσομοιωμένα πειράματα συγκριτικά με την παρακολούθηση φιλμ) και άρα και τον βαθμό εμπλοκής του μάρτυρα στο γεγονός (μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε συμμετέχοντες παρά σε παθητικούς παρατηρητές), και από παράγοντες «συστήματος» όπως, η πάροδος του χρόνου μεταξύ της μαρτυρίας του γεγονότος και της λήψης της κατάθεσης (όσο πιο μεγάλο το χρονικό διάστημα, τόσο μικρότερη η αποτελεσματικότητα). Φυσικά, όπως τονίζουν οι ερευνητές, η επίδραση αυτών των παραγόντων και η γενίκευσή της θα πρέπει να εκτιμάται με προσοχή εξαιτίας της διαφορετικής

μεθοδολογίας της κάθε έρευνας και την ελλιπή μελέτη κάποιων από αυτούς (π.χ. οι έρευνες που έδειξαν την επίδραση της ηλικίας είχαν ως δείγμα παιδιά άνω των 7 ετών).

Οι Bekerian και Dennett (1993, σ. 286-289) περιγράφουν σε άρθρο τους πως μεταβλητές του γεγονότος μπορεί να επηρεάσουν την έκβαση της μαρτυρικής κατάθεσης μέσω της Γ.Σ.. Οι παράγοντες που αναφέρουν είναι:

α) Η προσωπική εμπλοκή στο γεγονός (κυρίως με την έννοια του ψυχικού τραύματος προς τον μάρτυρα), καθώς υψηλά τραυματικά ή συναισθηματικά γεγονότα μπορεί να προκαλέσουν υψηλά επίπεδα συναισθηματικής διέγερσης στον μάρτυρα κατά την επαναφορά πλαισίου, ώστε να μην μπορεί να συνεχίσει την συνέντευξη. Πάντως έρευνα των Ginet και Verkamp (2007) έδειξε ότι οι μάρτυρες ανακάλεσαν περισσότερες κεντρικές και περιφερειακές πληροφορίες με την Γ.Σ., ανεξάρτητα από το επίπεδο συναισθηματικής διέγερσης, ενώ οι μάρτυρες με υψηλή συναισθηματική διέγερση ήταν πιο ακριβείς σχετικά με τις περιφερειακές πληροφορίες συγκριτικά με τους μάρτυρες με χαμηλή συναισθηματική διέγερση.

β) Η μοναδικότητα του γεγονότος (δηλαδή ο βαθμός οικειότητας με το γεγονός), μιας και έχει βρεθεί ότι αν το γεγονός είναι υψηλά οικείο (δηλαδή έχει επαναληφθεί πολλές φορές) ώστε να υπάρχει μνημονικό σχήμα/σενάριο για αυτό, η ανάκληση των περιγραφών είναι δυσκολότερη, οπότε η Γ.Σ. δεν θα είναι περισσότερο αποτελεσματική. Ταυτόχρονα, σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. παίζει η οικειότητα και η γνώση του πλαισίου/χώρου του εγκλήματος. Όπως έδειξε έρευνα των Campos και Alonso-Quecuty (1998), οι μάρτυρες με προηγούμενη γνώση του εγκληματικού πλαισίου έδιναν πλουσιότερες και λεπτομερέστερες περιγραφές για το έγκλημα όταν εξετάζονταν με τη Γ.Σ. συγκριτικά με την τυπική αστυνομική συνέντευξη.

γ) Η πυκνότητα του γεγονότος (δηλαδή η πολυπλοκότητα των πράξεων στο γεγονός) για την οποία έχει βρεθεί ότι σε πολύπλοκα γεγονότα (με περισσότερες ενέργειες και υπαρκτή δομή), η Γ.Σ. είναι πιο αποτελεσματική, ίσως επειδή σε γεγονότα με χαμηλή πολυπλοκότητα ο μάρτυρας δεν απαιτείται να κάνει ιδιαίτερη προσπάθεια, ούτε η ανάκληση του γεγονότος χρειάζεται πολλή

καθοδήγηση. Όπως βρέθηκε και σε έρευνα των Newlands και συνεργατών (1999), ο αριθμός των δραστών που έπρεπε να περιγράψουν οι μάρτυρες επηρέασε την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ., καθώς από τη μια οι μάρτυρες έδωσαν μέσω της Γ.Σ. ποσοτικά περισσότερες πληροφορίες για το σύνολο των δραστών, όμως, από την άλλη, απέτυχαν να κάνουν το ίδιο για την ποιοτική περιγραφή του κάθε δράστη.

Επιπλέον, οι Bekerian και Dennett (1993, σ. 290-292) αναφέρουν ότι ο τύπος της πληροφορίας που περιγράφεται κάθε φορά (άτομο, αντικείμενο, χώρος, τρόπος, χρόνος, αιτίες) ίσως να παίζει κάποιο ρόλο στην αποτελεσματικότητα της Γ.Σ.. Από τις έρευνες που αναφέρουν, η μία έδειξε ότι η Γ.Σ. αύξησε εξίσου την ποσότητα των πληροφοριών σε όλες τις κατηγορίες πληροφοριών (του George, 1991), ενώ οι άλλες δύο (των Geiselman et al., 1984, και Memon et al., 1992) έδειξαν ότι διαφορετικές κατηγορίες πληροφοριών αλληλεπιδρούσαν με την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ.

Επίσης, ένα άλλο σημείο αλληλεπίδρασης της Γ.Σ. είναι με τις ατομικές διαφορές. Κάποιες έρευνες κάνουν λόγο ότι η αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. επηρεάζεται από ατομικές διαφορές (όπως το επίπεδο ικανότητας παραστατικότητας - imagery, στο Davis et al., 2004), οι οποίες επηρεάζουν τις μνημονικές τεχνικές με τρόπο που να λειτουργούν διαφορετικά σε διαφορετικά άτομα (στο Bekerian και Dennett, 1993, σ. 291-292). Τελικά, όπως είδαμε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η επίδραση της κάθε τεχνικής είναι σημαντική και ακόμα πιο αποτελεσματική όταν συνδυάζονται στη Γ.Σ.. Σύμφωνα με τους Davis και συνεργάτες (2004), η ανάπτυξη εμπιστοσύνης και η χαλάρωση του μάρτυρα την ώρα της συνέντευξης συντείνουν στην αυθόρμητη παραστατικότητα του ατόμου, όπως προτάσσουν και οι οδηγίες της Ε.Γ.Σ.

Προχωρώντας στην επίδραση των παραγόντων «συστήματος», υπάρχουν τρία σημεία που πρέπει να θιχτούν. Πρώτον, η σχέση αυτοπεποίθησης και Γ.Σ. είναι μάλλον ανύπαρκτη. Όπως έδειξαν έρευνες των Granhag και συνεργατών (2004) και των Gwyer και Clifford (1997), η Γ.Σ. δεν αλληλεπιδρά με την αυτοπεποίθηση του μάρτυρα, ούτε θετικά, ούτε αρνητικά. Δεύτερον, η σχέση επαναλαμβανόμενης εξέτασης των μαρτύρων και της Γ.Σ. είναι μάλλον συγκεχυμένη. Αν και

κάποιοι ερευνητές εισηγούνται ότι η τεχνική επαναφοράς του πλαισίου της Γ.Σ. βελτιώνει την ανάκληση σε επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις, οδηγώντας και σε φαινόμενα ‘υπερμνησίας’ (στο Memon et al., 1997a), άλλες έρευνες έχουν βρει ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει, ίσως επειδή η αρχική επαναφορά πλαισίου είναι ισχυρή και αρκετή, ενώ υπάρχει ο κίνδυνος ο μάρτυρας να κάνει περισσότερα λάθη και να παρουσιάσει περισσότερες προσωπικές παραπλανητικές μετά-του-γεγονότος πληροφορίες στις επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις (Memon et al., 1997a; Bekerian and Dennett, 1993, σ. 292).

Τέλος, η εκπαίδευση των ανακριτών φαίνεται να αλληλεπιδρά με τη Γ.Σ.. Από τη μια, η έρευνα των Köhnken και συνεργατών (1994) δείχνει ότι η Γ.Σ. δεν βελτιώνει μόνο την ανάκληση των μαρτύρων, αλλά και των ίδιων των εκπαιδευμένων ανακριτών όταν πρέπει να συντάξουν τα πρωτόκολλα των συνεντεύξεων (στην έρευνα ανακάλεσαν περίπου 50% περισσότερα ορθά στοιχεία). Οι ερευνητές εξηγούν ότι αυτό συμβαίνει επειδή οι περισσότερες απαιτήσεις της Γ.Σ. προσελκύουν την προσοχή των ανακριτών. Αντίθετα, η έρευνα των Memon και συνεργατών (1994) έδειξε ότι πολλοί ανακριτές με λίγη προηγούμενη εκπαίδευση στη λήψη ανακριτικών συνεντεύξεων, δυσκολεύτηκαν να εφαρμόσουν τις νέες γνωστικές τεχνικές της Γ.Σ. Τα αποτελέσματα των δύο αυτών ερευνών δείχνουν ότι η εκπαίδευση των ανακριτών είναι σημαντικός παράγοντας στην εφαρμογή της Γ.Σ., καθώς όταν εκπαιδεύτούν αρκετά, τα οφέλη της Γ.Σ. στρέφονται και προς τους ιδίους.

3.2.4. Άλλες Χρήσεις της Γ.Σ. στις Μαρτυρίες

Η Γ.Σ., όπως αρχικά δημιουργήθηκε, στοχεύει στην διευκόλυνση της μνήμης των μαρτύρων κατά το στάδιο της ανάκλησης και σκοπεύει στην εύκολη χρήση της από τα όργανα της Π.Δ.. Τι συμβαίνει όμως όταν χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο αυτό για άλλους σκοπούς; Τρεις σχετικοί τομείς που έχουν μελετηθεί είναι η σύνοψη (debriefing) στη λήψη αποφάσεων των οργάνων Π.Δ., στην ανίχνευση ψεύδους, και στη διαδικασία αναγνώρισης του δράστη.

Συνοπτικά, σχετικά με το πρώτο, ήδη από τις πρώτες έρευνες των Fisher και συνεργατών (1989, σ. 727) αναφέρεται ότι η Γ.Σ. μπορεί να χρησιμοποιηθεί εξίσου και ως αποδεικτικό στοιχείο υπέρ ενός αθώου κατηγορουμένου, εφόσον διευκολύνει έτσι κι αλλιώς στη συλλογή των σχετικών αποδείξεων. Πέρα από αυτό, είδαμε στην έρευνα των Köhnken και συνεργατών (1994) ότι η Γ.Σ. βελτιώνει και το έργο των ανακριτών στη σύνοψη των μαρτυρικών καταθέσεων στα πρωτόκολλα των ανακρίσεων. Επιπλέον, οι Fisher και Castano (2007) αναφέρουν ότι η Γ.Σ. μπορεί να συνδράμει, όπως έχει φανεί σε έρευνες, και στην ανακατασκευή των πληροφοριών κατά τη λήψη αποφάσεων των ενόρκων, δηλαδή στην επαναφορά όλων των πληροφοριών που συνέλεξαν οι ένορκοι στη δίκη.

Σχετικά με την ανίχνευση ψεύδους, υποστηρίζεται ότι η Γ.Σ. διευκολύνει στην ανίχνευση των αληθών και ψευδών καταθέσεων, καθώς οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται είναι ευέλικτες και τέτοιες που απαιτούν από τον μάρτυρα ή τον ύποπτο²² να παρουσιάσει περισσότερες πληροφορίες και με διαφορετικούς τρόπους συγκριτικά με την τυπική αστυνομική ανάκριση, δίνοντας την ευκαιρία να φανούν περισσότερα λεκτικά και μη-λεκτικά στοιχεία εξαπάτησης (Fisher και Castano, 2007· Hernández-Fernaud and Alonso-Quecuty, 1997). Πράγματι, δύο έρευνες, μία των Köhnken και συνεργατών (1995) και μία των Hernández-Fernaud and Alonso-Quecuty (1997), έδειξαν ότι, αν και η Γ.Σ. δεν σχετίζεται με την αληθοφάνεια της κατάθεσης, ωθεί όμως τον μάρτυρα να δώσει πιο λεπτομερείς πληροφορίες και σε πολλές εναλλακτικές εκδοχές, με αποτέλεσμα ορισμένα χαρακτηριστικά του περιεχομένου της κατάθεσης να γίνονται πιο εμφανή, ώστε αν είναι ψευδή, να φανούν στη συνέντευξη²³.

Τέλος, όσον αφορά τη συμβολή της Γ.Σ. στις διαδικασίες αναγνώρισης του δράστη, τα ευρήματα δεν είναι τόσο ενθαρρυντικά. Εξαιτίας της ύπαρξης των τεχνικών της επαναφοράς πλαισίου και της παραστατικότητας (στην Ε.Γ.Σ.), θεωρείται λογικό επακόλουθο ότι ο μάρτυρας θα μπορεί να αναγνωρίσει με μεγαλύτερη ακρίβεια τον δράστη όταν του ζητηθεί (στο Gwyer and Clifford, 1997, σ. 122), και όντως κάποιες έρευνες έχουν βρει θετικά αποτελέσματα (στο Finger

²² Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για την ανάκριση υπόπτων.

²³ Στις έρευνες η αξιολόγηση των συνεντεύξεων έγινε με τη χρήση της Ανάλυσης Περιεχομένου Βάσει Κριτηρίων.

and Pezdek, 1999, σ. 340). Παρόλα αυτά, το μεγαλύτερο μέρος ερευνών που έχουν εξετάσει τη σχέση Γ.Σ. με την ικανότητα αναγνώρισης, δεν έχουν βρει κάποια αλληλεπίδραση, καθώς η Γ.Σ. δεν παράγει καλύτερα αποτελέσματα στην αναγνώριση του δράστη συγκριτικά με την τυπική αστυνομική συνέντευξη (Gwyer and Clifford, 1997· Finger and Pezdek, 1999, σ. 341). Σύμφωνα με την ‘υπόθεση επισκίασης’ (‘outshining hypothesis’, Smith, 1998, στο Gwyer and Clifford, 1997, σ. 122-123), η σχέση Γ.Σ. και αναγνώρισης είναι αδύναμη επειδή τα στοιχεία στην αναγνώριση του δράστη είναι πολύ ισχυρά, οπότε τα συμπληρωματικά στοιχεία από την Γ.Σ. δεν είναι αποτελεσματικά στην περαιτέρω βελτίωση της απόδοσης του μάρτυρα. Επιπλέον, οι Finger και Pezdek (1999) εξέτασαν σε τρία πειράματα κατά πόσο επεμβαίνει το «φαινόμενο της λεκτικής επικάλυψης» (βλ. 2.3.6, υποσ. 19) από τη Γ.Σ. στην αναγνώριση του δράστη, καταλήγοντας ότι η Γ.Σ. μειώνει την ακρίβεια στην αναγνώριση του δράστη εξαιτίας του φαινομένου αυτού, κυρίως όταν η διαδικασία αναγνώρισης ακολουθεί αμέσως μετά την Γ.Σ.. Όμως όταν περάσει κάποιο χρονικό διάστημα από την περιγραφή του δράστη, τότε η ακρίβεια στην αναγνώριση επανέρχεται.

3.2.5. Η Γ.Σ. και Ευάλωτοι Μάρτυρες: Γ.Σ. και Ηλικία Μαρτύρων

Η Γ.Σ. αποτελεί μια μέθοδο λήψης συνεντεύξεων, που εύκολα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σε ομάδες ευάλωτων μαρτύρων. Οι Milne, Clare και Bull (1999, στα Pakes and Pakes, 2009, σ. 83-84, και Milne and Bull, 2003, σ. 117-118) χρησιμοποίησαν την Γ.Σ. σε έρευνά τους με δείγμα ενηλίκων με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες και βρήκαν ότι όλοι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη της Γ.Σ. ανακάλεσαν περισσότερες ακριβείς πληροφορίες συγκριτικά με εκείνους στη συνθήκη της τυπικής αστυνομικής συνέντευξης, όμως στη συνθήκη της Γ.Σ. παρήγαγαν περισσότερα πλαστά στοιχεία. Οι ερευνητές υποστήριξαν ότι η Γ.Σ. μπορεί να είναι πολύ χρήσιμο μέσο στη λήψη αξιόπιστων μαρτυριών από τέτοιους ευάλωτους μάρτυρες.

Το 2006, οι Stein και Memon εξέτασαν για πρώτη φορά την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. σε δείγμα μαρτύρων μιας αναπτυσσόμενης χώρας (Βραζιλία), οι οποίοι δούλευαν ως καθαριστές στο πανεπιστήμιο της Βραζιλίας, και επομένως δεν είχαν υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Και σε αυτή

την έρευνα, οι μάρτυρες στη συνθήκη της Γ.Σ. σημείωσαν αυξημένα ποσοστά ορθής ανάκλησης και μάλιστα με ακρίβεια, χωρίς αύξηση των σφαλμάτων, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα ότι τα εργαστηριακά πειράματα με φοιτητές δεν αλλοιώνουν τα αποτελέσματα των ερευνών.

Δύο σημαντικές ομάδες ευάλωτων μαρτύρων είναι τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι, για τους οποίους έγινε λόγος σχετικά με τους κινδύνους των καταθέσεων τους στα προηγούμενα κεφάλαια. Τώρα, ας δούμε την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. στις καταθέσεις τους. Σχετικά με τη λήψη καταθέσεων από παιδιά είδαμε ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα στις καταθέσεις τους είναι η αυξημένη επίδραση της υποβολής και της παραπληροφόρησης μετά το γεγονός και κατά την ανακριτική διαδικασία, ενώ συχνά είναι δύσκολο για τα παιδιά να εκφραστούν κατάλληλα. Για τους λόγους αυτούς συχνά στη λήψη καταθέσεων από παιδιά χρησιμοποιούνται διάφορες τεχνικές και βοηθήματα όπως ανατομικές κούκλες, αντικείμενα, παιχνίδια, φωτογραφίες και ζωγραφική, καθώς και τεχνικές οπτικοποίησης και ανάληψης ρόλων (στα Paz-Alonso et al., 2007· Bruck et al., 1997, σ. 299-303· Καπαρδής, 2004, σ. 177-180). Στο σύνολό τους τέτοιες τεχνικές βοηθούν τα παιδιά στις καταθέσεις τους, όμως υποστηρίζεται ότι αυξάνουν τις πιθανότητες σφαλμάτων, αλλά και τον κίνδυνο ο ανακριτής να παρερμηνεύσει κάτι που θα δείξει ή θα εκφράσει το παιδί.

Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. όταν χρησιμοποιείται σε παιδιά-μάρτυρες, τα ευρήματα των ερευνών συγκλίνουν στο ίδιο συμπέρασμα. Η Γ.Σ. αυξάνει την ορθή ανάκληση πληροφοριών από παιδιά, όμως αυξάνει και τα λάθη, καθώς κάποιες από τις τεχνικές της Γ.Σ. μπορεί να δυσκολεύουν ή και οι οδηγίες να παρερμηνεύονται από τα παιδιά και να μην κατανοούν επαρκώς τι πρέπει να κάνουν, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν λάθος πληροφορίες (στα Memon and Bull, 1991, σ. 297-298· Καπαρδής, 2004, σ. 171-174· Milne and Bull, 2002, σ. 745-746· Memon et al., 1997a· Memon et al., 1996· Verkampt and Ginet, 2009). Παρομοίως, έρευνα των Milne και Bull (2002) σύγκρινε την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. σε δείγμα παιδιών 8-9 ετών και 5-6 ετών, και ενηλίκων (φοιτητών), και βρήκε ότι, αν και όλες οι τεχνικές είχαν γίνει κατανοητές από όλες τις ομάδες του δείγματος, οι ενήλικες ανακάλεσαν περισσότερες ορθές πληροφορίες από τα παιδιά 5-6 ετών. Γενικότερα, προτείνεται από πολλούς ότι η Γ.Σ. πρέπει να αναθεωρηθεί και να

προσαρμοσθεί στις ανάγκες των παιδιών, με την αφαίρεση των προβληματικών για τα παιδιά τεχνικών (π.χ. αλλαγή προοπτικής και σειράς) και την προσθήκη καταλληλότερων (π.χ. ανάκληση στοιχείων) (στο Memon and Bull, 1991, σ. 298· Verkampt and Ginet, 2009· Milne and Bull, 2002).

Σχετικά με την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. σε ηλικιωμένους μάρτυρες, το σύνολο των ερευνών επιβεβαιώνει ότι η Γ.Σ. βοηθά στην ανάκληση σε ηλικιωμένους μάρτυρες, καθώς βελτιώνει την επικοινωνία και αποσπούνται από αυτούς περισσότερες πληροφορίες και με ακρίβεια, για διάφορους τύπους πληροφοριών, ακόμα και στην πάροδο του χρόνου (π.χ. Mello and Fisher, 1996· Dornburg and McDaniel, 2006· Wright and Holliday, 2007, 2007a). Παράλληλα, έχει εξετασθεί και μια τροποποιημένη μορφή της Γ.Σ. για ηλικιωμένους, στην οποία μειώνεται η ταχύτητα της διαδικασίας, δίνοντας περισσότερο χρόνο στους μάρτυρες, ενώ έχει αφαιρεθεί η τεχνική της αλλαγής προοπτικής που ενδέχεται να δυσκολεύει τους ηλικιωμένους. Τα αποτελέσματα των ερευνών που εξετάζουν αυτή την εκδοχή της Γ.Σ. επιβεβαιώνουν την αποτελεσματικότητά της, όμως δεν αποδεικνύουν ότι είναι πιο αποτελεσματική από την αρχική Γ.Σ. ή την Ε.Γ.Σ., και επομένως μπορούμε να πούμε ότι είναι όλες χρήσιμες (Mello and Fisher, 1996· Wright and Holliday, 2007, 2007a).

Συμπερασματικά, η Γ.Σ. μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά σε ευάλωτους μάρτυρες. η αποτελεσματικότητά της όμως, όπως φαίνεται από τις έρευνες, είναι μεγαλύτερη σε ενήλικους μάρτυρες κάθε ηλικίας και ευάλωτης θέσης, παρά σε παιδιά. Ίσως αυτό να οφείλεται στις γνωστικές βάσεις της Γ.Σ. που ανταποκρίνονται περισσότερο σε άτομα με ανεπτυγμένες γνωστικές ικανότητες, όπως συμβαίνει στους ενήλικες, και ως εκ τούτου οι τεχνικές τους βοηθούν περισσότερο.

3.3. ΑΛΛΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΛΗΨΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ: ΣΥΓΚΡΙΣΗ

Για να κατανοήσουμε τη Γ.Σ. καλύτερα, είναι χρήσιμο να περιγράψουμε κι άλλες μεθόδους λήψης μαρτυρικών καταθέσεων και τις έρευνες που συγκρίνουν τη Γ.Σ. με αυτές, με σκοπό να παρατηρήσουμε το βαθμό που η Γ.Σ. υπερέχει ή όχι άλλων μεθόδων.

3.3.1. Τυπική Αστυνομική Συνέντευξη (Standard Police Interview)

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο σχετικά με τον τρόπο εξέτασης των μαρτύρων στις αστυνομικές συνεντεύξεις, οι ανακριτικοί αστυνομικοί υπάλληλοι συνήθως χρησιμοποιούν περισσότερες κλειστού τύπου προκαθορισμένες ερωτήσεις, διακόπτουν την αφήγηση του μάρτυρα και συχνά καθοδηγούνται από προκαταλήψεις σχετικά με το γεγονός. Στην πραγματικότητα οι περισσότεροι αστυνομικοί και ανακριτικοί υπάλληλοι δεν έχουν λάβει καμία εκπαίδευση ή αυτή είναι φτωχή σχετικά με τη λήψη μαρτυρικών καταθέσεων, με αποτέλεσμα να ακολουθούν κοινά εμπειρικά σχήματα σχετικά με τη διαδικασία αυτή, τα οποία περιλαμβάνουν ακριβώς την περιορισμένη χρήση ανοικτών ερωτήσεων, με μικρή ομοιομορφία στη δομή και χρήση πολλών κλειστού τύπου ερωτήσεις που απευθύνονται με πολύ άμεσο καθοδηγητικό, γρήγορο τρόπο και ύφος στους μάρτυρες, δίχως να τους βοηθούν στην ανάκληση των πληροφοριών, περιοριζόμενοι στην αναζήτηση συγκεκριμένων πληροφοριών και περιγραφών μέσα από σύντομες απαντήσεις, και διακόπτοντας τη ροή των πληροφοριών από τους μάρτυρες (στα Fisher, 1995, σ. 733-736· Clifford and George, 1996· Fisher and Castano, 2007· Hernández-Fernaund and Alonso-Quecuty, 1997, σ. 56· Mello and Fisher, 1996, σ. 404· Memon and Higham, 1999, σ. 183).

Συγκρίνοντάς την με τη Γ.Σ., οι πλείστες μελέτες αξιολόγησης της Γ.Σ. χρησιμοποιούν ως συνθήκη ελέγχου την τυπική αστυνομική συνέντευξη. Όπως φάνηκε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο (υποκ. 3.2.2.), η τυπική αστυνομική συνέντευξη είναι σημαντικά μειονεκτική μπροστά στην αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. (π.χ. Geiselman et al., 1985, 1986· Hernández-Fernaund and Alonso-Quecuty, 1997· Mello and Fisher, 1996· Granhag et al., 2004).

Θα πρέπει ωστόσο να τονίσουμε έναν μεθοδολογικό περιορισμό. Η τυπική αστυνομική συνέντευξη έχει μελετηθεί ουσιαστικά από ελάχιστες έρευνες που παρουσιάζουν την πιο πάνω εικόνα και τίποτα περισσότερο. Όπως όμως σχολιάζουν οι Memon και Higham (1999, σ. 183-184) και οι Köhnken και συνεργάτες (1994, σ. 17), μπορεί να υπάρχουν διάφορα στυλ τυπικής αστυνομικής συνέντευξης ανάλογα με τις ατομικές διαφορές του κάθε ανακριτή, κάτι που δεν έχει μελετηθεί εκτενώς ερευνητικά. Αντίθετα, όπως αναφέρουν, στις έρευνες σύγκρισης της Γ.Σ. με την

τυπική αστυνομική συνέντευξη, στην ομάδα ελέγχου ζητούν συνήθως από τους αστυνομικούς-ανακριτές απλά να εξετάσουν τους μάρτυρες όπως συνηθίζουν, χωρίς περαιτέρω ανάλυση του στυλ των συνεντεύξεων αυτών (π.χ. Geiselman et al., 1985, 1986). Αποτέλεσμα αυτής της μεθοδολογίας, που στις πρώτες μελέτες της Γ.Σ. φαινόταν χρήσιμη, είναι η Γ.Σ. να συγκρίνεται τελικά δίχως την ύπαρξη κάποιων σταθερών δομών, ώστε τα υψηλά ποσοστά αποτελεσματικότητάς της να οφείλονται σε αυτή τη σύγκριση με τυπικές συνεντεύξεις φτωχού περιεχομένου από ανεκπαίδευτους ανακριτικούς υπαλλήλους. Οι Memon και Higham (1999, σ. 184) προτείνουν ότι η Γ.Σ. θα πρέπει να εξετάζεται πλέον με συγκεκριμένες μεθόδους και τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην ανάκριση μαρτύρων, οι οποίες προσφέρουν το κατάλληλο επίπεδο και πλαίσιο αξιολόγησης.

3.3.2. Δικανικός Υπνωτισμός (Δ.Υ., *Forensic Hypnosis*)²⁴

Ο Δ.Υ. ορίσθηκε από τον Haward (1990, σ. 60, στο Καπαρδής, 2004, σ. 136) ως οι «τεχνικές ύπνωσης που εφαρμόζονται στη συλλογή πληροφοριών για αποδεικτικούς σκοπούς». Ως διαδικασία ποικίλλει ανάλογα με την εκπαίδευση του υπνωτιστή, όμως σε γενικές γραμμές ακολουθούνται τα εξής βήματα (στα Kebbell and Wagstaff, 1998, σ. 116· Geiselman et al., 1985, σ. 404):

- (α) εγκαθίδρυση εμπιστοσύνης και εξήγηση διαδικασίας στο μάρτυρα,
- [(β) ο μάρτυρας περιγράφει το γεγονός πριν την εισαγωγή στην υπνωτική διαδικασία]
- (γ) εισαγωγή στην ύπνωση με τη συγκέντρωση του μάρτυρα σε συγκεκριμένη φυσική ή νοητική δραστηριότητα με την καθοδήγηση του υπνωτιστή,
- (δ) εμβάθυνση στο επίπεδο ύπνωσης του μάρτυρα και αναγωγή σε ανώτερο επίπεδο χαλάρωσης,
- (ε) καθοδήγηση του μάρτυρα με διάφορες τεχνικές και οδηγίες με σκοπό την εσκεμμένη ανάκληση (π.χ. τεχνικές «παλινδρόμηση ηλικίας», «τεχνική τηλεόρασης»)

²⁴ Ο Δ.Υ. απαγορεύεται στην Ελλάδα. Αναφέρεται στο παρόν μόνο ως μέθοδος που χρησιμοποιείται στο εξωτερικό και συγκρίνεται σε ερευνητικό επίπεδο με την Γ.Σ.

(στ) αφού ολοκληρωθεί η ανάκληση του γεγονότος, ο μάρτυρας καθοδηγείται ώστε η μνήμη του να βελτιωθεί στο χρόνο και ο υπνωτιστής τον «επαναφέρει».

Η αποτελεσματικότητα του Δ.Υ. έχει αξιολογηθεί σε εργαστηριακά πειράματα, αλλά κυρίως από τις αστυνομικές αναφορές που παρουσιάζουν την εμπειρική του χρησιμότητα (Fisher, 1995, σ. 749-750· Kebbell and Wagstaff, 1998, σ. 116-123· Καπαρδής, 2004, σ. 137-140). Αν και έχουν αναφερθεί θετικά αποτελέσματα, οι περισσότεροι ερευνητές εκφράζουν τις ανησυχίες τους. Οι Geiselman, Fisher και συνεργάτες έχουν χαρακτηρίσει τις όποιες αναφορές που επιβεβαιώνουν την αποτελεσματικότητα του Δ.Υ. ανεκδοτικές, και γι' αυτό εξάλλου δημιούργησαν τη Γ.Σ. Συνοπτικά, ο Δ.Υ. έχει κατηγορηθεί και έχει βρεθεί ότι: εγείρει νομικές ανησυχίες, καθώς παράγει πλαστές πληροφορίες και αυξάνει τα επίπεδα σφάλματος των μαρτύρων, οι μάρτυρες είναι επιρρεπείς στις καθοδηγητικές ερωτήσεις και στην παραπλανητική πληροφόρηση, ενδέχεται να καταστρέψει ακριβείς μνήμες, οι μάρτυρες δείχνουν αυξημένη αυτοπεποίθηση ακόμα κι όταν είναι ανακριβείς, ενώ υπάρχουν άνθρωποι που μπορεί να μην είναι δεκτικοί στη διαδικασία (στα Fisher, 1995, σ. 750-751· Geiselman et al., 1985, σ. 402· Fisher et al., 1989, σ. 722· Kebbell and Wagstaff, 1998, σ. 116-121· Whitehouse et al., 2005, σ. 214).

Συγκριτικά με τη Γ.Σ., φαίνεται ότι μοιράζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά και τεχνικές, όμως στη Γ.Σ. εφαρμόζονται σε πλαίσιο μη-ύπνωσης (π.χ. ενθάρρυνση να χαλαρώσει ο μάρτυρας, συγκέντρωση, επαναφορά πλαισίου) (π.χ. Fisher, 1995, σ. 752). Από τις πρώτες έρευνες των Geiselman και Fisher (π.χ. Geiselman et al., 1985), η Γ.Σ. συγκρίθηκε με τον Δ.Υ., και βρέθηκε ότι τόσο η μέθοδος του Δ.Υ., όσο και η Γ.Σ. ήταν αποτελεσματικές στη συλλογή περισσότερων ακριβών πληροφοριών συγκριτικά με την τυπική αστυνομική συνέντευξη (βλ. και στο Καπαρδής, 2004, σ. 134-135). Έκτοτε, και άλλες έρευνες έχουν προσφέρει παρόμοια αποτελέσματα μεταξύ της Γ.Σ. και του Δ.Υ., δηλαδή ότι δεν παρουσιάζουν διαφορές στην αποτελεσματικότητά τους (Kebbell and Wagstaff, 1998, σ. 124-125· Whitehouse et al., 2005· Hammond et al., 2006). Παρ' όλης όμως της αποτελεσματικότητας και των δύο τεχνικών, οι ειδικοί τείνουν να υποστηρίζουν τη Γ.Σ., επειδή

απλά δεν συναντά τις νομικές δυσκολίες που συναντά ο Δ.Υ., και αποτελεί μια μέθοδο στην οποία μπορούν εύκολα να εκπαιδευτούν οι ανακριτές.

3.3.3. Συνέντευξη Καθοδηγούμενης Μνήμης (Σ.Κ.Μ., *Guided Memory Interview*)

Η Σ.Κ.Μ. προτάθηκε το 1981 από τους Malpass και Devine (στα Memon and Higham, 1999, σ. 184· Köhnken et al., 1994, σ. 14). Η μέθοδος ουσιαστικά χρησιμοποιεί στρατηγικές επαναφοράς πλαισίου, παρόμοιες με αυτές που υιοθέτησε αργότερα η Γ.Σ.. Οι μάρτυρες ενθυμούνται στοιχεία του γεγονότος, του χώρου, και των ατόμων, και τους ζητείται να φανταστούν αυτά τα στοιχεία και να απαντήσουν σε σχετικές ερωτήσεις (στα Köhnken et al., 1994, σ. 14· Memon and Higham, 1999, σ. 184). Τα αποτελέσματα της έρευνας των Malpass και Devine έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες πέτυχαν υψηλή ανάκληση με 60% ορθές απαντήσεις στην αναγνώριση του δράστη πέντε μήνες μετά, έναντι 40% σε εκείνους που δεν είχαν εξετασθεί με τη Σ.Κ.Μ. (στο Köhnken et al., 1994, σ. 14). Γενικότερα, η Σ.Κ.Μ. υποστηρίζεται ότι πετυχαίνει στην αύξηση του επιπέδου ανάκλησης, αλλά και αναγνώρισης, κάτι που η Γ.Σ. αδυνατεί. Όμως υπάρχουν και έρευνες που έχουν βρει ότι με την εφαρμογή άλλων διαδικασιών αναγνώρισης, η Σ.Κ.Μ. αποτυγχάνει στην επαναφορά της μνήμης (π.χ. στο Memon and Higham, 1999, σ. 184-185). Γενικότερα, υποστηρίζεται ότι επειδή η Γ.Σ. χρησιμοποιεί και άλλες τεχνικές πέρα από τις στρατηγικές επαναφοράς πλαισίου που χρησιμοποιεί και η Σ.Κ.Μ., η τελευταία αποτελεί καλή τεχνική σύγκρισης με τη Γ.Σ. ώστε να διαφανεί η αποτελεσματικότητα των συμπληρωματικών τεχνικών της Γ.Σ. (Memon and Higham, 1999, σ. 185). Στο παρόν, μια τέτοια συγκριτική έρευνα δεν βρέθηκε.

3.3.4. Δομημένη Συνέντευξη (Δ.Σ., *Structured Interview*)

Η Δ.Σ. μοιάζει σε πολλά σημεία με τη Γ.Σ., έχοντας κυρίως ενσωματώσει τα επικοινωνιακά στοιχεία της Γ.Σ., διαφέροντας όμως στις συγκεκριμένες γνωστικές τεχνικές του πλαισίου, της λεπτομερούς αναφοράς και της ανάκλησης σε αντίστροφη κατεύθυνση (στο Memon et al., 1996, σ.

139). Οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν τη Δ.Σ. ως συγκριτική διαδικασία της Γ.Σ. ήταν οι Köhnken και συνεργάτες (στο Memon and Higham, 1999, σ. 185).

Οι Memon και συνεργάτες (1996) σύγκριναν τη Γ.Σ. και τη Δ.Σ. σε δείγμα παιδιών 8 και 9 ετών, τα οποία, αφού παρακολούθησαν ένα σώου, έδωσαν συνέντευξη δύο μέρες μετά (Χρόνος 1) και επανεξετάστηκαν 12 μέρες μετά (Χρόνος 2). Οι ερευνητές σύγκριναν τις δύο μεθόδους ως προς τις διαφορές τους και βρήκαν ότι διέφεραν ως προς την έκταση της συνέντευξης, τον αριθμό των διαφόρων τύπων ερωτήσεων και την έκταση της χρήσης των οδηγιών. Οι συνεντευκτές απέσπασαν αυξημένο ποσοστό ορθών πληροφοριών με την Γ.Σ., αλλά και λανθασμένων, όμως τα ποσοστά ακρίβειας μεταξύ της Γ.Σ. και της Δ.Σ. δεν διέφεραν. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι η Γ.Σ. έχει τη δυνατότητα να αυξήσει τις ανακαλούμενες πληροφορίες.

Σε έρευνα των ιδίων (Memon et al., 1997), εξέτασαν τις δύο μεθόδους σε δείγμα μαρτύρων (φοιτητές) οι οποίοι, αφού παρακολούθησαν ένα βίντεο με πυροβολισμούς, έδωσαν συνέντευξη σε εκπαιδευμένους συνεντευκτές είτε στη Γ.Σ., είτε στη Δ.Σ., ή σε συνεντευκτές χωρίς εκπαίδευση. Τόσο στη συνθήκη της Γ.Σ., όσο και σε αυτή της Δ.Σ., οι μάρτυρες έδωσαν περισσότερες πληροφορίες συγκριτικά με την συνθήκη μη-εκπαίδευσης, όμως με περισσότερα λάθη και μυθοπλασίες. Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η έρευνα των Gwyer και Clifford (1997) και των Memon et al., (1997a).

Αντίθετα, έρευνα των Ginet και Verkampt (2007) έδειξε ότι η Γ.Σ. βελτίωσε τον αριθμό των ορθών πληροφοριών που ανακάλεσαν οι μάρτυρες συγκριτικά με τη Δ.Σ., όμως αυξήθηκε και το ποσοστό των σφαλμάτων, αν και τα ποσοστά ακρίβειας δεν διέφεραν μεταξύ των δύο μεθόδων. Στο ίδιο περίπου πλαίσιο κινήθηκαν και τα αποτελέσματα των ερευνών των Köhnken και συνεργατών (1995), των Davis και συνεργατών (2004, 2005).

3.3.5. Διαχείριση Συζήτησης (*Conversation Management, C.M.*)

Η μέθοδος C.M. αναπτύχθηκε από τον Shepherd, το 1988, βασισμένη στην κοινωνική ψυχολογία, με σκοπό τον εξοπλισμό των ανακριτών με κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες

στη λήψη συνεντεύξεων από υπόπτους και μάρτυρες (στο Clifford and George, 1996, σ. 234). Σε αντίθεση με τη Γ.Σ., η C.M. δεν περιέχει άμεσες γνωστικές τεχνικές και μνημονικά.

Οι Clifford και George (1996) σύγκριναν τις δύο μεθόδους, εκπαιδεύοντας δείγμα έμπειρου (5 χρόνια και άνω εμπειρίας) αστυνομικού προσωπικού είτε στη Γ.Σ., είτε στη C.M., είτε σε συνδυασμό των δύο (Γ.Σ.+C.M.), συγκρίνοντας την αποτελεσματικότητά τους πριν και μετά την εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η Γ.Σ. υπερίσχυσε της C.M. και του συνδυασμού Γ.Σ.+C.M. στην παραγωγή πιθανών σχετικών πληροφοριών για τη στήριξη της ποινικής υπόθεσης, παράγοντας περισσότερες μετατροπές σε όλες τις διαστάσεις πριν και μετά την εκπαίδευση, με επόμενη τη συνθήκη Γ.Σ.+C.M.. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι η Γ.Σ. είναι ισχυρό εργαλείο που πρέπει να χρησιμοποιείται από τις αστυνομικές δυνάμεις. Αντίθετα, η έρευνα των Newlands και συνεργατών (1999) δεν παρουσίασε τόσο εκπληκτικά αποτελέσματα υπέρ της Γ.Σ.. Η Γ.Σ. σημείωσε μειωμένα ποσοστά σε σύγκριση με τις συνθήκες C.M. και Γ.Σ.+C.M. η οποία είχε και τα καλύτερα αποτελέσματα, αν και η Γ.Σ. προσέφερε πιο ολοκληρωμένες περιγραφές για το σύνολο των δραστών, υστερούσε όμως πολύ στις πιο ποιοτικές περιγραφές. Πάλι όμως χρησίμευσε σε συνδυασμό με τη C.M..

3.3.6. Σταδιακή Συνέντευξη (Σ.Σ., *Step-Wise Interview*)

Η Σ.Σ. αναπτύχθηκε συγκεκριμένα για την ανακριτική συνέντευξη σε παιδιά, από τους Yuille και συνεργάτες (βλ. Yuille et al., 1999, σ. 325· Καπαρδής, 2004, σ. 175). Η διαδικασία της Σ.Σ. συνίσταται στα εξής βήματα (βλ. Yuille et al., 1999, σ. 325-6· Καπαρδής, 2004, σ. 175):

1. Εισαγωγή στη συνέντευξη με τον κατάλληλο τρόπο,
2. Λήψη στοιχείων της συνέντευξης (ημέρα, ονόματα συμμετεχόντων, κλπ),
3. Δημιουργία πλαισίου εμπιστοσύνης,
4. Διατύπωση κανόνων συνέντευξης (προαιρετικά),
5. Τοποθέτηση της ανάγκης να ειπωθεί η αλήθεια,
6. Εισαγωγή στο υπό κρίση ζήτημα,

7. Ελεύθερη αφήγηση,
8. Ανοικτού τύπου ερωτήσεις,
9. Εξειδικευμένες ερωτήσεις (προαιρετικά),
10. Χρήση βοηθημάτων στη συνέντευξη (προαιρετικά),
11. Κλείσιμο της συνέντευξης.

Η μέθοδος στοχεύει στην αντιμετώπιση προβλημάτων στη λήψη συνεντεύξεων από παιδιά, ελαχιστοποιώντας το τραύμα της ανάκρισης στο παιδί, συλλέγοντας περισσότερες πληροφορίες, ελαχιστοποιώντας την παραφθορά της μνήμης του παιδιού και διατηρώντας την ακεραιότητα της ανακριτικής διαδικασίας (βλ. Καπαρδής, 2004, σ. 175· Yuille et al., 1999, σ. 326). Συγκριτικά με τη Γ.Σ. δεν βρέθηκαν κάποιες σχετικές έρευνες, όμως και οι δύο μέθοδοι έχουν εισηγηθεί στη λήψη μαρτυρικών καταθέσεων από παιδιά.

Συμπερασματικά, υπάρχουν πολλές μέθοδοι για τη λήψη καταθέσεων από μάρτυρες και όλες φαίνεται ότι αποδίδουν αποτελεσματικά. Σε σύγκριση με τη Γ.Σ., φαίνεται ότι συνολικά η Γ.Σ. δεν μειονεκτεί μπροστά σε καμία από τις μεθόδους. Αντιθέτως, σε αρκετές περιπτώσεις δείχνει να είναι πιο αποτελεσματική. Ερευνητικά, οι περισσότερες μελέτες που αναφέρθηκαν, συγκρίνουν τη Γ.Σ. είτε με την τυπική αστυνομική συνέντευξη, είτε με τη Δ.Σ.. Τα όποια μεθοδολογικά ζητήματα που προκύπτουν αναφέρονται στο επόμενο υποκεφάλαιο.

3.4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗ Γ.Σ.

Η έρευνα στο πεδίο της Γ.Σ. ακολουθεί περίπου τα πρότυπα όλων των υπολοίπων ερευνών στο πεδίο μελέτης των μαρτυρικών καταθέσεων. Για το λόγο αυτό, τα μεθοδολογικά ζητήματα που προκύπτουν αφορούν στο μεγαλύτερο μέρος τους τα προβλήματα που συζητήθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο (βλ. 1.5.). Η δυσκολία στην εκπόνηση μελετών πεδίου, οδηγεί πολλούς ερευνητές να διεξάγουν εργαστηριακές μελέτες, με αποτέλεσμα τον περιορισμό της εξωτερικής/οικολογικής εγκυρότητας των αποτελεσμάτων τους, – περιορισμός που έχει τονισθεί και από τους πρωτεργάτες

της Γ.Σ. (βλ. Geiselman et al., 1985, σ. 404). Επιπλέον, οι ίδιοι (Geiselman et al., 1986, σ. 388) αναφέρουν το μειονέκτημα πολλών ερευνών να χρησιμοποιούν ως δείγματα ομάδες φοιτητών οι οποίοι συνήθως προκαταλαμβάνονται από ανταγωνιστικές σκέψεις, ενώ ίσως να γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό πως να χρησιμοποιούν μνημονικές τεχνικές ανάκλησης (βλ. και Memon et al., 1994, σ. 646).

Πέρα όμως από αυτά τα ζητήματα, έχουν προκύψει στο πεδίο μελέτης της Γ.Σ. και κάποια άλλα προβλήματα. Ήδη στο υποκεφάλαιο 3.3.1. σχολιάσθηκε η επιλογή συνθηκών ελέγχου στις έρευνες σύγκρισης και αξιολόγησης της Γ.Σ.. Συχνά η συνθήκη ελέγχου περιλαμβάνει τη χρήση της τυπικής αστυνομικής συνέντευξης, γεγονός που αφήνει πολλά ερωτηματικά σχετικά με τη φύση του τύπου αυτών των συνεντεύξεων (βλ. και 3.3.1.), ενώ συχνά παραμένει άγνωστο ποιες ακριβώς τεχνικές της Γ.Σ. ή όποιας άλλης μεθόδου χρησιμοποιείται ως συνθήκη ελέγχου, χρησιμοποιούν οι συμμετέχοντες και ποια ακριβώς είναι η δομή των συνεντεύξεων που λαμβάνονται (βλ. επίσης Memon et al., 1994, σ. 645-646· Clifford and George, 1996, σ. 234· Bekerian and Dennett, 1993, σ. 284-286).

Οι Köhnken και συνεργάτες (1999, σ. 23-24) στην έρευνα μετα-ανάλυσης που διεξήγαγαν, αναφέρουν ότι οι έρευνες στο πεδίο της Γ.Σ. ποικίλουν, κάνοντας χρήση λιγότερο ή περισσότερο ομοιογενών τεχνικών, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να διαχωριστούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των μελετών (π.χ. ομάδες ελέγχου) ή και οι επιδράσεις που παράγονται από τις διάφορες μεταβλητές (π.χ. μορφή της Γ.Σ.) (βλ. επίσης Bekerian and Dennett, 1993, σ. 283-284). Επιπρόσθετα, συχνά στις έρευνες τα αποτελέσματα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά (δηλαδή ότι η Γ.Σ. παρήγαγε περισσότερες ορθές πληροφορίες), χωρίς να αναλύεται η επιμέρους ποιοτική επίδραση της Γ.Σ. στις διάφορες κατηγορίες πληροφοριών (Memon et al., 1994, σ. 646), με ελάχιστες εξαιρέσεις (π.χ. George, 1991, στο Newlands et al., 1999· Newlands et al., 1999). Όπως σχολιάζουν οι Bekerian και Dennett (1993, σ. 293), οι ερευνητές δεν έχουν συλλογιστεί πόσο προβληματικό μεθοδολογικά είναι να μην ορίζουν τις ‘σχετικές’ και ‘άσχετες’ πληροφορίες που εξετάζονται στο πλήθος των ερευνών, και πόσο ασυνεπείς φαίνονται με αυτό τον τρόπο. Οι Memon

και Higham (1999, σ. 186-187) περιγράφουν ότι η απλή ποσοτική μέτρηση της μνήμης στις μεθόδους λήψης μαρτυρικών συνεντεύξεων μεταξύ ορθών και μη πληροφοριών, αγνοεί συχνά τη φύση πληροφοριών για τις οποίες δεν γίνεται λόγος, που όμως καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της συνέντευξης, και ενώ στα αποτελέσματα των διαφόρων ερευνών τα ποσοστά είναι ίδια, δεν γνωρίζουμε την εσωτερική ποικιλομορφία αυτών των ποσοστών στη κάθε έρευνα.

Συμπερασματικά, η Γ.Σ. αποτελεί αποδεδειγμένα μια χρήσιμη μέθοδο λήψης μαρτυρικών καταθέσεων, όμως δε σημαίνει ότι δεν έχει δεχτεί κριτική. Η περαιτέρω μελέτη ορισμένων πτυχών της εις βάθος είναι σημαντική, ώστε να απαντηθούν και να λυθούν οι μεθοδολογικές ανησυχίες που εκφράζονται από τους επιστήμονες. Επιπλέον, η μελέτη στο πεδίο αυτό θα πρέπει να ασχοληθεί περισσότερο και με την ανίχνευση της αποτελεσματικότητας των διαφόρων μορφών της Γ.Σ. που προτείνονται στη βιβλιογραφία, καθώς και με την αποτελεσματικότητά της σε άλλες χρήσεις (π.χ. ανίχνευση ψεύδους, διαδικασίες αναγνώρισης).

3.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Συμφωνώντας με τους Bekerian και Dennett (1993, σ. 282), καταλήγουμε ότι η Γ.Σ. βασίζεται σε ισχυρά και λογικά θεωρητικά θεμέλια που ενσωματώνουν όλες τις βασικές γνώσεις για την ανάκληση της μνήμης, αποδίδει βάσει αξιόπιστων εμπειρικών αποδείξεων περισσότερη ορθή ανάκληση χωρίς να αυξάνει δραματικά τα σφάλματα του μάρτυρα, και έχει μελετηθεί σε μια ευρεία κλίμακα συνθηκών (ηλικιακές ομάδες, ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, ποικιλία γεγονότων διαφορετικής συναισθηματικής διέγερσης, κλπ). Από όλα αυτά και παρ' όλες τις ελάχιστες αρνητικές εξαιρέσεις, το γενικό πρότυπο παραμένει το ίδιο, ότι δηλαδή η Γ.Σ. βελτιώνει την ανάκληση του μάρτυρα και την επικοινωνία ανακριτή-μάρτυρα. Επιπλέον, αν και δεν υπάρχουν πολλές έρευνες που να εξετάζουν τη Γ.Σ. σε πραγματικές συνθήκες λήψης μαρτυρικών καταθέσεων, η διαδικασία της Γ.Σ. χρησιμοποιείται τόσο στις Η.Π.Α., όσο και στην Ευρώπη σε

ποικιλία υποθέσεων όπως, απαγωγές, παιδική κακοποίηση, ανθρωποκτονία, κλπ. (Fisher and Castano, 2007).

Παράλληλα από την οπτική του ποινικού συστήματος, η Γ.Σ. μπορεί να εκληφθεί ως μια αξιόπιστη μέθοδος λήψης μαρτυρικών καταθέσεων, εφόσον τα εμπειρικά δεδομένα δείχνουν ότι αυξάνει την ποσότητα των ανακαλούμενων πληροφοριών, τα ποσοστά ακρίβειας παραμένουν σταθερά ή αυξάνονται, γίνονται λιγότερες καθοδηγητικές ερωτήσεις από τον ανακριτή, ενώ η αυτοπεποίθηση του μάρτυρα δεν επηρεάζεται από την όλη διαδικασία (στο Fisher, 1995, σ. 752). Παρόλα αυτά, οι Gwyer και Clifford (1997, σ. 142) αναφέρουν ότι το γεγονός ότι η Γ.Σ. δεν επηρεάζει την αυτοπεποίθηση του μάρτυρα, ενέχει κινδύνους, εφόσον, από τη μια, το Σ.Π.Δ. εκλαμβάνει την αυτοπεποίθηση του μάρτυρα ως δείκτη της ακρίβειάς του, ενώ από την άλλη, ο ίδιος ο μάρτυρας μπορεί να κάνει λανθασμένες αναγνωρίσεις υπόπτων διακατεχόμενος από αυτοπεποίθηση για την απόδοσή του κατά την ανάκληση των πληροφοριών.

Το σημαντικότερο της καλής πρακτικής της Γ.Σ. είναι η ποιότητα της εκπαίδευσης. Ενδεικτικά, οι Fisher και συνεργάτες (1989) εκπαίδευσαν τους συμμετέχοντες στην έρευνά τους σε τέσσερις 60-λεπτες συνεδρίες:

Μέρος 1 – Επισκόπηση και Αρχές της Νόησης

Μέρος 2 – Εξειδικευμένες τεχνικές συνέντευξης για τη βελτίωση της μνήμης

Μέρος 3 – Βελτίωση επικοινωνίας μάρτυρα-συνεντευκτή

Μέρος 4 – Διαδικασία της Γ.Σ.

Σύμφωνα με τους ίδιους (Fisher et al., 1989, σ. 726), η Γ.Σ. έχει ιδιαίτερη πρακτική χρησιμότητα, εφόσον: α) διδάσκεται σε λίγες ώρες, β) απαιτεί λίγο θεωρητικό υπόβαθρο ή προηγούμενη εμπειρία, και γ) είναι εύκολη στη διαχείρισή της. Εντούτοις, τονίζεται ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά μόνο όταν ο μάρτυρας είναι συνεργάσιμος, διαφορετικά η διαδικασία «σπάει» (Fisher et al., 1989, σ. 726· Fisher, 1995, σ. 753).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο έχει δημιουργηθεί από τη δεκαετία του '90 το εκπαιδευτικό πρόγραμμα PEACE [ακρώνυμο για (στα αγγλικά): σχεδιασμός και προετοιμασία (Planning),

δέσμευση και εξήγηση (Engage), περιγραφή (Account), κλείσιμο (Closure), αξιολόγηση (Evaluate)], το οποίο συνδυάζει τη διαδικασία της Γ.Σ. με κάποια στοιχεία της C.M. Η εκπαίδευση των αστυνομικών διαρκεί περίπου πέντε μέρες και περιλαμβάνει αυτοδίδακτα και διδακτικά μαθήματα, πρακτική εφαρμογή και αξιολόγηση (στα Milne and Bull, 2003, σ. 112-113· Dando et al., 2009, σ. 679-681).

Σε πρακτικό επίπεδο, η σημασία της εκπαίδευσης των συνεντευκτών στη Γ.Σ. παρουσιάστηκε στην έρευνα των Memon και συνεργάτες (1994) που περιγράφηκε πιο πάνω, στην οποία έγινε ξεκάθαρο ότι η απροθυμία ορισμένων στην εκπαίδευση οδήγησε σε αποτυχία της εφαρμογής της Γ.Σ., ενώ κάποιο ρόλο φαίνεται να παίζει και η προηγούμενη γνώση των εκπαιδευόμενων.

Η ποιότητα της εκπαίδευσης στη Γ.Σ. και η πρακτική της εφαρμογή έχει συζητηθεί από πολλούς (π.χ. Memon and Higham, 1999, σ. 190-192· Milne and Bull, 2003, σ. 116-117). Δύο έρευνες, μία των Brown και συνεργατών (2008) και μία των Kebbell και συνεργατών (1999), εξέτασαν την αποτελεσματικότητα της χρήσης της Γ.Σ. από αστυνομικό προσωπικό και τις αναπαραστάσεις αυτού για τη διαδικασία. Εξίσου στις δύο έρευνες, οι αστυνομικοί εκλάμβαναν τη Γ.Σ. ως χρήσιμη διαδικασία με όλες τις τεχνικές που προσφέρει, βοηθώντας τους να αποσπάσουν περισσότερες πληροφορίες από τους μάρτυρες. Ταυτόχρονα, όμως, και στις δύο έρευνες οι αστυνομικοί ανέφεραν ότι χρησιμοποιούσαν κάποιες τεχνικές της Γ.Σ. περισσότερο. Αυτές είναι: η εγκαθίδρυση εμπιστοσύνης, η αναφορά όλων, η ενθάρρυνση για συγκέντρωση, η προσαρμογή των ερωτήσεων στον μάρτυρα, η νοητική επαναφορά πλαισίου. Αντίθετα, οι τεχνικές της αλλαγής σειράς και προοπτικής ήταν από τις λιγότερο χρησιμοποιούμενες.

Παρόμοια, έρευνες των Dando, Wilcock και Milne (2008, 2009) που αξιολόγησαν την εφαρμογή του προγράμματος PEACE σε αστυνομικό προσωπικό του Ηνωμένου Βασιλείου, παρουσίασαν τα ίδια αποτελέσματα με τις πιο πάνω έρευνες, και επιπλέον, φάνηκε ότι κάποιες τεχνικές θεωρούνταν από τους μαθητευόμενους αστυνομικούς ως όχι τόσο αποτελεσματικές όσο άλλες (π.χ. αλλαγή σειράς και προοπτικής).

Αυτό που τελικά συμπεραίνουμε είναι ότι σε πρακτικό επίπεδο εφαρμογής της Γ.Σ., η διαδικασία της Γ.Σ. πολύ σπάνια εφαρμόζεται ολοκληρωμένη. Βασισμένοι σε αυτό, οι Dando, Wilcock, Milne και Henry (2009) πρότειναν μια τροποποιημένη μορφή της Γ.Σ. στην οποία αφαίρεσαν τις τεχνικές αλλαγής και προοπτικής, αντικαθιστώντας τις με δύο άλλες τεχνικές παρακινούμενης ελεύθερης ανάκλησης. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους έδειξαν ότι η τροποποιημένη Γ.Σ. ήταν πιο αποτελεσματική για τους αστυνομικούς-ανακριτές συγκριτικά με τη Δ.Σ. και την αρχική Γ.Σ. Πάντως, όπως έχουν τονίσει οι Milne και Bull (2002) και οι Fisher και Castano (2007), όλες οι τεχνικές της Γ.Σ. πρέπει να χρησιμοποιούνται, καθώς η καθεμία ξεχωριστά και όλες μαζί παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες για μια αποτελεσματική ανάκληση των πληροφοριών από τον μάρτυρα. Επίσης, ας μη ξεχνάμε ότι είναι ο συνδυασμός όλων αυτών των τεχνικών που βοηθά και στην ανίχνευση του ψεύδους στις μαρτυρικές καταθέσεις.

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, μελετήσαμε τα βιβλιογραφικά και ερευνητικά δεδομένα στο πεδίο χρήσης της Γ.Σ. στις μαρτυρικές καταθέσεις και σε σύγκριση με άλλες μεθόδους. Σκοπός ήταν να δούμε σε ποιο βαθμό η Γ.Σ. αποτελεί μια αξιόπιστη μέθοδο λήψης μαρτυρικών καταθέσεων. Τα αποτελέσματα των ερευνών επιβεβαιώνουν την υψηλή αποτελεσματικότητα και αξιοπιστία της μεθόδου. Στην πράξη, η εφαρμογή της διαδικασίας της Γ.Σ. συναντά κάποια εμπόδια όταν εφαρμόζεται από αστυνομικούς οι οποίοι συχνά, είτε εξαιτίας της έλλειψης χρόνου και του φόρτου εργασίας, είτε της δυσκολίας τους να κατανοήσουν και να εφαρμόσουν κάποιες τεχνικές, είναι απρόθυμοι στην ολοκληρωμένη εφαρμογή της Γ.Σ. Όπως και να 'χει, η Γ.Σ. αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για τον ανακριτή και ως εκ τούτου, θα πρέπει να προωθηθεί όσο το δυνατό σε μεγαλύτερο βαθμό στα Σ.Π.Δ. των κρατών. Σημείο εστίασης θα πρέπει να αποτελεί πάντοτε η ολοκληρωμένη και εκτενέστερη εκπαίδευση στη διαδικασία της Γ.Σ., με πολλές ώρες πρακτικής άσκησης, ώστε να ελεγχθούν τα εμπόδια που προκύπτουν στην πρακτική της εφαρμογή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

– ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΣΤΟ Σ.Π.Δ.

Η μαρτυρική κατάθεση και οι μάρτυρες αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά και ισχυρά αποδεικτικά στοιχεία που μπορεί να στηριχθεί μια ποινική υπόθεση, τόσο στο στάδιο της ανακριτικής διαδικασίας, όσο και στο δικαστήριο. Μέσα από όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα:

(1) Η μελέτη των μαρτύρων και των μαρτυρικών καταθέσεων έχει μια ιστορική πορεία και η αξία τους επισημάνθηκε από τις αρχές του 1900, όταν ο Münsterberg υποστήριξε ότι η ψυχολογία μπορεί να βοηθήσει το Σ.Π.Δ. στην ανίχνευση των σφαλμάτων των αυτόπτων μαρτύρων.

(2) Η έρευνα στο πεδίο αυτό ξεκίνησε με τη μελέτη των μαρτύρων από τη σκοπιά της Γ.Ψ., όμως αργότερα επεκτάθηκε και σε άλλες μεταβλητές του «συστήματος».

(3) Κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφοροι παράγοντες και ταξινομήσεις παραγόντων που επηρεάζουν τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις, με κυριότερη τη διάκριση του Wells μεταξύ παραγόντων «εκτίμησης» και παραγόντων «συστήματος».

(4) Στο πλαίσιο των παραγόντων «εκτίμησης» συναντάμε τα χαρακτηριστικά του εγκληματικού συμβάντος και του δράστη ως προς το βαθμό που αυτά γίνονται αντιληπτά από τον μάρτυρα και αλληλεπιδρούν με την τρίτη ομάδα αυτών των παραγόντων, τα ατομικά χαρακτηριστικά του μάρτυρα. Από τα ατομικά χαρακτηριστικά του μάρτυρα, κρίνουμε ότι είναι σημαντικότερα η ηλικία του και οι αναπαραστάσεις του για το εγκληματικό συμβάν και τον δράστη. Ο βαθμός εμπλοκής του μάρτυρα στο γεγονός παίζει, επίσης, σημαντικό ρόλο, όπως και ο βαθμός συγκίνησης και στρες.

(5) Όταν οι μάρτυρες εισέλθουν στο Σ.Π.Δ. αποτελούν πλέον μέσω των καταθέσεών τους κατά την ανακριτική και δικαστική διαδικασία, αποδεικτικό στοιχείο της υπόθεσης, αναλαμβάνοντας τα καθήκοντα που τους αναλογούν. Ο νομοθέτης έχει θεσπίσει ένα σύνολο δικονομικών διατάξεων σχετικά με τη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων. Παρά τους δικονομικούς

κανόνες, η μαρτυρική κατάθεση δε παρουσιάζει ποτέ την απόλυτα αντικειμενική εικόνα του εγκλήματος, παρά μόνο την οπτική του μάρτυρα για αυτό.

(6) Επιπλέον, παράγοντες του «συστήματος» επηρεάζουν τη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς κρίνουμε ότι είναι η μετά-το-γεγονός πληροφόρηση, ο τύπος ερωτήσεων που δέχεται ο μάρτυρας και το ευρύτερο πλαίσιο της ανάκρισης.

(7) Η διαδικασία λήψης της μαρτυρίας διέπεται από αναπαραστάσεις του ανακριτή τόσο για το εγκληματικό γεγονός, όσο και για τα χαρακτηριστικά και την αξιοπιστία του μάρτυρα. Επιπλέον, τα ανακριτικά και δικαστικά όργανα φάνηκε ότι διαθέτουν ελλιπείς γνώσεις για τις μαρτυρικές καταθέσεις, ενώ καθοδηγούνται από συγκεχυμένες αναπαραστάσεις. Αυτές οι ελλιπείς και συχνά λανθασμένες αντιλήψεις και πεποιθήσεις των οργάνων της Π.Δ. μπορούν να ενταχθούν στο ευρύτερο πλαίσιο της Εγκληματολογίας της Κοινωνικής Αντίδρασης, ως παράγοντες επιρροής στο φιλτράρισμα των υποθέσεων.

(8) Ο έλεγχος της αξιοπιστίας των μαρτυρικών καταθέσεων γίνεται με διάφορους τρόπους και μεθόδους, βασισμένους σε λεκτικές και μη-λεκτικές ενδείξεις. Παράλληλα, διέπεται από αναπαραστάσεις των ανακριτικών οργάνων για την ανίχνευση του ψεύδους. Πυρήνας των αναπαραστάσεων είναι η σχέση αυτοπεποίθησης – ακρίβειας· μια σχέση που δεν επιβεβαιώνεται ερευνητικά. Γενικότερα, φαίνεται ότι, αν και τα όργανα της Π.Δ. κατέχουν γνώσεις για την ανίχνευση του ψεύδους, αδυνατούν να τις χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά, καθώς συχνά στηρίζονται σε εμπειρικά κριτήρια για τον έλεγχο της αξιοπιστίας των καταθέσεων, τα οποία όμως βασίζονται στις ελλιπείς τους γνώσεις για τους παράγοντες επίδρασης στους μάρτυρες.

(9) Τελικά, οι παράγοντες «εκτίμησης» είναι χρήσιμοι στο Σ.Π.Δ. από την στιγμή που εμπλέκονται στις αναπαραστάσεις των οργάνων της Π.Δ. με αποτέλεσμα να στρέφουν την προσοχή τους από τον έλεγχο των παραγόντων του «συστήματος», καθώς αποδίδουν τις δυσκολίες που συναντούνται στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων σε ατομικούς παράγοντες των μαρτύρων και χαρακτηριστικά του γεγονότος. Άρα, η μελέτη των παραγόντων «εκτίμησης» αποκτά μια χρησιμότητα στην ενημέρωση των οργάνων του Σ.Π.Δ.. Η γνώση όμως αυτή θα πρέπει να έχει και

πρακτική εφαρμογή, ώστε τα όργανα της Π.Δ. να εκπαιδεύονται σε μεθόδους που τους βοηθούν να αντιλαμβάνονται τις ανάγκες των μαρτύρων με σκοπό να τους παρέχουν το κατάλληλο πλαίσιο για τη λήψη μιας αξιόπιστης κατάθεσης. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται η σημασία των παραγόντων «συστήματος», καθώς ο έλεγχός τους αποτελεί προϋπόθεση στην εφαρμογή των πιο πάνω. Η τέχνη της ανάκρισης και της λήψης μαρτυρικών συνεντεύξεων απαιτεί από τον ανακριτή την ύπαρξη ορισμένων προσόντων και δεξιοτήτων. Η Γ.Σ. λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και, έχει τις δυνατότητες να προσφέρει τέτοιες δεξιότητες και προσόντα στους εκπαιδευόμενους σε αυτή, γι' αυτό παρουσιάζει θετικά αποτελέσματα στις έρευνες και στην πρακτική της εφαρμογή.

(10) Η Γ.Σ. αποτελεί μια από τις πιο ικανοποιητικά ολοκληρωμένες θεωρητικά και, ερευνητικά βασισμένες μεθόδους λήψης μαρτυρικών συνεντεύξεων. Στηρίζεται σε θεωρητικές βάσεις της γνωστικής και κοινωνικής ψυχολογίας, και χρησιμοποιεί ποικιλία τεχνικών στοχεύοντας στη δυνατότερη ολοκληρωμένη ανάκληση των πληροφοριών του εγκλήματος από τον μάρτυρα, ενώ παράλληλα διευκολύνει και τον έλεγχο της αξιοπιστίας της κατάθεσης.

(11) Ως τέτοια, η Γ.Σ. έχει τις δυνατότητες να ελέγξει προβλήματα στη λήψη των μαρτυριών, όπως η καθοδήγηση και η μετά-του-γεγονότος παραπληροφόρηση, και η επιρροή στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Ταυτόχρονα, αντιμετωπίζει, όμως δεν ελέγχει, παράγοντες «εκτίμησης», καθώς χρησιμοποιεί τεχνικές που είναι ευέλικτες για τον κάθε τύπο μάρτυρα.

(12) Επομένως, η Γ.Σ. ενδέχεται να συμβάλει στο Σ.Π.Δ., κάνοντας πιο αντικειμενικό το φιλτράρισμα των υποθέσεων από το στάδιο της ανάκρισης και μετά, και πληροφορώντας το με περισσότερες πληροφορίες για το έγκλημα και τον δράστη, ενώ καλύπτει όλα εκείνα τα κριτήρια αξιοπιστίας και δικονομικών κανόνων για τη λήψη μαρτυρικών καταθέσεων, ώστε η μαρτυρική κατάθεση που λαμβάνεται μέσω της Γ.Σ. να μπορεί να σταθεί και να είναι αξιόπιστη στη δίκη.

Για να γίνει πιο κατανοητή και ολοκληρωμένη η παρουσίαση σχετικά με τους μάρτυρες και τις μαρτυρικές καταθέσεις, προτείνεται το πιο κάτω μοντέλο-σχήμα που παρουσιάζει τον τρόπο ενσωμάτωσης και αλληλεπίδρασης των μαρτύρων με το Σ.Π.Δ. και το εγκληματικό γεγονός.

Η περιγραφή του σχήματος ξεκινά από πάνω προς τα κάτω. Η μαρτυρία ενός εγκληματικού γεγονότος είναι μια τραυματική εμπειρία που προκαλεί στον μάρτυρα (θύμα ή άλλο πρόσωπο) ορισμένο επίπεδο στρες και συναισθηματικής διέγερσης, ανάλογα και με ορισμένα χαρακτηριστικά του εγκλήματος. Στη φάση αυτή, ο μάρτυρας καλείται να εκτελέσει τις γνωστικές λειτουργίες της αντίληψης, επεξεργασίας και αποθήκευσης πληροφοριών σχετικά με το εγκληματολογικό συμβάν και τον δράστη. Στο πλαίσιο αυτό, τα ατομικά του χαρακτηριστικά του μάρτυρα αποτελούν σταθερές μεταβλητές/παράγοντες που αλληλεπιδρούν με τα χαρακτηριστικά του εγκλήματος και του δράστη τα οποία εισάγονται ως ερεθίσματα προς επεξεργασία, και όλα μαζί συνιστούν τους παράγοντες «εκτίμησης». Τελικά, ο μάρτυρας δημιουργεί μια αναπαράσταση για το γεγονός, πυρήνας της οποίας είναι τα χαρακτηριστικά του δράστη.

Σε μια δεύτερη φάση, το έγκλημα εισάγεται στο Σ.Π.Δ. είτε μετά από καταγγελία του θύματος ή αυτεπαγγέλτως, και ο μάρτυρας καλείται κατά τη διεξαγωγή των ανακριτικών πράξεων να δώσει τη μαρτυρική του κατάθεση, θέτοντας σε λειτουργία τον γνωστικό μηχανισμό της ανάκλησης. Στο πλαίσιο του Σ.Π.Δ., η ποιότητα της μαρτυρικής κατάθεσης και της ανάκλησης του μάρτυρα επηρεάζεται και αλληλεπιδρά με παράγοντες του «συστήματος». Πλάι σε αυτούς τους παράγοντες, αναπαραστάσεις και προκαταλήψεις των οργάνων της Π.Δ. για τους μάρτυρες (και τα ατομικά χαρακτηριστικά αυτών), την μαρτυρική κατάθεση και το εγκληματικό γεγονός καθοδηγούν την πορεία της διαδικασίας. Ταυτόχρονα, η μαρτυρική κατάθεση ελέγχεται ως προς την αξιοπιστία της, μέσα και από αναπαραστάσεις για την αληθοφάνειά της και την ανίχνευση του ψεύδους. Σ' αυτή τη δεύτερη φάση, η Γ.Σ. μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων, καθώς αλληλεπιδρά με τους παράγοντες «συστήματος» και τους ατομικούς παράγοντες του μάρτυρα, ενώ διευκολύνει στον έλεγχο της αξιοπιστίας της κατάθεσης. Οι αναπαραστάσεις των οργάνων της Π.Δ. για την αποτελεσματικότητα της Γ.Σ. ενδέχεται να επηρεάσουν την εφαρμογή της.

Τέλος, σ' ένα τρίτο στάδιο, αφού η υπόθεση προχωρήσει προς εκδίκαση σε ποινική δίκη, ο μάρτυρας καλείται να καταθέσει στο ακροατήριο και η κατάθεσή του λαμβάνεται ως αποδεικτικό

στοιχείο. Οι δικαστές και οι ένορκοι θα αξιολογήσουν την μαρτυρική κατάθεση μαζί με τα υπόλοιπα στοιχεία, επηρεαζόμενοι ως κάποιο βαθμό από αναπαραστάσεις για την αξιοπιστία του μάρτυρα, και τελικά, αν αυτός εκληφθεί ως αξιόπιστος, η κατάθεσή του θα αποτελέσει ισχυρό στοιχείο στη λήψη της απόφασης του δικαστηρίου.

Το μοντέλο-σχήμα που περιγράφηκε πιο πάνω, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως ερευνητικός οδηγός σχετικά με τις μελέτες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα. Το σχήμα μελετά μονόπλευρα την πορεία του μάρτυρα από την τέλεση του εγκληματικού συμβάντος μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης. Παρόλα αυτά, υπάρχουν πολλές μεταβλητές που περιβάλλουν όλη αυτή την πορεία, όπως α) ο βαθμός που το κάθε έγκλημα αναφέρεται και κατά πόσο η υπόθεση στοιχειοθετείται και φτάνει στο στάδιο της ανάκρισης, ώστε να κληθούν και οι μάρτυρες, β) κατά πόσο οι μάρτυρες ενός εγκλήματος είναι πρόθυμοι να καταθέσουν και να πουν την αλήθεια, και γ) κατά πόσο η υπόθεση φτάνει σε δίκη. Όλα αυτά δεν καθορίζονται μόνο από τις μαρτυρικές αποδείξεις. Αντίθετα, η υπόθεση περνά από πολλά στάδια φιλτραρίσματος, σύμφωνα με τις διδαχές της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης. Οι μάρτυρες αποτελούν ένα μέρος αυτού του συστήματος, και επομένως, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας και άλλους παράγοντες του Σ.Π.Δ. (π.χ. διακριτική ευχέρεια οργάνων Π.Δ., φόρτος εργασίας, κλπ) και κοινωνικούς παράγοντες (π.χ. φόβος του εγκλήματος, αναπαραστάσεις της κοινωνίας και των οργάνων Π.Δ. γενικά για το έγκλημα και τους εγκληματίες, τιμωρητικότητα, Μ.Μ.Ε., κλπ) που ενδέχεται να επηρεάσουν την πορεία μιας ποινικής υπόθεσης και ασκούν μικρές ή μεγάλες πιέσεις για την απόδοση δικαιοσύνης. Οι μάρτυρες, στο πλαίσιο αυτό, αποτελούν μέρος του φιλτραρίσματος μιας υπόθεσης, στο βαθμό που βοηθούν στη συλλογή αποδείξεων, και μέσω ώστε η υπόθεση να προχωρά στο διάφορά στάδια του Σ.Α.Π.Δ..

4.1. Αναλυτικότερα ο Ρόλος της Γνωστικής Συνέντευξης στο Σ.Α.Π.Δ. (βάσει του σχήματος)

Η Γ.Σ., βάσει του σχήματος – μοντέλου που προτείνεται, είναι ικανή να χρησιμοποιηθεί από τα ανακριτικά όργανα του Σ.Α.Π.Δ. στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων. Αλληλεπιδρά τόσο με

παράγοντες «εκτίμησης», αλλά κυρίως με παράγοντες του «συστήματος», προσφέροντας ισχυρά εφόδια στη βελτίωση της λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων.

Αναλυτικότερα, η Γ.Σ. στηρίζεται σε θεωρητικές βάσεις προερχόμενες από το επιστημονικό πεδίο της Γ.Ψ., οι οποίες λαμβάνουν υπόψη όλες εκείνες τις γνωστικές λειτουργίες που πραγματοποιούνται από την αντίληψη του εγκληματικού συμβάντος μέχρι την ανάκλησή του κατά την ανακριτική διαδικασία. Έτσι, αν και η Γ.Σ. δημιουργήθηκε με σκοπό την βελτίωση των συνθηκών της ανάκρισης των μαρτύρων, δεν λησμονεί τους παράγοντες που επιδρούν στους μάρτυρες πριν την συνέντευξη στον ανακριτή. Αντίθετα, οι μνημονικές τεχνικές που χρησιμοποιεί εστιάζουν ακριβώς στον εξατομικευμένο έλεγχο της μνήμης των μαρτύρων (π.χ. αρχή συμβατών ερωτήσεων ανάλογα με τον μάρτυρα), ώστε η διαδικασία ανάκλησης να πραγματοποιείται με τον ευκολότερο δυνατό τρόπο για τον κάθε μάρτυρα με την ανάσυρση όσο το δυνατόν περισσότερων μνημονικών ιχνών του γεγονότος. Οι έρευνες αξιολόγησης της Γ.Σ. επιβεβαιώνουν, όπως είδαμε, την αύξηση των ανακαλούμενων πληροφοριών.

Παράλληλα, η Γ.Σ. στοχεύει στη δυνατότερη ομοιότητα γεγονότος – συνέντευξης μέσα από την τεχνική της επαναφοράς πλαισίου και την ενθάρρυνση για αναφορά κάθε ανακαλούμενης πληροφορίας. Ο στόχος αυτός αποτελεί γενικότερο στόχο κατά την ανακριτική διαδικασία, ενώ η αναφορά όλων των πληροφοριών από τον μάρτυρα προσφέρει στους ανακριτές περισσότερα στοιχεία για την υπόθεση. Με αυτό τον τρόπο παρακάμπτεται το ζήτημα της επιλεκτικής αναφοράς πληροφοριών που οι μάρτυρες κρίνουν ως σημαντικά βάσει των αναπαραστάσεων και στερεοτύπων που δημιουργούν για το συμβάν, και του επιπέδου αυτοπεποίθησης που μπορεί να αισθάνονται για την κάθε πληροφορία (θεωρία της ανίχνευσης σημάτων). Οι έρευνες αξιολόγησης της Γ.Σ. έχουν δείξει ότι, πέρα από την αύξηση των πληροφοριών, οι πληροφορίες αυτές είναι σε υψηλά επίπεδα ορθές/ακριβείς, ενώ τα μνημονικά σφάλματα των μαρτύρων διατηρούνται στα ίδια ή χαμηλότερα επίπεδα σε σύγκριση με την τυπική αστυνομική συνέντευξη ή άλλες μεθόδους λήψης μαρτυρικών καταθέσεων.

Πέρα όμως από τη σταθερή σχέση της Γ.Σ. με τη Γ.Ψ., η Γ.Σ. αλληλεπιδρά με παράγοντες «εκτίμησης», κυρίως με τους ατομικούς παράγοντες των μαρτύρων. Έτσι, όπως είδαμε, η Γ.Σ. έχει εξίσου θετικά αποτελέσματα σε διάφορες ομάδες μαρτύρων, όπως τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι (παράγοντας ηλικίας), άτομα κάθε μορφωτικού επιπέδου (παράγοντας μόρφωσης), άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (εν μέρει παράγοντας ψυχοπαθολογικής κατάστασης). Επιπλέον, η ευελιξία των τεχνικών της μεθόδου έχει επιτρέψει στους ερευνητές να πραγματοποιήσουν τροποποιήσεις στις τεχνικές ή τη δομή της Γ.Σ. με σκοπό να προσαρμόζεται περισσότερο στις ανάγκες της κάθε ευάλωτης ομάδας μαρτύρων. Φυσικά, η χρήση όλων των τεχνικών της Γ.Σ. μάλλον προσφέρει τα καλύτερα αποτελέσματα, εφόσον ο συνδυασμός τους αποτελεί μέσο για τον έλεγχο του παράγοντα των αναπαραστάσεων και στερεοτύπων που σχηματίζουν οι μάρτυρες για το συμβάν. Έτσι, μέσα από τις τεχνικές της ανάκλησης του γεγονότος με διαφορετική σειρά και προοπτική και τη χρήση συγκεκριμένων μνημονικών, παρέχεται στους ανακριτές η δυνατότητα να αξιολογήσουν τις ανακαλούμενες πληροφορίες από τους μάρτυρες, να διακρίνουν όσες είναι αποτέλεσμα μνημονικού σφάλματος ή μυθοπλασίας, και να επικεντρωθούν στην ενίσχυση της εκτεταμένης ανάκλησης των ακριβών πληροφοριών.

Έμμεσα, αυτή η χρησιμότητα της Γ.Σ., μπορούμε να πούμε ότι ενδέχεται να ελέγξει ορισμένα ζητήματα που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση των ατομικών χαρακτηριστικών των μαρτύρων με τα χαρακτηριστικά του εγκληματικού συμβάντος και του δράστη. Για παράδειγμα, οι τεχνικές της Γ.Σ. ενδέχεται να βοηθήσουν στην ορθότερη ανάκληση χαρακτηριστικών του δράστη τα οποία διαφέρουν από τα αντίστοιχα του μάρτυρα ή επηρεάζονται από στερεότυπα (π.χ. ύψος, φυλετική ομάδα, κλπ.). Επιπλέον, μπορεί να βοηθήσουν τον μάρτυρα να ξεφύγει από την επιλεκτική επικέντρωση σε στοιχεία του εγκλήματος που είτε του προκάλεσαν έντονη συναισθηματική διέγερση (π.χ. επίπεδο βίας, όπλο, βαθμός εμπλοκής), είτε αύξησαν την πολυπλοκότητα του γεγονότος (π.χ. αριθμός δραστών). Κάτι τέτοιο πραγματοποιείται μέσα από τον συνδυασμό των τεχνικών της Γ.Σ. βάσει της αρχής ότι οι πληροφορίες μπορούν να ανασυρθούν από ποικίλες μνημονικές οδούς. Εντούτοις, τα πλεονεκτήματα αυτά της Γ.Σ. δεν ισχύουν σε

απόλυτο βαθμό, εφόσον οι παράγοντες «εκτίμησης» είναι αδύνατον να ελεγχθούν και επομένως, μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την αποτελεσματικότητα της μεθόδου (βλ. υποκ. 3.2.3.).

Σ' ένα επόμενο στάδιο, η Γ.Σ. αλληλεπιδρά και ελέγχει τους παράγοντες του «συστήματος» οι οποίοι, όπως είδαμε, επηρεάζουν έντονα την ποιότητα της ανάκλησης των μαρτύρων. Ήδη αναφέρθηκε ότι η Γ.Σ. δίνει την ευκαιρία στους ανακριτές να παρατηρούν τις αναπαραστάσεις και στερεότυπα που εντοπίζονται στις μαρτυρικές καταθέσεις και που μεταφέρουν οι μάρτυρες στην συνέντευξη. Παρόλα αυτά, ο παράγοντας της υποβολής και της μετά-του-γεγονότος παραπληροφόρησης συχνά εντοπίζεται και μέσα στις κλειστού τύπου ερωτήσεις των ανακριτών. Εδώ η Γ.Σ. αντιμετωπίζει το ζήτημα καθώς προωθεί σε δομημένη μορφή τη χρήση ανοικτών ερωτήσεων προς τους μάρτυρες και την προσαρμογή των κλειστών ερωτήσεων στα πλαίσια των αναγκών του μάρτυρα και των αντικειμενικών αποδείξεων που υπάρχουν. Αυτό πραγματοποιείται μέσα από την ελεύθερη ανάκληση με την επαναφορά πλαισίου και την μετέπειτα αυξημένη χρήση ανοικτού και κλειστού τύπου ερωτήσεων για συγκεκριμένες πληροφορίες. Με αυτό τον τρόπο η Γ.Σ. αποτρέπει τους ανακριτές να κάνουν χρήση στερεότυπων ερωτήσεων που βασίζονται σε αναπαραστάσεις τους για τα συγκεκριμένα γεγονότα ή σε στερεότυπα και αντιλήψεις για την αξιοπιστία του μάρτυρα και της μαρτυρικής κατάθεσης (π.χ. αν ο μάρτυρας είναι παιδί, γυναίκα θύμα βιασμού, κλπ.).

Μέσα από τη Γ.Σ., ο ανακριτής δε πρέπει να επιχειρεί να εκμαιεύσει πληροφορίες που προσδοκεί ότι υπάρχουν, μιας και η μέθοδος αφήνει τον έλεγχο της ροής των πληροφοριών στον ίδιο τον μάρτυρα. Ως εκ τούτου, η μαρτυρική κατάθεση διαγράφει μια κατευθυνόμενη πορεία για την ανάκληση του εγκληματικού συμβάντος έτσι όπως το βίωσε ο μάρτυρας και δεν παρεκτρέπει προς εσφαλμένες στερεοτυπικές κατευθύνσεις που θίγουν την αξιοπιστία του.

Ταυτόχρονα, η Γ.Σ. ενισχύει το πλαίσιο λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων με επικοινωνιακά στοιχεία, λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική δυναμική και την ενεργητική αλληλόδραση των συμμετεχόντων στην ανάκριση. Τα μειονεκτήματα που παρατηρούνται συχνά στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων σχετικά με τη συμπεριφορά του ανακριτή (π.χ. συχνή

διακοπή της διήγησης του μάρτυρα, επικριτικά σχόλια, επίμονες προσπάθειες εύρεσης αποδείξεων, κλπ.) αντιμετωπίζονται μέσα από την Γ.Σ. (κυρίως την Ενισχυμένη Γ.Σ.) με την οποία οι ανακριτές εφοδιάζονται με τεχνικές (π.χ. χαιρετισμός και εγκαθίδρυση αμοιβαίας συμπάθειας, ενθάρρυνση μάρτυρα, μη διακοπή αφήγησης, παύσεις και χρόνος στον μάρτυρα να συγκεντρωθεί) που ενδυναμώνουν όλες εκείνες τις απαραίτητες δεξιότητες και χαρακτηριστικά (π.χ. ενεργητική ακρόαση, υπομονή, αντικειμενικότητα, επίδειξη κύρους στον κατάλληλο βαθμό, ορθή χρήση τεχνικών ερώτησης, κλπ) που θα πρέπει να επιδεικνύει ο ανακριτής κατά τη λήψη της μαρτυρίας, ώστε να δημιουργείται ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης, αλληλοκατανόησης και σεβασμού, το οποίο θα εξισορροπεί τον συναισθηματικό τόνο της συνέντευξης και θα δίνει το κίνητρο στον μάρτυρα να προχωρήσει στην κατάθεση και να είναι συνεργάσιμος.

Ως προς τις δυνατότητες της Γ.Σ. στην αξιολόγηση των μαρτύρων και την ανίχνευση του ψεύδους, παρόλο που ως μέθοδος δεν ανιχνεύει το ψεύδος, παρέχει τη δυνατότητα στους ανακριτές να εντοπίζουν τα κενά και τα πλαστά στοιχεία (ηθελημένα και μη) στην κατάθεση του μάρτυρα μέσα από τον λόγο του, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, ο συνδυασμός των τεχνικών της Γ.Σ. με τις εναλλαγές σειράς και προοπτικής ενδέχεται να φέρουν στην επιφάνεια τα σημεία εκείνα της μαρτυρικής κατάθεσης που συγκρούονται μεταξύ τους ή με άλλα αποδεικτικά στοιχεία. Επομένως, η Γ.Σ. ως μέθοδος συνδέεται πρωτίστως με τις τεχνικές και τα κριτήρια ελέγχου της αξιοπιστίας του μάρτυρα μέσω του λόγου, αλλά και τα εμπειρικά και αντικειμενικά (π.χ. ADVOKATE) κριτήρια αξιολόγησης. Εντούτοις, δεν εμποδίζει και τη χρήση μη-λεκτικών τεχνικών και κριτηρίων, καθώς κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, και κυρίως με τη χρήση της τεχνικής της επαναφοράς του πλαισίου, ο μάρτυρας αναβιώνει την τραυματική εμπειρία εκφράζοντας μη-λεκτικά στοιχεία αληθοφάνειας. Στη περίπτωση αυτή, ο ανακριτής θα πρέπει να είναι ειδικά εκπαιδευμένος στην αξιολόγηση μη-λεκτικών κριτηρίων και να αποφεύγει να συνδέει τα επίπεδα αυτοπεποίθησης του μάρτυρα με τον βαθμό ακρίβειας των πληροφοριών από τη Γ.Σ..

Τέλος, θα πρέπει να αναλυθεί η σχέση της Γ.Σ. με τις αναπαραστάσεις και γνώσεις των οργάνων του Σ.Π.Δ. σχετικά με τους μάρτυρες, αλλά και σχετικά με την ίδια τη Γ.Σ.. Όπως

συμπεραίνουμε από το δεύτερο κεφάλαιο, οι γνώσεις και αντιλήψεις τόσο των αστυνομικών και ανακριτικών οργάνων, όσο και των δικαστικών οργάνων είναι αποσπασματικές και συχνά λανθασμένες σχετικά με τους παράγοντες επίδρασης στους μάρτυρες και την αξιοπιστία των μαρτυρικών καταθέσεων. Η ολοκληρωμένη εκπαίδευση στη Γ.Σ. (π.χ. πρόγραμμα PEACE) και η πρακτική της εφαρμογή από τους ανακριτές – αστυνομικούς έχουν δείξει ότι η Γ.Σ. εκλαμβάνεται ως χρήσιμη μέθοδος στη βελτίωση της λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων με το σύνολο των τεχνικών που προσφέρει. Από την άλλη, φάνηκε ότι η απροθυμία ορισμένων εκπαιδευόμενων οδηγεί σε αποτυχία την εφαρμογή της Γ.Σ., ενώ ορισμένες τεχνικές πιστεύεται από τους ανακριτές ότι δεν είναι τόσο αποτελεσματικές. Θα ήταν ενδιαφέρον σε αυτό το σημείο να μελετηθεί κατά πόσο αυτή η απροθυμία ορισμένων και αυτή η πεποίθηση της μη-αποτελεσματικότητας συνδέονται με κάποιο τρόπο με τις αναπαραστάσεις των ιδίων για την αξιοπιστία των μαρτύρων και τους παράγοντες επίδρασης στις μαρτυρικές καταθέσεις, στο πλαίσιο και της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης και σε σχέση με τις στάσεις των οργάνων της Π.Δ. απέναντι στο έγκλημα. Στη παρούσα βιβλιογραφική έρευνα δε βρέθηκε κάποια σχετική μελέτη. Όμως θα μπορούσαμε να πούμε ότι, ακολουθώντας τη θεωρία «δράσης – επιστήμης» των Argyris και Schon (βλ. υποκ. 2.3.4.), η Γ.Σ. ενδέχεται να αλλάξει, ή καλύτερα να διορθώσει ή να συμπληρώσει τις ελλείψεις ή λανθασμένες αναπαραστάσεις των οργάνων του Σ.Π.Δ., εφόσον θα κάνουν χρήση μιας μεθόδου (Γ.Σ.) η οποία ουσιαστικά αφήνει στο περιθώριο τις εν-χρήση παγιωμένες/στερεοτυπικές αντιλήψεις και θεωρίες των ανακριτών, χωρίς ωστόσο οι ίδιοι να αντιλαμβάνονται την δράση της ως τέτοια. Φυσικά, μια τέτοια ‘επιτυχία’ της Γ.Σ. προϋποθέτει ότι ο ανακριτής θα είναι πρόθυμος να εκπαιδευτεί στη Γ.Σ. και να κάνει σωστή εφαρμογή των τεχνικών της.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι η Γ.Σ. αποτελεί ένα ισχυρό μέσο στη διαδικασία φιλτραρίσματος εντός του Σ.Α.Π.Δ., εφόσον επιτρέπει την ολοκληρωμένη και σφαιρική αξιολόγηση του μάρτυρα, βελτιώνοντας τις συνθήκες λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων. Ως εκ τούτου, το αποδεικτικό στοιχείο της μαρτυρίας σε κάθε υπόθεση θα παρουσιάζεται ως πιο ισχυρό

και αξιόπιστο κατά την ακροαματική διαδικασία με αποτέλεσμα τα δικαστικά όργανα να αξιολογούν θετικά τη συμβολή των μαρτύρων κατά τη λήψη των δικαστικών αποφάσεων.

4.2. Η Κατάσταση στην Ελλάδα

Το θέμα με την κατάσταση στην Ελλάδα σχετικά με την έρευνα για τις μαρτυρικές καταθέσεις και τις μεθόδους λήψης μαρτυρικών καταθέσεων αφέθηκε να σχολιαστεί τελευταίο, εφόσον, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς, όλο αυτό το πεδίο έρευνας δεν έχει αναπτυχθεί σχεδόν καθόλου στη χώρα μας. Κοιτάζοντας και την βιβλιογραφία και αρθρογραφία στο τέλος της εργασίας παρατηρούμε ότι η μόνη ελληνική έρευνα που βρέθηκε να μελετά τις μαρτυρικές καταθέσεις στο ελληνικό Σ.Π.Δ. είναι η αυτή του Δασκαλάκη και συνεργατών (1983). Οι υπόλοιπες ελληνικές βιβλιογραφικές αναφορές αποτελούν είτε βιβλία ανακριτικής στα οποία όμως παρουσιάζονται ερευνητικά δεδομένα από το εξωτερικό, είτε βιβλία δικαίου που περιγράφουν το ποινικό δικονομικό πλαίσιο της χώρας.

Στο πλαίσιο αυτό είναι ενδιαφέρον να δούμε σε ποιο βαθμό η Γ.Σ. έχει τη δυνατότητα να εφαρμόζεται στην Ελλάδα βάσει των δικονομικών δικλίδων που έχει ορίσει ο νομοθέτης σχετικά με τη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων. Από την παρουσίαση των σχετικών άρθρων του Κ.Π.Δ. (βλ. υποκ. 2.2.1.) σε συνάρτηση με τη διαδικασία και τις τεχνικές της Γ.Σ. (βλ. υποκ. 3.2.1.), καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η Γ.Σ. έρχεται σε συμφωνία με όλες τις δικονομικές επιταγές του Κ.Π.Δ., ιδιαίτερα σε σχέση με το άρθρο 223 Κ.Π.Δ.. Τέλος, δεδομένων των θετικών αποτελεσμάτων των ερευνών αξιολόγησης της Γ.Σ., οι μαρτυρικές καταθέσεις πιθανόν να αξιολογούνται θετικότερα από τα δικαστικά σώματα, χωρίς να δημιουργούν αμφιβολίες και κενά κατά την αποδεικτική διαδικασία στη δίκη, διευκολύνοντας έτσι το σύστημα της «αρχής της ηθικής απόδειξης».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή είχε ως σκοπό να μελετήσει το πεδίο έρευνας των μαρτύρων και των μαρτυρικών καταθέσεων, καταλήγοντας στην παρουσίαση ενός περιγραφικού σχήματος – μοντέλου σχετικά με τη θέση και την ενσωμάτωση των μαρτύρων στις ανακριτικές και δικαστικές διαδικασίες, και παράλληλα, στην παρουσίαση κατάλληλων τεχνικών λήψης μαρτυρικών καταθέσεων. Είδαμε ότι η μαρτυρική κατάθεση αποτελεί ένα κράμα των πραγματικών γεγονότων και των χαρακτηριστικών του δράστη και του εγκλήματος, του τρόπου πρόσληψης αυτών από τους μάρτυρες σε αλληλεπίδραση με τα ατομικά τους χαρακτηριστικά, και των μεταγενέστερων παραγόντων του συστήματος και των σχετικών αναπαραστάσεων που επηρεάζουν το τελικό προϊόν των μαρτυρικών καταθέσεων και την εκτίμηση της αξιοπιστίας των μαρτύρων.

Συμπεραίνουμε, επομένως, ότι η λήψη μαρτυρικών καταθέσεων δεν πληροί αντικειμενικά κριτήρια, αλλά εντάσσεται στο μοτίβο φιλτραρίσματος που παρουσιάζεται από την Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης, δηλαδή της εκτίμησης και πορείας των υποθέσεων ανάλογα με την επιρροή κοινωνικών, οργανωτικών/λειτουργικών και περιστασιακών παραγόντων που δρουν στο Σ.Α.Π.Δ. (βλ. Δασκαλάκης, 1985, σ. 108). Στη περίπτωση των μαρτύρων, οι κοινωνικοί παράγοντες συναντώνται στο βαθμό που εμπλέκονται αναπαραστάσεις, στερεότυπα και προκαταλήψεις στη διαδικασία. Αντίστοιχα, οι οργανωτικοί/λειτουργικοί παράγοντες αφορούν τον τρόπο, τις συνθήκες και το πλαίσιο λήψης των μαρτυρικών καταθέσεων και την εκπαίδευση των ανακριτών και ανακριτικών υπαλλήλων, ενώ οι περιστασιακοί παράγοντες αναφέρονται στην ύπαρξη και προθυμία των μαρτύρων να συνεργαστούν, στην ακρίβεια και την αξιοπιστία των καταθέσεων τους, αλλά και στα χαρακτηριστικά του μάρτυρα και τον βαθμό που αλληλεπιδρούν με τα χαρακτηριστικά του εγκληματικού συμβάντος και του δράστη. Το σχήμα που περιγράφεται στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει πιο ολοκληρωμένα τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα στη λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων.

Παρόλα αυτά, παρατηρούμε ταυτόχρονα ότι πολλοί επιστήμονες του χώρου έχουν ασκήσει κριτική και έχουν επισημάνει ορισμένα μεθοδολογικά ζητήματα και προβλήματα. Τα ζητήματα αυτά σχετίζονται κυρίως με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στο μεγαλύτερο όγκο των ερευνών, δηλαδή τα μειονεκτήματα των πειραμάτων, και τα δείγματα που χρησιμοποιούν οι έρευνες, που είναι συνήθως φοιτητές.

Επίσης, παρατηρείται στο ερευνητικό πεδίο μια έλλειψη ερευνών στο σχεδιασμό νέων τεχνικών για την λήψη μαρτυρικών συνεντεύξεων και την βελτίωση της μνήμης των μαρτύρων, με εξαίρεση τις έρευνες στο πεδίο της Γ.Σ., και όσες ελέγχουν τις ήδη υπάρχουσες μεθόδους (Yuille et al., 1999, σ. 324). Αυτή η παρατήρηση μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η περαιτέρω έρευνα στο πεδίο των μαρτύρων και των μαρτυρικών καταθέσεων από τη Δικαστική Ψυχολογία (και σε συνεργασία με την Εγκληματολογία) είναι σημαντική, με σκοπό να προσφέρει ακόμα περισσότερα στη Π.Δ., και να παρουσιάσει ερευνητικά ευρήματα που να έχουν, όπως σημείωσε και ο Wells, όσο το δυνατό περισσότερη χρησιμότητα στο Σ.Α.Π.Δ..

Σε πιο πρακτικό επίπεδο, αυτό που συμπεραίνουμε από το σύνολο της σχετικής βιβλιογραφίας και έρευνας, είναι ότι η λήψη των μαρτυρικών καταθέσεων θα πρέπει να γίνεται σε εξατομικευμένο επίπεδο μέσα σε κατάλληλο πλαίσιο συνεργασίας και επικοινωνίας με τον ανακριτή, βασισμένη στις ουσιαστικές δικονομικές αρχές, αναγνωρίζοντας τις ιδιαιτερότητες του κάθε μάρτυρα, με σκοπό να μπορεί να εκτιμηθεί ως αξιόπιστος μάρτυρας στο δικαστήριο. Για τους λόγους αυτούς, η εκπαίδευση των ανακριτών και των αστυνομικών θα πρέπει να περιλαμβάνει και την κατάλληλη κατάρτιση στη ψυχολογία των μαρτύρων και την εκπαίδευση σε κατάλληλες μεθόδους λήψης μαρτυρικών καταθέσεων. Η Γ.Σ. αποτελεί μια θεωρητικά και ερευνητικά κατάλληλη και αξιόπιστη μέθοδο λήψης μαρτυρικών καταθέσεων, που ήδη εφαρμόζεται στις Η.Π.Α. και σε χώρες της Ευρώπης (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο).

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αλάτσα, Η. Π., (1998). *‘Προανάκριση’*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Αλεξιάδη, Σ., (2006). *‘Ανακριτική’*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ανδρουλάκης, Ν. Κ., (1994). *‘Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης’* (2^η εκδ.). Αθήνα: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Αρτινοπούλου, Β., (1996). *‘Θυματολογία – Σύγχρονες Προσεγγίσεις’*. Στο Β. Αρτινοπούλου & Α. Μαγγανάς (1996), *‘Θυματολογία και Όψεις της Θυματοποίησης’*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βοσνιάδου, Σ., (2001). *‘Εισαγωγή στην Ψυχολογία’* (τομ. Α’, ανατ. 2007). Αθήνα: εκδ. GUTENBERG.
- Cassells, A., and Green, P., (1999). *‘Αντίληψη’* (ζ’ έκδ.). Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Cassells, A., (2009). *‘Μνήμη και Λήθη’* (7^η έκδ.). Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Δασκαλάκης, Η., (1985). *‘Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης’*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Δασκαλάκης, Η., Ανδρίτσου, Α., Παπαδοπούλου, Π., Παππάς, Π., Περαντζάκη, Ι., και Τσαμπαρλή, Δ., (1983). *‘Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα’*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Ζαραφονίτου, Χ., (2002). *Ο Φόβος του Εγκλήματος*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης 3.
- Ζαραφονίτου, Χ., (2004). *‘Εμπειρική Εγκληματολογία’*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφονίτου, Χ., (2006). *‘Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις του Φόβου του Εγκλήματος και της (Αν)Ασφάλειας’*, *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 8/9, σελ. 1031-1039.
- Ζαραφονίτου, Χ., (2008). *‘Τιμωρητικότητα’*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζησιάδη, Β., (1998). *‘Η Ψυχολογική Θεώρηση της Ποινικής Δίκης’*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα.
- Καπαρδής, Α., (2004). *‘Ψυχολογία και Δίκαιο’*. (Μετάφραση: Έ. Καλαντζή) Αθήνα: εκδ. Μεσόγειος.
- Καπράλου, Β. Ι., (1983). *‘Ποινική Δικηγορία (Υπεράσπισης – Πολιτική Αγωγή)’* (γ’ εκδ.). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

²⁵ Όλη η αρθρογραφία συγκεντρώθηκε μέσα από την αναζήτηση των σχετικών περιοδικών ψυχολογίας και εγκληματολογίας στις βάσεις δεδομένων του Heal Link και JStor, για όσα άρθρα είχαν ανοικτή πρόσβαση με κωδικούς της βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου για το ακαδημαϊκό έτος 2009-2010. Επίσης χρησιμοποιήθηκε και η μηχανή αναζήτησης Google και Google Scholar για πρόσβαση σε άρθρα και περιοδικά ελεύθερης πρόσβασης. Το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας υπάρχει στη βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου, από όπου και αντλήθηκε.

- Καρράς, Α., (1998). 'Ελεύθερη Εκτίμηση των Αποδείξεων και Ανααιρετικός Έλεγχος'. Στο Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, *Η Απόδειξη στην Ποινική Δίκη*, πρακτικά του Στ' Πανελληνίου Συνεδρίου, Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 9-19.
- Κοτσαλή, Α. και Μαργαρίτη, Μ., (2007). *Δικαστική Ψυχολογία*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν., (2005). 'Προβλήματα Ανακριτικής στο Ελληνικό Δίκαιο της Απόδειξης'. Στο Ν. Κουράκη, *Συμβολές στην Μελέτη της Ανακριτικής* (2η εκδ.). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κώδικας Ποινικής Δικονομίας* (εκδ. 9^η, Νοέμβριος 2009, ενημερωμένος με τον Ν. 3783/2009). Σάμιος, Θ. Π. (Επιμ.), (2009). Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας.
- Μαργαρίτη, Α. Χ., (1997). *Εφαρμοσμένη Ποινική Δικονομία, τόμ. 1^{ος} – Προδικασία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μαργαρίτη, Α. Χ., (1998). *Εφαρμοσμένη Ποινική Δικονομία, τόμ. 2^{ος} – Διαδικασία στο Ακροατήριο Ι'*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μαρκάτου, Κ. Μ., (1971). *Επιστημονική Αστυνομία* (τεύχ. Πρώτον: Συστήματα και Μέθοδοι Επιστημονικής Διώξεως των Εγκλημάτων). Αθήνα: εκδ. Δευτερα.
- Πιτσογιάννη, Π., (1983). *Ανακριτική*. Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Δευτέρα (εκδοτικός οίκος Σάκκουλα).
- Sadock, B. J., & Sadock, V. A., (2007). *Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής*. Επιμ. Χρήστος Ζερβής. Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας.
- Σαμαρτζή, Σ., (1995). *Εισαγωγή στις Γνωστικές Λειτουργίες*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση.
- Sparks, R. F., (1985). *Ερευνες σε Θύματα Εγκλημάτων – Πλεονεκτήματα, προβλήματα και νέες προοπτικές*, (μετάφρ. Χ. Τσουραμάνη). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Ν. Σάκκουλα.
- Σπινέλλη, Δ. Δ., (1990). *Βασικά Στοιχεία Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Σπινέλλη, Κ.Δ., (1995). *Διερεύνηση του «Συστήματος» Ποινικής Δικαιοσύνης*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Τσιγκρής, Α.Α., (1996). 'Η εγκληματολογική σημασία της αναφοράς των ποινικών αδικημάτων στην αστυνομία'. *Υπεράσπιση*, τεύχ. 4/1996, σελ. 735-754.
- Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, (2004). *Κώδικας Δεοντολογίας Αστυνομικού*. (Π.Δ. 254/2004, Φ.Ε.Κ. 238/Α'). Ελληνική Δημοκρατία. (http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=204&Itemid=201&lang=)
- Φαρσεδάκη, Ι., (1984). *Ανακριτική. Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Φαρσεδάκης, Ι., (2005). 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φιλιππίδης, Τ., (1993). 'Δικαστική Ψυχολογία' (2α έκδ.). Θεσσαλονίκη: εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

- Aharonian, A.A. and Bornstein, B.H., (2007). 'Stress and Eyewitness Memory'. *Encyclopedia of Psychology and Law*. SAGE Publications. (http://www.sage-reference.com/psychologylaw/Article_n312.html, visited 6 Sep. 2009).
- Ainsworth, P. B. and Pease, K., (1987). 'Police Work'. London: The British Psychological Society.
- Akehurst, L., Köhnken, G., Vrij, A. and Bull, R., (1996). Lay persons' and police officers' beliefs regarding deceptive behaviour. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 10, pp. 461–471.
- Aldridge, M. and Luchjenbroers, J., (2008). 'Vulnerable Witnesses and Problems of Portrayal: A Consideration of Videotaped Police Interviews in Child Rape Cases'. *Journal of English Linguistics*, vol. 36(3), pp. 266-284.
- Ask, K., (2010). 'A Survey of Police Officers' and Prosecutors' Beliefs About Victim Behaviors'. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 25(6), pp. 1132-1149.
- Bekerian, D. A., and Dennett, J. L., (1993). 'The Cognitive Interview Technique: Reviving the Issues'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 7, pp. 275-297.
- Benton, T. R., Ross, D. F., Bradshaw, E., Thomas, W. N. and Bradshaw, G. S., (2006). 'Eyewitness Memory is Still Not Common Sense: Comparing Jurors, Judges and Law Enforcement to Eyewitness Experts'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 20, pp. 115–129.
- Blair, J. P., (2002). 'Cognitive Interviewing'. *Encyclopedia of Crime and Punishment*. SAGE Publications. (http://www.sage-ereference.com/crimepunishment/Article_n67.html, visited 6 Sep. 2009).
- Block, R., (1981). 'Victim-Offender Dynamics in Violent Crime'. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 72(2), pp. 743-761.
- Bornstein, B. H., Liebel, L. M. and Scarberry, N. C., (1998). 'Repeated Testing in Eyewitness Memory: A Means to Improve Recall of a Negative Emotional Event'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 12, pp. 119–131.
- Bottoms, B. L., and Goodman, G. S., (1994). 'Perceptions of Children's Credibility in Sexual Assault Cases'. *Journal of Applied Social Psychology*, vol. 24(8), pp. 702-732.
- Brown, C., Lloyd-Jones, T. J., and Robinson, M., (2008). 'Eliciting person descriptions from eyewitnesses: A survey of police perceptions of eyewitness performance and reported use of interview techniques'. *European Journal of Cognitive Psychology*, vol. 20(3), 529-560.

- Brigham, J. C., and Wolfskeil, M. P., (1983). 'Opinions of Attorneys and Law Enforcement Personnel on the Accuracy of Eyewitness Identifications'. *Law and Human Behavior*, vol. 7(4), pp. 337-349.
- Bruck, M., Ceci, S. J., and Melnyk, L., (1997). 'External and Internal Sources of Variation in the Creation of False Reports in Children'. *Learning and Individual Differences*, vol. 9(4), pp. 289-316.
- Campos, L. and Alonso-Quecuty, M., (1998). 'Knowledge of the Crime Context: Improving the Understanding of Why the Cognitive Interview Works'. *Memory*, vol. 6(1), pp. 103-112.
- Campos, L. and Alonso-Quecuty, M., (2006). 'Remembering a criminal conversation: Beyond eyewitness testimony', *Memory*, vol. 14(1), pp. 27-36.
- Christiaansen, R. E., Sweeney, J. D., and Ochalek, K., (1983). 'Influencing Eyewitness Descriptions' (Note/Discussion). *Law and Human Behavior*, vol. 7(1), pp. 59-65.
- Clark, J., (2003). 'Fear in Fear-of-crime', *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 10(2), pp. 267-282.
- Clifford, B. R. and George, R., (1996). 'A Field evaluation of training in three methods of witness/victim investigative interviewing', *Psychology, Crime & Law*, vol. 2(3), pp. 231-248.
- Clifford, B. R. and Hollin, C. R., (1981). 'Effects of the Type of Incident and the Number of Perpetrators on Eyewitness Memory'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 64(3), pp. 364-370.
- Collins, R., Lincoln, R. and Frank, M. G., (2002). 'The Effect of Rapport in Forensic Interviewing'. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 9(1), pp. 69-78.
- Colwell, L. H., Miller, H. A., Lyons, P.M., Miller, R. S and Jr., (2006). 'The Training of Law Enforcement Officers in Detecting Deception: A Survey of Current Practices and Suggestions for Improving Accuracy'. *Police Quarterly*, vol. 9(3), pp. 275-290.
- Cook, S., and Wilding, J., (2001). 'Eyewitness Testimony: Effects of exposure and attention on the Face Overshadowing Effect'. *British Journal of Psychology*, vol. 92, pp. 617-629.
- Cutler, B. L., Penrod, S.D., and Stuve, T. E., (1988). 'Juror Decision Making in Eyewitness Identification Cases'. *Law and Human Behavior*, vol. 12(1), pp. 41-55.
- Dando, C., Wilcock, R., and Milne, R., (2008). 'The cognitive interview: Inexperienced police officers' perceptions of their witness/victim interviewing practices'. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 13, pp. 59-70.
- Dando, C., Wilcock, R. and Milne, R., (2009). 'The Cognitive Interview: novice police officers' witness/victim interviewing practices'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 15(8), pp. 679-696.

- Dando, C., Wilcock, R., Milne, R. and Henry, L., (2009). 'A Modified Cognitive Interview Procedure for Frontline Police Investigators'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 23, pp. 698–716.
- Davies, G., and Hine, S., (2007). 'Change Blindness and Eyewitness testimony'. *The Journal of Psychology*, vol. 141(4), pp. 423-434.
- Davis, M. R., McMahon, M., and Greenwood, K. M., (2004). 'The Role of Visual Imagery in the Enhanced Cognitive Interview: Guided Questioning Techniques and Individual Differences'. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 1, pp. 33–51.
- Davis, M. R., McMahon, M., and Greenwood, K. M., (2005). 'The Efficacy of Mnemonic Components of the Cognitive Interview: Towards a Shortened Variant for Time-Critical Investigations'. *Applied Cognitive Psychology*, vol.19, pp. 75-93.
- Deffenbacher, K. A., Bornstein, B. H., Penrod, S. D. and McGorty, E. K., (2004). 'A Meta-Analytic Review of the Effects of High Stress on Eyewitness Memory'. *Law and Human Behavior*, vol. 28(6), pp. 687-706.
- Deffenbacher, K. A., and Loftus, E. F., (1982). 'Do Jurors Share a Common Understanding Concerning Eyewitness Behavior?'. *Law and Human Behavior*, vol. 6(1), pp. 15-30.
- Ditton, J., Farrall, S., Bannister, J., Gilchrist, E. and Pease, K., (1999). 'Reactions to Victimization: Why has Anger been Ignored?'. *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, pp. 37-54.
- Dornburg, C.C., and McDaniel, M.A., (2006). 'The Cognitive Interview Enhances Long-Term Free Recall of Older Adults'. *Psychology and Aging*, vol. 21(1), pp. 196-200.
- Eades, D., (2006). Interviewing and Examining Vulnerable Witnesses. In Brown, Keith (ed.) *Encyclopedia of Language and Linguistics*. (2nd Ed.) vol 5. Elsevier: Oxford, 772-778 (www.elsevier.com, visited Dec. 2009).
- ECPAT, (s.n.). *Professional Policing: A handbook for better police investigation techniques to combat crimes against children*. ECPAT (www.ecpat.net, visited 22.4.2010)
- Edelstein, R. S., Luten, T. L., Ekman, P., and Goodman, G. S., (2006). 'Detecting Lies in Children and Adults'. *Law and Human Behavior*, vol. 30(1), pp. 1-10.
- Ekman, P., O'Sullivan, M. and Frank, M.G., (1999). 'A Few Can Catch A Liar'. *Psychological Science*, vol. 10(3), pp. 263-266.
- Feldman, R. S., Jenkins, L., and Popoola, O., (1979). 'Detection of Deception in Adults and Children via Facial Expressions'. *Child Development*, vol. 50, pp. 350-355.
- Finger, K., and Pezdel, K., (1999). 'The Effect of Cognitive Interview on Face Identification Accuracy: Release From Verbal Overshadowing'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 84(3), pp. 340-348.

- Fisher, R. P., (1995). 'Interviewing Victims and Witnesses of Crime'. *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 1(4), pp. 732-764.
- Fisher, R. and Castano, N., (2007). 'Cognitive Interview'. *Encyclopedia of Psychology and Law*. SAGE Publications. (http://www.sage-ereference.com/psychologylaw/Article_n39.html, visited 6 Sep. 2009).
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E. and Amador, M., (1989). 'Field Test of the Cognitive Interview: Enhancing the Recollection of Actual Victims and Witnesses of Crime'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 74(5), pp. 722-727.
- Frieze, I. H., Hymer, S. and Greenberg, M. S., (1987). 'Describing the Crime Victim: Psychological Reactions to Victimization'. *Professional Psychology: Research and Practice*, vol. 18(4), pp. 299-315.
- Gale, A. (Ed.), (1988). *The Polygraph Test. Lies, Truth and Science*. London: Sage Publications.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., MacKinnon, D. P., and Holland, H. L., (1985). 'Eyewitness Memory Enhancement in the Police Interview: Cognitive Retrieval Mnemonics Versus Hypnosis'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 70(2), pp. 401-412.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., MacKinnon, D. P., and Holland, H. L., (1986). 'Enhancement of Eyewitness Memory with the Cognitive Interview'. *The American Journal of Psychology*, vol. 99(3), pp. 385-401.
- Ginet, M., and Verkamp, F., (2007). 'The cognitive interview: Is its benefit affected by the level of witness emotion?'. *Memory*, vol. 15(4), pp. 450-464.
- Goodman, G. S. and Reed, R. S., (1986). 'Age Differences in Eyewitness Testimony'. *Law and Human Behavior*, vol. 10(4), pp. 317-332.
- Granag, P. A., Jonsson, A.-C. and Allwood, C. M., (2004). 'The Cognitive Interview and its Effect on Witnesses' Confidence'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 10(1), pp. 37-52.
- Greenberg, M.S. and Beach, S.R., (2004). 'Property Crime Victims' Decision to Notify the Police: Social, Cognitive, and Affective Determinants'. *Law and Human Behavior*, vol. 28(2), pp. 177-186.
- Greenberg, M. S. and Ruback, R. B., (1992). *After the Crime: Victim Decision Making*. New York and London: Plenum Press.
- Greenberg, M.S., Ruback, R. B. and Westcott, D. R., (1982). 'Decision Making by Crime Victims: A Multimethod Approach'. *Law & Society Review*, vol. 17(1), pp. 47-84.
- Gudjonsson, G. H., (1984). 'A New Scale of Interrogative Suggestibility'. *Personality and Individual Differences*, vol. 5(3), pp. 303-314.

- Gwyer, P., and Clifford, B. R., (1997). 'The Effects of the Cognitive Interview on Recall, Identification, Confidence and the Confidence/Accuracy Relationship'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 11, pp. 121-145.
- Hammond, L., Wagstaff, G. F. and Cole, J., (2006). 'Facilitating Eyewitness Memory in Adults and Children with Context Reinstatement and Focused Meditation'. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 3, pp. 117–130.
- Hernández-Fernaund, E., and Alonso-Quecuty, M., (1997). 'The Cognitive Interview and Lie Detection: a New Magnifying Glass for Sherlock Holmes?'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 11, pp. 55-68.
- Hosch, H. M. and Cooper, D. S., (1982). 'Victimization as a Determinant of Eyewitness Accuracy'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 67(5), pp. 649-652.
- Hunt, J. S. and Borgida, E., (2001). 'Is That What I Said?: Witnesses' Responses to Interviewer Modifications'. *Law and Human Behavior*, vol. 25(6), pp. 583-603.
- Janoff-Bulman, R., (1982). 'Esteem and control bases of blame: "Adaptive" strategies for victims versus observers'. *Journal of Personality*, vol. 50(2), pp. 180-192
- Kassin, S. M., Rigby, S. & Castillo, S. R., (1991). 'The Accuracy-Confidence Correlation in Eyewitness Testimony: Limits and Extensions of the Retrospective Self-Awareness Effect'. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 61(5), pp.698-707.
- Kebbell, M. R., (2009). 'Witness Confidence and Accuracy: Is a Positive Relationship Maintained for Recall under Interview Conditions?'. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 6, pp. 11–23.
- Kebbell, M. R., and Johnson, S. D., (2000). 'Lawyers' Questioning: The Effect of Confusing Questions on Witness Confidence and Accuracy'. *Law and Human Behavior*, vol. 24(6), pp. 629-641.
- Kebbell, M.R. and Milne, R. (1998). Police officers' perception of eyewitness factors in forensic investigations: A survey. *The Journal of Social Psychology*, vol. 138 (3), pp. 323-330.
- Kebbell, M. R., Milne, R. and Wagstaff, G. F., (1999). 'The cognitive interview: A survey of its forensic effectiveness'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 5(1), pp. 101-115.
- Kebbell, M. R. and Wagstaff, G. F., (1997). 'Why Do the Police Interview Eyewitness? Interview Objectives and the Evaluation of Eyewitness Performance'. *The Journal of Psychology*, vol. 131, pp. 595-601.
- Kebbell, M. R., and Wagstaff, G. F., (1998). 'Hypnotic Interviewing: The Best Way to Interview Eyewitnesses?'. *Behavioral Sciences and the Law*, vol. 16, pp. 115-129.

- Kebbell, M. R. and Wagstaff, G. F., (1999). 'Face Value? Evaluating the Accuracy of Eyewitness Information'. *Police Research Series*, Paper 102. Home Office, Policing and Reducing Crime Unit.
- Kenney, J. S., (2002). 'Victims of crime and labelling theory: a parallel process?'. *Deviant Behavior*, vol. 23, pp. 235-265.
- Köhnken, G., Milne, R., Memon, A. and Bull, R., (1999). 'The cognitive interview: A meta-analysis'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 5(1), pp. 3-27.
- Köhnken, G., Schimossek, H., Aschermann, E., and Höfer, E., (1995). 'The Cognitive Interview and the Assessment of the Credibility of Adults' Statements'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 80(6), pp. 671-684.
- Köhnken, G., Thurer, C. and Zoberbier, D., (1994). 'The Cognitive Interview: Are the Interviewers' Memories Enhanced, too?'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 8, pp. 13-24.
- Lamb, M.E., (2004). 'Forensic Interviewing'. *Encyclopedia of Applied Developmental Science*. SAGE Publications. (http://www.sage-reference.com/applieddevscience/Article_n185.html, visited 6 Sep. 2009).
- Lamb, M.E. and Garretson, M.E., (2003). 'The Effects of Interviewer Gender and Child Gender on the Informativeness of Alleged Child Sexual Abuse Victims in Forensic Interviews'. *Law and Human Behavior*, vol. 27(2), pp. 157-171.
- Lampinen, J. M. and Neuschatz, J. S., (2007). 'Reconstructive Memory'. *Encyclopedia of Psychology and Law*. SAGE Publications. (http://www.sage-reference.com/psychologylaw/Article_n272.html, visited 6 Sep. 2009).
- Leippe, M. R., and Romanczyk, A., (1989). 'Reactions to Child (Versus Adult) Eyewitnesses: The Influence of Jurors' Preconceptions and Witness Behavior'. *Law and Human Behavior*, vol. 13(2), pp. 103-132.
- Leippe, M. R., Romanczyk, A. and Manion, A. P., (1991). 'Eyewitness Memory for a Touching Experience: Accuracy Differences between Child and Adult Witnesses'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 76(3), pp. 367-379.
- Lindsay, R. C. L., Martin, R., and Webber, L., (1994). 'Default Values in Eyewitness Descriptions: A Problem for the Match-to-Description Lineup Foil Selection Strategy'. *Law and Human Behavior*, vol. 18(5), pp. 527-541.
- Lindsay, R. C. L., Wells, G. L., and O'Connor, F. J., (1989). 'Mock-Juror Belief of Accurate and Inaccurate Eyewitness' (Research Note). *Law and Human Behavior*, vol. 13(3), pp. 333-339.
- Loftus, E. F., (1981). 'Reconstructive Memory Processes in Eyewitness Testimony'. In B. D. Sales (Ed.), *The Trial Process*. New York and London: Premium Press.

- Loftus, E. F., (1981a). 'Eyewitness Testimony: Psychological Research and Legal Thought'. *Crime and Justice*, vol. 3, pp. 105-151.
- Magnussen, S., Wise, R. A., Raja, A. Q., Safer, M. A., Pawlenko, N., and Stridbeck, U., (2008). 'What judges know about eyewitness testimony: A comparison of Norwegian and US judges' (Research Article). *Psychology, Crime & Law*, vol. 14 (3), pp. 177-188.
- Meissner, C. A., and Kassin, S. M., (2002). "'He's guilty!': Investigator Bias in Judgments of Truth and Deception'. *Law and Human Behavior*, vol. 26(5), pp. 469-480.
- Mello, E. W. and Fisher, R. P., (1996). 'Enhancing Older Adult Eyewitness Memory with the Cognitive Interview'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 10, pp. 403-417.
- Memon, A., and Bull, R., (1991). 'The Cognitive Interview: its Origins, Empirical Support, Evaluation and Practical Implications'. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, vol. 1, pp. 291-307.
- Memon, A. and Higham, P. A., (1999). 'A review of the cognitive interview'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 5(1), pp. 177-196.
- Memon, A., Holley, A. A., Milne, R., Koehnken, G., and Bull, R., (1994). 'Towards Understanding the Effects of Interviewer Training in Evaluating the Cognitive Interview'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 8, pp. 641-659.
- Memon, A., Wark, L., Bull, R. and Koehnken, G., (1997a). 'Isolating the effects of the Cognitive Interview techniques'. *British Journal of Psychology*, 88 (2), 179-198.
- Memon, A., Wark, L., Holley, A., Bull, R. and Koehnken, G., (1996). 'Interviewer behaviour in investigative interviews'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 3(2), pp. 135-155.
- Memon, A., Wark, L., Holley, A., Bull, R. and Koehnken, G., (1997). 'Eyewitness Performance in Cognitive and Structured Interviews'. *Memory*, vol. 5(5), pp. 639-656.
- Meyer, J. R. and Reppucci, N. D., (2007). 'Police Practices and Perceptions Regarding Juvenile Interrogation and Interrogative Suggestibility'. *Behavioral Sciences and the Law*, vol. 25, pp. 757-780.
- Miller, M. K., (2007). 'Witness Testimony, Psychology Of'. *Encyclopedia of Law & Society: American and Global Perspectives*. SAGE Publications. (http://www.sage-reference.com/law/Article_n729.html, visited 6 Sep. 2009).
- Miller, G. R., Bauchner, J. E., Hocking, J. E., Fontes, N.E., Kaminski, E. P., and Brandt, D. R., (1981). "...and Nothing but the Truth". In B. D. Sales (Ed.), *The Trial Process*. New York and London: Premium Press.
- Milne, R., & Bull, R., (2002). 'Back to basics: A componential analysis of the original cognitive interview mnemonics with three age groups'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 16, pp. 743-753.

- Milne, R., and Bull, R., (2003). 'Interviewing by the Police'. In D. Carson and R. Bull (Eds), *'Handbook of Psychology in Legal Contexts'* (2nd ed.). England: Wiley.
- Mulder, M. R., and Winkel, F. W., (1996). 'Social Workers' and Police Officers' Perception of Victim Credibility: Perspective-Taking and the Impact of Extra-Evidential Factors'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 2, pp. 307-319.
- Myklebust, T. and Alison, L., (2000). 'The Current State of Police Interviews with Children in Norway: How Discrepant are They from Models Based on Current Issues in Memory and Communication?'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 6, pp. 331-351.
- Myklebust, T. and Bjørklund, R. A., (2006). 'The Effect of Long-Term Training on Police Officers' Use of Open and Closed Questions in Field Investigative Interviews of Children (FIIC)'. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 3, pp. 165-181.
- Neuschatz, J. S. and Lawson, D. S., (2007). 'Eyewitness Memory'. *Encyclopedia of Psychology and Law*. SAGE Publications. (http://www.sage-reference.com/psychologylaw/Article_n119.html, visited 6 Sep. 2009).
- Newcombe, P. A., and Bransgrove, J., (2007). 'Perceptions of witness credibility: Variations across age'. *Journal of Applied Developmental Psychology*, vol. 28, pp. 318-331.
- Newlands, P. J., George, R. C., Towell, N. A., Kemp, R.I., and Clifford, B. R., (1999). 'An Investigation of Description Quality from Real-Life Interviews'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 5, pp. 145-166.
- Noon, E., and Hollin, C. R., (1987). 'Lay Knowledge of Eyewitness Behaviour: A British Survey'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 1, pp. 143-153.
- Norris, F. H. and Kaniasty, K., (1994). 'Psychological Distress Following Criminal Victimization in the General Population: Cross-Sectional, Longitudinal, and Prospective Analyses'. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 62(1), pp. 111-123.
- Nunez Nightingale, N., (1993). 'Juror Reactions to Child Victim Witnesses: Factors Affecting Trial Outcome'. *Law and Human Behavior*, vol. 17(6), pp. 679-694.
- Nunez, N., McCoy, M. L., Clark, H.L., and Shaw, L.A., (1999). 'The Testimony of Elderly Victim/Witnesses and Their Impact on Juror Decisions: The Importance of Examining Multiple Stereotypes'. *Law and Human Behavior*, vol. 23(4), pp. 413-423.
- Owen-Kostelnik, J., Reppucci, N. D. and Meyer, J. R., (2006). 'Testimony and Interrogation of Minors. Assumptions about Maturity and Morality'. *American Psychologist*, vol. 61(4), pp. 286-304.
- Pakes, F., and Pakes, S., (2009). *'Criminal Psychology'*. USA: Willan Publishing.

- Paz-Alonso, P. M., Chae, Y. and Goodman, G. S., (2007). 'Children's Testimony'. *Encyclopedia of Psychology and Law*. SAGE Publications. (http://www.sage-ereference.com/psychologylaw/Article_n33.html, visited 6 Sep. 2009).
- Pease, K., (2007). 'Victims and Victimization'. In S. Shoham, O. Beck and M. Kent (Eds.) *International Handbook of Penology and Criminal Justice*, (pp. 587-611). Taylor and Francis Publishing.
- Pickel, K., (2007). 'Memory and Eyewitness Testimony'. *21st Century Psychology: A Reference Handbook*. SAGE Publications (http://www.sage-ereference.com/psychology/Article_n47.html, visited 6 Sep. 2009).
- Poole, D. A. and Lindsay, D. S., (2001). 'Children's Eyewitness Reports after Exposure to Misinformation from Parents'. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, vol. 7(1), pp. 27-50.
- Pozzulo, J. D. and Warren, K. L., (2003). 'Descriptions and Identifications of Strangers by Youth and Adult Eyewitnesses'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 88(2), pp. 315-323.
- Quas, J. A., (2002). 'The Child Witness'. *Encyclopedia of Crime and Punishment*. SAGE Publications. (http://www.sage-ereference.com/crimepunishment/Article_n58.html, visited 6 Sep. 2009).
- Rassin, E., (1999). 'Criteria Based Content Analysis: The Less Scientific Road To Truth'. *Expert Evidence*, vol. 7, pp. 265-278.
- Robinson, M. D., Johnson, J. T. and Herndon, F., (1997). 'Reaction Time and Assessments of Cognitive Effort as Predictors of Eyewitness Memory Accuracy and Confidence'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 82(3), pp. 416-425.
- Ross, D. F., Dunning, D., Toglia, M. P., and Ceci, S. J., (1990). 'The Child in the Eyes of the Jury: Assessing Mock Jurors' Perceptions of the Child Witness'. *Law and Human Behavior*, vol. 14(1), pp. 5-23.
- Schuster, M. L., and Proppen, A., (2010). 'Degrees of Emotion: Judicial Responses to Victim Impact Statements'. *Law, Culture and the Humanities*, vol. 6(1), pp. 75-104.
- Seelau, S. M., and Wells, G. L., (1995). 'Applied Eyewitness Research: The Other Mission' (Comment). *Law and Human Behavior*, vol. 19(3), pp. 319-324.
- Shaw, J. S. III, (1996). 'Increases in Eyewitness Confidence Resulting From Postevent Questioning'. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, vol. 2(2), pp. 126-146.
- Shaw, J. S. III, (2007). 'Repeated Recall'. *Encyclopedia of Psychology and Law*. SAGE Publications. (http://www.sage-ereference.com/psychologylaw/Article_n275.html, visited 6 Sep. 2009).

- Shaw, J. I., and Skolnick, P., (1999). 'Weapon Focus and Gender Differences in Eyewitness Accuracy: Arousal Versus Salience'. *Journal of Applied Social Psychology*, vol. 29(11), pp. 2328-2341.
- Shechory, M., Nachson, I., and Glicksohn, J., (2010). 'Effects of Stereotypes and Suggestion on Memory'. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 54(1), pp. 113-130.
- Shepherd, E., Mortimer, A., Turner, V., and Watson, J., (1999). 'Spaced Cognitive Interviewing: Facilitating therapeutic and forensic narration of traumatic memories'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 5(1), pp. 117-143.
- Sigurdsson, J. F., Gudjonsson, G. H., Einarsson, E., and Gudjonsson, G., (2006). 'Differences in personality and mental state between suspects and witnesses immediately after being interviewed by the police'. *Psychology, Crime & Law*, vol. 12(6), pp. 619-628.
- Smith, V. L., Kassin, S. M., & Ellsworth, P. C., (1989). 'Eyewitness accuracy and confidence: Within versus between subject correlations'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 74(2), pp. 356-359.
- Stebly, N. M., (1992). 'A Meta-Analytic Review of the Weapon Focus Effect'. *Law and Human Behavior*, vol. 16(4), pp. 413-424.
- Stein, L. M., & Memon, A., (2006). 'Testing the efficacy of the cognitive interview in a developing country'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 20, pp. 597-605.
- Stockdale, J. E., (1993). 'Management and Supervision of Police Interviews'. *Police Research Series: Paper No. 5*. London: Home Office Police Department.
- Strömwall, L., and Granhag, P.A., (2003). 'How to Detect Deception? Arresting the Beliefs of Police Officers, Prosecutors and Judges', *Psychology, Crime & Law*, vol. 9(1), pp. 19-36.
- Taylor, R. B., and Hale, M., (1986). 'Testing Alternative Models of Fear of Crime'. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 77(1), pp. 151-189.
- Tobey, A. E., and Goodman, G. S., (1992). 'Children's Eyewitness Memory: Effects of Participation and Forensic Context'. *Child Abuse and Neglect*, vol. 16, pp. 779-796.
- Toseland, R.W., (1982). 'Fear of Crime: Who is Most Vulnerable?'. *Journal of Criminal Justice*. vol. 10. pp. 199-209.
- van Koppen, P.J., and Lochun, S. K., (1997). 'Portraying Perpetrators: The Validity of Offender Descriptions by Witnesses'. *Law and Human Behavior*, vol. 21(6), pp. 661-685.
- Verkampt, F., and Ginet, M., (2009). 'Variations of the Cognitive Interview: Which one is the Most Effective in Enhancing Children's Testimonies?'. *Applied Cognitive Psychology*, Early View, Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com).

- Vrij, A., (1995). 'Behavioral Correlates of Deception in a Simulated Police Interview'. *The Journal of Psychology*, vol. 129, pp. 15-28.
- Vrij, A., Akehurst, L., Soukara, S., and Bull, R. (2002). 'Will the Truth Come out? The Effect of Deception, Age, Status, Coaching, and Social Skills on CBCA Scores'. *Law and Human Behavior*, vol. 26(3), pp. 261-283.
- Vrij, A., Edward, K., Roberts, K. P., and Bull, R., (2000). 'Detecting Deceit via Analysis of Verbal and Nonverbal Behavior'. *Journal of Nonverbal Behavior*, vol. 24(4), pp. 239-263.
- Vrij, A., Mann, S., and Fisher, R. P., (2006). 'An Empirical Test of the Behaviour Analysis Interview'. *Law and Human Behavior*, vol. 30(3), pp. 329-345
- Wagstaff, G. F., MacVeigh, J., Boston, R., Scott, L., Brunas-Wagstaff, J., and Cole, J., (2003). 'Can laboratory Findings on Eyewitness Testimony be Generalized to the real World? An Archival Analysis of the Influence of Violence, Weapon Presence, and Age on Eyewitness Accuracy'. *The Journal of Psychology*, vol. 137(1), pp. 17-28.
- Walsh, W. A., Jones, L. M., Cross, T. P., and Lippert, T., (2010). 'Prosecuting Child Sexual Abuse. The Importance of Evidence Type'. *Crime & Delinquency*, vol. 56(3), pp. 436-454.
- Wells, G. L., (1978). 'Applied Eyewitness-Testimony Research: System Variables and Estimator Variables'. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 36(12), pp. 1546-1557.
- Wells, G. L., Malpass, R. S., Lindsay, R. C. L. Fisher, R. P., Turtle, J. W., and Fulero, S. M., (2000). 'From the Lab to the Police Station: A Successful Application of Eyewitness Research'. *American Psychologist*, vol. 55(6), pp. 581-59.
- Wells, G. L., and Olson, E. A., (2003). 'Eyewitness Testimony'. *Annual Review of Psychology*, vol. 54, pp. 277-95.
- Weissman, H. N., (1991). 'Forensic Psychological Examination of the Child Witness in Cases of Alleged Sexual Abuse'. *American Journal of Orthopsychiatric*, vol. 61(1), pp. 48-58.
- Wessel, E., Drevland, G. C. B., Eilertsen, D. E., and Magnussen, S., (2006). 'Credibility of the Emotional Witness: A Study of Ratings by Court Judges'. *Law and Human Behavior*, vol. 30(2), Emotion in Legal Judgment and Decision Making (Apr., 2006), pp. 221-230.
- Whitehouse, W. G., Orne, E. C., Dinges, D. F., Bates, B. L., Nadon, R., and Orne, M. T., (2005). 'The Cognitive Interview: Does It Successfully Avoid the Dangers of Forensic Hypnosis?'. *The American Journal of Psychology*, vol. 118(2), pp. 213-234.
- Wise, R. A., and Safer, M. A., (2004). 'What US Judges Know and Believe About Eyewitness Testimony'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 18, pp. 427-443.
- Wright, A. M., and Holliday, R. E., (2007). 'Interviewing cognitively impaired older adults: How useful is a Cognitive Interview?'. *Memory*, vol. 15(1), pp. 17-33.

- Wright, A. M., & Holliday, R. E., (2007a). 'Enhancing the recall of young, young-old, and old-old adults with cognitive interviews'. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 21, pp. 19–43.
- Yuille, J. C., and Cutshall, J. L., (1986). 'A Case Study of Eyewitness Memory of a Crime'. *Journal of Applied Psychology*, vol. 71(2), pp. 291-301.
- Yuille, J. C., Marxsen, D., and Cooper, B., (1999). 'Training Investigative Interviewers: Adherence to the Spirit, As Well As the Letter'. *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 22(3–4), pp. 323–336.